

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU
KREDİLER VE MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Nazan ŞAHBAZ

Danışman
Yard.Doç.Dr. Ahmet İNKAYA

AFYONKARAHİSAR, 2010

YEMİN METNİ

‘Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makro Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği’ adlı yüksek lisans tezimin, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2010

Nazan ŞAHBAZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı :Yrd.Doç.Dr. Ahmet İNKAYA

Jüri Üyeleri :Doç.Dr. Harun ÖZTÜRKLER

:Doç.Dr. Oğuzhan AYDEMİR

İmza

İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Nazan ŞAHBAZ'un "Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Makro Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 30.06.2010 tarihinde, saat 10:30'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZET

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU KREDİLER VE MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

NAZAN ŞAHBAZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Haziran 2010

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Ahmet İNKAYA

Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı özellikle kriz dönemlerinde önemli ölçüde artmış ve hem bankacılık sektörünü hem de reel sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çalışmada, bankacılık riskleri ve en önemlisi olan kredi riski ve sorunlu krediler açıklanmıştır. Türk bankacılık sektöründeki sorunlu kredilerin nedenleri, çeşitleri ve kredilerin geri dönüşünde yaşanan sorunların ekonomiye olan etkileri hakkında bilgi verilmiştir.

Sorunlu kredilerin bankacılık sektörü ve reel sektöre olan olumsuz etkileri açıklanmıştır. Çalışmanın sonunda sorunlu krediler ile bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi artış hızı, GSYİH reel büyüme hızı, toplam özel tüketim harcamaları artış hızı ve özel sabit sermaye harcamaları artış hızı arasındaki ilişki Granger nedensellik testi ile test edilmiş, daha sonra VAR Analizi ile bu değişkenlerin etki-tepki fonksiyonu sonuçları tahmin edilmiş ve sonuçlar analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sektörü, Sorunlu Krediler, VAR Analizi.

ABSTRACT

NON-PERFORMING LOANS IN TURKISH BANKING SECTOR AND MACRO ECONOMIC EFFECTS: EXAMPLE OF TURKEY

NAZAN ŞAHBAZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMY**

JUNE 2010

Advisor: Asist.Prof.Dr. Ahmet İNKAYA

In the Turkish banking sector, ratio of non-performing loans in total loans significantly increased in crisis periods and affected negative both banking sector and real sector. In this study, banking risks, the most important risk of and the most important risk of credit risk and non-performing loans are explained. The causes of non-performing loans, derivatives and effects of unpaid loans have impact on economic problems are informed. in Turkish banking sector.

Non-performing loans to the real sector and banking sector of the negative effects are explained. At the end of study, non-performing loans relation with banking sector volume of domestic credit growth rate, real GDP growth rate, total private consumption expenditures growth rate and total fixed capital expenditures growth rate are tested with Granger causality test and then these variables impact-response functions results are estimated and results are analysed.

Key words: Turkish Banking Sector, Non-performing Loans, Analysis

ÖNSÖZ

Çalışmanın seçiminde ve yürütülmesinde bana destek olan değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç.Dr. Ahmet İNKAYA hocam'a, çalışmanın tamamlanması sürecinde yaptıkları olumlu katkı ve yönlendirmeleri nedeniyle jüri üyeleri Doç.Dr.Harun ÖZTÜRKLER ve Doç.Dr.Oğuzhan AYDEMİR hocalarıma, yardımını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç.Dr. Hakkı M.AY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak hayatım boyunca bana destek veren ve her zaman yanımda olan değerli annem Filiz ŞAHBAZ, babam Şükrü ŞAHBAZ'a ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Nazan ŞAHBAZ

Haziran 2010

İÇİNDEKİLER

YEMİNMETNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKA VE BANKACILIK KAVRAMLARI, TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

1. BANKA VE BANKACILIK KAVRAMLARI.....	4
2. BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI.....	5
2.1. ARACILIK YAPMAK.....	5
2.2. KAYNAK KULLANIMINI İYİLEŞTİRME.....	5
2.3. KAYDI PARA YARATMA.....	6
2.4. REEL SEKTÖRE KREDİ İMKÂNI SAĞLAMAK.....	6
3. BANKACILIĞIN GELİŞİMİ.....	6
3.1. DÜNYADA BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	7
3.2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHÇESİ.....	8
3.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Bankacılık Sistemi.....	8
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Türk Bankacılık Sistemi.....	9
3.2.3. 1980 Sonrasında Türk Bankacılık Sektörü.....	10

4. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ.....	12
5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SORUNLARI.....	15
5.1. ÖZKAYNAK YETERSİZLİĞİ.....	15
5.2. MEVDUATA TAM GÜVENCE VERİLMESİ	16
5.3. KAMU BANKALARININ SEKTÖRDEKİ AĞIRLIĞI.....	16
5.4. YÜKSEK KAMU AÇIKLARI.....	17
5.5. DENETİMİN YETERSİZLİĞİ VE ETKİN OLMAMASI	17
5.6. TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI YAŞANAN KRİZLER.....	18
5.6.1. 1994 Finansal Krizi	18
5.6.2. Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri	19
5.6.2.1. Enflasyonla Mücadele ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programları.....	20
5.6.2.2. Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı.....	22
-Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	23
-TMSF Kapsamındaki Bankaların Çözümüne Kavuşturulması	23
-Özel Bankaların Sağlıklı Yapıya Kavuşturulması.....	24
-Bankacılık Sektöründe Yasal ve Kurumsal Düzenlemelerin Gerçekleştirilmesi	24
5.6.3. Küresel Finans Krizi	25
5.6.3.1. Küresel Finans Krizinin Gelişimi ve Türk Bankacılık Sektörü	27
5.6.3.2. Küresel Finans Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri	27
5.7. SORUNLU KREDİLER.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE SORUNLU KREDİLER VE GELİŞİMİ

1. KREDİ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ	30
1.1. KREDİ KAVRAMININ TANIMI	30
1.2. KREDİNİN UNSURLARI	31
1.2.1. Kredinin Zaman Unsuru	31
1.2.2. Kredinin Güven Unsuru	31
1.2.3. Kredinin Risk Unsuru	31

1.2.4. Kredinin Gelir Unsuru	32
1.3. BANKA KREDİLERİNİN FONKSİYONLARI	32
2. BANKA KREDİLERİ VE ÇEŞİTLERİ	33
2.1. NİTELİK YÖNÜNDEN KREDİLER.....	33
2.1.1. Nakdi Krediler	34
2.1.1.1. Cari Hesap Kredisi	34
2.1.1.2. İskonto–İştira Kredisi.....	34
2.1.1.3. İhracat Kredisi.....	35
2.1.1.4. Döviz-Prefinansman Kredileri	35
2.1.2. Gayri Nakdi Krediler	35
2.1.2.1. Akreditifler.....	35
2.1.2.2. Teminat Mektupları.....	36
2.2. VADE YÖNÜNDEN KREDİLER	37
2.2.1. Kısa Vadeli Krediler	37
2.2.2. Orta Vadeli Krediler	37
2.2.3. Uzun Vadeli Krediler	37
2.3. TEMİNAT YÖNÜNDEN KREDİLER	38
2.3.1. Teminatsız Krediler	38
2.3.2. Teminathlı Krediler	38
2.4. KAYNAKLAR YÖNÜNDEN KREDİLER.....	38
2.4.1. Banka Kaynaklı Krediler	39
2.4.2. Banka Dışı Kaynaklı Krediler	39
3. BANKACILIKTA RİSK VE RİSK ÇEŞİTLERİ	39
3.1. RİSK KAVRAMI	39
3.2. BANKACILIKTA RİSK KAVRAMI.....	40
3.3. BANKACILIKTA RİSK ÇEŞİTLERİ.....	40
3.3.1. Kredi Riski	41
3.3.2. Operasyonel Risk	41
3.3.3. Piyasa Riski	42
3.3.3.1. Kur Riski	42
3.3.3.2. Likidite Riski.....	43

3.3.3.3. Faiz Oranı Riski	43
3.4. BANKACILIKTA KREDİ RİSKİ	44
3.4.1. Kredi Riskinin Nedenleri.....	44
3.4.2. Kredi Riskinin Etkileri	45
3.4.3. Bankalarda Kredi Riski Yönetimi.....	46
4. SORUNLU KREDİLERİN TANIMI VE KAPSAMI.....	49
4.1. SORUNLU KREDİ TANIMI.....	49
4.2. SORUNLU KREDİLERİN KAPSAMI	49
4.3. SORUNLU KREDİLERİN ÇEŞİTLERİ	50
4.3.1. İdari – Kanuni Takipteki Krediler	50
4.3.2. Tasfiye Olunacak Alacaklar (TOA)	51
4.3.3. Donuk Alacak	52
4.4. SORUNLU KREDİLERİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ.....	52
4.4.1. İşletmeye İlişkin Nedenler	52
4.4.1.1. İşletme Yönetiminin Hataları.....	52
4.4.1.2. Üretilen Mal ile İlgili Konular	53
4.4.1.3. Pazarlama Koşulları ve Kontrol Sistemlerinin Eksikliği	53
4.4.2. Dışsal Faktörler	54
4.4.2.1. Teknolojik Gelişmeler.....	54
4.4.2.2. Makro Ekonomik Faktörler.....	54
4.4.2.3. Doğal Kaynaklar	55
4.4.2.4. Politik Yapı.....	55
4.4.3. Kredilendirme Sürecinde Yapılan Bankacılık Hataları.....	56
5. SORUNLU KREDİLERİN GELİŞİMİ.....	57
6. SORUNLU KREDİLERİN ETKİLERİ.....	59
6.1. SORUNLU KREDİLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ....	59
6.1.1. Bilançoya Etkileri.....	60
6.1.2. Aktif Kalitesine Etkileri.....	61
6.1.3. Karlılığa Etkileri.....	63
6.1.4. Sermaye Yeterliliğine Etkileri.....	64
6.2. SORUNLU KREDİLERİN REEL SEKTÖRE ETKİLERİ.....	65

7. SORUNLU KREDİLERİN YÖNETİMİ.....	66
7.1. KARŞILIK AYRILMASI.....	67
7.2. TEMİNATLANDIRMA.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORUNLU KREDİLERİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

1. EKONOMETRİK YÖNTEM.....	70
1.1. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ.....	70
1.2. VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL (VAR).....	71
2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	71
3. VERİ SETİ VE ARAŞTIRMA BULGULARI.....	74
3.1. VERİ SETİ.....	74
3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	74
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	83
EKLER DİZİNİ.....	94

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 1980-2009 Dönemi Bankacılık Sektörü Göstergeleri	13
Tablo 2. Bankacılık Sektörünün Derinlik ve Aracılık Fonksiyonu Göstergeleri..	13
Tablo 3. Bankacılık Sektörünün Finansal Göstergelerindeki Gelişmeler.....	14
Tablo 4. Bankaların Gruplar İtibariyle Sektör Payları (%).....	16
Tablo 5. Bankacılık Sektörü Açık Pozisyonu (1991-2000).....	20
Tablo 6. Türk Bankacılık Sektöründe 2000 Sonrası Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri.....	24
Tablo 7. Türk Bankacılık Sisteminde Kredi Hacmi ve Sorunlu Krediler	56
Tablo 8. Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Kalitesindeki Yüzde Değişim	60
Tablo 9. Bankacılık Sektörü Karlılık Oranları(%)	62
Tablo10. 1998–2005 Yılları Arasında Bankaların Gruplar İtibariyle Sermaye Yeterliliği Rasyoları.....	63
Tablo 11. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kredilerin Takibe Dönüşüm Oranı (%)	28
Şekil 2. Türk Bankacılık Sektöründe TGA Dönüşüm Oranının Gelişimi.....	57
Şekil 3. Etki-tepki Fonksiyonu Sonuçları.....	75

KISALTMALAR DİZİNİ

- GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
FED: Federal Reserve System
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
DİBS: Devlet İç Borçlanma Senedi
API: Açık Piyasa İşlemleri
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
IMF: Uluslararası Para Fonu
EMP: Enflasyon ile Mücadele Programı
GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TBB: Türkiye Bankalar Birliği
BIS: Uluslararası Ödemeler Bankası
THP: Tekdüzen Hesap Planı
TOA: Tasfiye Olunacak Alacaklar
TKB: Türkiye Kalkınma Bankası
TGA: Tahsili Gecikmiş Alacaklar
GSK: Sorunlu Krediler Artış Hızı
GGSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Büyüme Hızı
GTOSSH: Toplam Özel Sabit Sermaye Harcamaları Artış hızı
GTOOTH: Toplam Özel Tüketim Harcamaları Artış Hızı
GBSYKH: Bankacılık Sektörü Yurt İçi Kredi Hacmi Artış Hızı
VAR: Vektör Otoresif Model

GİRİŞ

Finansal sistem, tasarruf sahiplerinin, yatırımcıların, finansman araçlarının, aracı kurumların ve yasal düzenlemelerin bulunduğu ve fon fazlası olan ekonomik birimlerden fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere fon aktarma mekanizmasının olduğu bir sistemdir.

Genel olarak temel işlevleri halktan mevduat toplayıp, kredi veren finansal kuruluşlar banka olarak tanımlanabilir. Bankaların fon fazlası olan tasarruf sahiplerinin fonlarını fon açığı olan ekonomik birimlere aktarma işlevi vardır. Ülkemizde bankalar finansal sistem içerisinde fon akımına aracılık eden en önemli kurumlardır. Bankaların fon akımına aracılık ederken en çok kullandıkları araçlardan biri kredilerdir. Krediler, para aktarım mekanizmasının dört kanalından birini oluşturmaktadır. Ancak ülkemizde 1990'lı yıllarda kamu açıklarının giderek artması sonucu bankalar temel görevi olan reel sektöre kaynak aktarma işlevini yerine getirememeleri ve 2001 krizi kredi kanalının etkin çalışmasını engellemiştir.

Bankalar işlevlerini yerine getirirken likidite riski, faiz oranı riski, kur riski, operasyonel risk ve en önemlisi olan kredi riskine maruz kalmaktadırlar. Kredi riski bankaların verdiği kredilerin geri dönmeme riski olarak tanımlanmaktadır. Etkin bir kredi riski yönetiminin olmaması sorunlu kredilerin artmasına neden olmakta ve bankaların bilançolarını, aktif kalitelerini, karlılıklarını ve sermaye yeterliliği rasyolarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bankalar tarafından kredi riski yönetimine gereken önemin verilmemesi bankacılık krizlerine neden olan önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Türkiye'de özellikle 2001 krizinden sonra bankaların sermayeleri batık kredilerin payının artmasıyla önemli ölçüde azalmıştır ve mali yapıları bozulan bazı bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) ye devredilmiştir. Dolayısıyla sorunlu kredilerin nedenleri tespit edildikten sonra bu kredilerin bankacılık sektörüne ve ekonomiye olan etkileri dikkate alınmalı ve kredilerin problemli kredi olmaması için gereken önlemler alınmalıdır.

Türk Bankacılık sektörünün gelişimi dikkate alındığında 1980'li yıllarda finansal liberalizasyonun etkisiyle bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılma

dönemi söz konusu olmuştur. Ekonomideki dışa açılmayla birlikte bu dönemde yabancı bankaların sayısı hızla artmış ve yeni ticaret bankaları kurulmuştur. Ekonominin dışa açılması ve gelişmesi finansal piyasalara olumlu yönde yansımıştır. Dış ticaretin artması, İMKB'nin kurulması ve İnterbank ve döviz piyasalarının kurulması ile bankalar menkul kıymet işlemleri ve döviz işlemlerini gerçekleştirmeye başlamışlardır. 1990'lı yıllarda ise kamu açıklarının giderek artması sonucu bankalar temel görevi olan reel sektöre kaynak aktarma işlevini yerine getirmek yerine yüksek faiz geliri sağlayan hazine bonoları ve devlet tahvillerine yatırım yaparak kar elde etmişlerdir.

1993'de uygulanan genişletici maliye politikası ve giderek artan kamu açıkları yurt içi talebin artmasında etkili olmuştur. Bu artış cari işlemler açığının artmasına ve enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler 1994 krizini kaçınılmaz hale getirmiştir. Kriz döneminde kurlardaki hızlı artış açık pozisyonları yüksek olan bankaların ödeme güçlüğü içine girmesine neden olmuştur. Kriz sonrası bankacılık sektörüne olan güveni tekrar sağlamak için tasarruf mevduatları %100 devlet garantisi altına alınmıştır. Haziran 1999'da Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir ve bu kanun ile geri dönmeyen kredilerden kaynaklanan kredi riskini azaltmak amacıyla kredi plasmanına yeni sınırlamalar getirilmiştir.

Cari işlemler açığının giderek artması, TL'nin aşırı değerli hale gelmesi, bankaların açık pozisyonlarının artması, kamu bankalarının görev zararlarının artması gibi nedenler Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizine zemin hazırlamıştır. Yaşanan bu krizler sonucu bankaların sermayeleri büyük ölçüde azalmış, karlılıkları gerilemiş ve bankalar kredi verme fonksiyonlarını yerine getiremez hale gelmişlerdir. Krizin etkilerini ortadan kaldırmak için Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konmuştur.

Bankacılık krizleri sonuç olarak bankacılık sektörüne olan güvenin azalmasına neden olduğu için finansal sistemin yanı sıra reel ekonomiyi de olumsuz etkilemektedir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türk bankacılık sistemindeki sorunlu kredilerin gelişimini, sorunlu kredilerin nedenlerini ve sorunlu kredilerin hem bankacılık sektörüne hem de ülke ekonomisine olan etkilerini analiz etmektir.

Çalışmanın birinci bölümünde sektörün işleyişinin daha iyi anlaşılabilmesi için bankacılığın tanımı, Dünya’da ve Türkiye’de bankacılığın doğuşu, Türk bankacılık sektörünün tarihi gelişimi, çeşitli bankacılık göstergeleri ışığında bankacılık sektörünün yapısı, bankacılık sektörünün işlevleri ve sektörün sorunları, bankacılık sektörünün sorunları arasında ülkemizde 1980 sonrasında yaşanan finansal krizler, küresel finans krizi ve krizlerin bankacılık sektörüne olan etkileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde; kredi kavramı, kredinin unsurları, fonksiyonları ve kredinin çeşitleri, risk kavramı ve bankacılıktaki risk çeşitleri, kredi riskinin nedenleri, kredi riski yönetimi, daha sonra çalışmanın önemli kısmı olan sorunlu kredi kavramı, kapsamı, sorunlu kredilerin çeşitleri, nedenleri, gelişimi ve en son olarak sorunlu kredilerin banka bilançosuna, aktif kalitesine, karlılığa, sermaye yeterliliğine ve ülke ekonomisine olan etkilerinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde; öncelikle sorunlu kredilerin etkileri ile ilgili literatür taraması yapılmış, daha sonra 1998-2009 çeyrek dönemler itibariyle veri seti tanımı yapılmış ve sorunlu krediler ile bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi büyüme hızı, reel GSYİH büyüme hızı, toplam özel tüketim harcamaları büyüme hızı ve özel sabit sermaye harcamaları büyüme hızı arasındaki ilişki Granger nedensellik testi ile test edilmiş daha sonra VAR Analizi ile bu değişkenlerin etki-tepki fonksiyonu sonuçları tahmin edilmiş ve sonuçlar analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKA VE BANKACILIK KAVRAMLARI, TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

1. BANKA VE BANKACILIK KAVRAMLARI

Finansal sistem genel olarak finansal piyasalar (tahvil ve bono piyasaları) ve finansal araçlardan(bankalar, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kuruluşları) oluşmaktadır. Bir finansal sistemin fon kaynağı yurtiçi tasarruflar ile ülkeye aktarılan yurtdışı tasarruflardan (dış borçlardan) oluşur. Sisteme giren bu fonlar, bireylerin ve firmaların finansmanında kullanılır. Dolayısıyla fon arz edenler ve fon talep edenler olmak üzere iki grup ortaya çıkmaktadır (Çolak, 2007:501).

1980 öncesi büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve bankalardan oluşan Türk finansal sistemi, 1980'lerde özel finans kurumları, leasing vb. şirketlerin sisteme dâhil olmasıyla gelişmeye başlamıştır. Özellikle, 1980'lerin ikinci yarısında sermaye piyasası kuruluşları ve araçlarındaki gelişmeler piyasayı daha da geliştirmiştir. Ancak, diğer finansal kuruluşlardaki bu gelişmeye rağmen, bankacılık sektörü hala finansal sistem içindeki önemini ve ağırlığını korumaktadır.

Genel anlamda banka kavramı, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık hizmeti gören bir finansal kurum olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bankalar üç çeşit aracılık faaliyetini gerçekleştirirler. Bunlar likiditeye aracılık, riske aracılık ve vadeye aracılık etmektir. Bu şekilde bankalar likidite, faiz ve kredi riskini yüklenmiş olurlar. Bunun dışında bankalar, aracılık işlevleriyle beraber, kaydi para yaratma ve kasa olma işlevlerini de yerine getirmektedirler (Uludağ-Arıcan, 1999:197).

Ekonomik anlamda ise banka, ekonomiye banknot ve kaydi para gibi ödeme araçlarını temin eden, nakdi sermaye ve sermayeyi temsil eden haklarla ilgili ticareti alışılmış meslek olarak devam ettiren ve özellikle nakit kullanılmaksızın yürütülen diğer finansal hizmetleri ve ödeme işlemleri yapan, özel ya da kamu işletmeleridir (Yüksel vd, 2004:3).

Türkiye’de bankacılık sektörü mali sistemin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Para ve sermaye piyasasındaki faaliyetlerin büyük kısmına bankalar aracılık etmektedir (Kırdaloğlu-Saklar, 1992: 53).

Bankacılık, ekonomide yerine getirdiği temel işlevleri doğrultusunda pek çok farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bankayı; “halktan topladığı ya da kendi sahip olduğu paraları kredi olarak kullandıran ve para akışına aracılık eden iktisadi işletme ve bu işletmenin sahibi durumunda olan anonim şirket” olarak tanımlamaktadır (Battal, 2004: 15).

2. BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI

Finansal sistem içerisinde en önemli kurumlardan olan bankaların çok çeşit ve sayıda fonksiyonları vardır. Aşağıda bu fonksiyonlara değinilecektir.

2.1. ARACILIK YAPMAK

Bankaların en önemli işlevi, borç alma ve borç verme işlemlerini kolaylaştırmak ve düzenli bir şekilde işleyişini sağlamaktır. Her ekonomide daima bazı kişiler belirli bir zaman dilimi içinde elde ettikleri gelirlerinin bir kısmını tasarruf ederler ve bu tasarruflarının karşılığında belirli bir getiri elde etmek isterler. Bazı kişiler ise elde ettikleri gelirlerden daha fazla harcama eğilimindedirler. Birinci gruba ‘nihai tasarrufçu’, ikinci gruba ise ‘nihai borçlu’ adı verilir. Bankalar, bu iki grubu bir araya gelmelerine aracılık ederek, fonların iki grup arasında kesintisiz akmasını sağlamaktadır (Seval, 1990:1).

2.2. KAYNAK KULLANIMINI İYİLEŞTİRME

Bankalar, yeni bir değer, yeni bir servet yaratmamakla beraber, topladıkları kaynakları verimli ve karlı alanlara, sosyo-kültürel açıdan öncelikli sektörlerle aktararak, ekonomide kaynak kullanımını etkilemekte, bu yolla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Aktan, 1992:7).

2.3. KAYDI PARA YARATMA

Kaydi para (banka parası, mevduat parası veya kredi parası), nakit para kullanmadan banka defterleri üzerine yapılan kayıtlarla yaratılan bir değişim, bir ödeme aracı olarak tanımlanabilir. Banka parasının kaynaklarını, mevduat, tahsil için verilen senetler, tahvil ve çekler, bankaların kredi olarak verdiği paranın kullanılmayıp ve bankada bırakılan kısımları oluşturmaktadır (Yalvaç, 1994: 65-66).

Bankalar, topladıkları mevduatın belli bir kısmını yasal karşılık olarak ayırmakta ve geri kalanı ile nakit kredi vermektedirler. Bu kredi tekrar bankacılık sistemine mevduat olarak girdiğinde kaydi para kredi miktarı kadar artar. Bu mekanizma, bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu olarak ifade edilmektedir

2.4. REEL SEKTÖRE KREDİ İMKÂNI SAĞLAMAK

Bankacılık sektörünün geleneksel işlevi, mevduat toplayarak reel sektörün yatırımları için ihtiyaç duyduğu kredi imkânlarını yaratmaktır.

Bankacılık sektörü üretim faaliyetlerinin sürekliliği açısından önemli bir role sahiptir. Bankalar tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları reel sektöre kredi şeklinde aktararak yatırım harcamalarını finanse ederler. Banka kredileri ile yatırım harcamaları arasındaki ilişki banka kredi kanalı olarak ifade edilen parasal aktarım kanalı ile çalışmaktadır (Çinko-Ak, 2009: 60).

3. BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

Günümüz bankacılığı 1157'de Venedik Bankası'nın kurulmasıyla başlamıştır. 1408'de Genova Bankası kurulmuştur. Yeni Çağ'la birlikte Avrupa'da düşünce ve ekonomi alanında başlayan önemli değişikliklerden dolayı faizin meşruluğunun kabul edilmesi bankacılığın gelişimini engelleyen en önemli sebeplerden birini ortadan kaldırmıştır (Turmuş, 2008:7). Bankacılığın tarihsel gelişimi, Dünya ve Türkiye bağlamında ele alınacaktır.

3.1. DÜNYADA BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Tarihte ilk bankacılık hizmetlerinin eski Sümer ve Babil'e kadar uzandığı sanılmaktadır. Sümerlerde M.Ö.3500 yılında kurulan maket, bilinen ilk banka kuruluşudur. Maketlerin öncelikli uğraş alanlarını ödünç ve mevduat kabulü işlemlerinin oluşturduğu ortaya koyulmuştur. Sümerler yabancı ülkelerle olan mal ticaretinde banknot gibi dolaşan bazı belgeleri de kullandıkları bilinmektedir. Daha sonraları, bankacılık hizmetlerinin maketlerin tekelinden çıkmış ve ticaret ile uğraşan zengin kesim bankacılık hizmetlerinde uzmanlaşmıştır (Parasız, 2005:101).

Eski Yunan'da bankacılık "Trapezites" denilen bankerler tarafından yapılmıştır. Site meydanlarında "trapeze" denilen yamuk biçimindeki masalar üzerinde, halkın bir araya gelip diğer yaşam koşulları yanında, ticari konuları da görüştüğü, sonra bu alışkanlıkların Roma dönemine intikal ederek, aynı tezgâhlar çevresinde para- kredi ticaretine dönüştüğü söylenmektedir. Bankacılığın esas gelişimi 1453 İstanbul'un fethinden sonra olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'da yaşanan rönesans ve reform hareketleriyle birlikte yeni kıtaların keşfedilmesi ve ticaretin genişlemesi ile o zamana kadar geçerli olan Kilise Hukuku'nun yerini Roma Hukuku almıştır. Bunun sonucunda faiz yasağı ortadan kalkmış ve öncelikle İtalya olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde bankacılık faaliyetleri önem kazanmaya başlamıştır (Çivi, 1985: 19-20).

19. yüzyıla kadar kurulmuş olan bankalar kendi kaynaklarını kullanarak borç vermiş ve bankacılık faaliyetleri yapmışlardır. 19. yüzyıldan sonra kurulan bankalar ise mevduat ve kredi mekanizmasında, poliçe ve ticari senet iskontosunda önemli değişiklikler yapmakla kalmayıp mali piyasaları düzenlemek, büyük miktarda sermaye birikimini ve bu sermayenin likiditesini sağlamak suretiyle bankacılık alanında önceki dönemlerle kıyaslanmayacak kadar yenilikler yapmışlardır (Ulutun, 1957: 74).

ABD'de ise modern bankacılık örneği 1782'de kurulan Bank of North America'dır. 1791'de kurulan Bank of the United States ise hem özel hem de merkez bankası niteliğindedir. ABD Merkez Bankası niteliği taşıyan FED (Federal Reserve System) 1913'te çıkarılan kanunla kurulmuştur (Mishkin, 1998:264-266).

20. yüzyılda dünya bankacılık sektöründe meydana gelen en önemli olay Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bankalarının hızla yayılmasıdır. Bunun nedeni ise 1913'te ABD'de çıkarılan Federal Rezerv Kanunu'nun ulusal bankalara yurt dışında şube açmaya izin vermesi ve I. Dünya Savaşı öncesinde verdiği borçları tahsil edemeyen ve savaşı finanse etmekte zorlanan İngiliz ekonomisinin, dünya bankerliği oynama rolünün kısıtlanmasıdır. Böylece İngiliz Sterlininin uluslararası ödeme aracı olma konumu sarsılmış ve ortaya çıkan boşluğu da Amerikan Doları doldurmuştur. Böylece, ABD savaş öncesinde dünyanın en borçlu ülkesi durumunda iken; savaşla birlikte en önemli borç veren ülkelerinden biri olmuştur (Oksay, 2003: 48).

3.2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHÇESİ

Türk bankacılığının tarihsel gelişim süreci dikkate alındığında, gerek Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet'in ilk kuruluş yılları ve gerekse günümüze kadar olan süreçte, Türk Bankacılık Sektörünün yapısı ve gelişimi; ekonomik gelişmeler, ekonominin genel yapısı ve performansından çok fazla etkilenmiştir (Bakan, 2001: 31).

Türkiye, geçmiş 19. yüzyıla dayanan bir bankacılık geleneği olan bir ülkedir. Türk ekonomisinin gelişimi dikkate alındığında, Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında mali sistemin yapılanmasında kamu bankalarının ağırlığı dikkat çekmektedir.

3.2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Bankacılık Sistemi

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'a kadar geçen dönemde bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bunda, Türklerin özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret, sarraflık, bankacılık gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakmaları etkili olmuştur. Diğer taraftan, ülkemizde bankacılığın gelişmemesindeki temel etken, Osmanlı ekonomisinin Batı Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devrimini yaşamaması ve esnaf ve sanatkârlara dayanan kapalı bir ekonomik sisteme sahip olmasıdır (Uçarkaya, 2006: 59).

Osmanlı Devleti'nin ilk kez 1840 yılında çıkardığı kâğıt paranın değerini istikrarda tutma işini, J.Alleen ve Th. Baltazzi adlı iki Galata Bankerine ihale etmesi üzerine, devletin de yardımıyla 1847 İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) kurulmuştur ve bu banka 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Osmanlı döneminde kurulan ve şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankaların başında Osmanlı Bankası gelir. Osmanlı Bankası, Bank-ı Osman-i Şahane adıyla 1868'de kurulmuştur. Osmanlı dönemindeki ilk ulusal banka 1863'de Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıkları ile temeli atılmış olan T.C. Ziraat Bankası'dır (Akgüç, 1987:9-11).

İkinci Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılından 1923'e kadar geçen süre içinde 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu şehirlerinde olmak üzere toplam 24 milli banka kurulmuş, bunlardan 14'ü Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdürmüş, diğerleri kapanmak zorunda kalmıştır. Daha sonra bu 14 bankanın en son iki temsilcisi olan Türk Ticaret Bankası A.Ş. ve Milli Aydın Bankası-Tarişbank A.Ş'de, 2001 Krizi'nde kapanmıştır (Akgüç, 1987: 11-14).

Özetle Cumhuriyet öncesi dönemde; yabancı bankaların hâkim olduğu ve borçlanma bankacılığı olarak adlandırılan, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına, devletin iflasına kadar sürdürülen çarpık bir bankacılık sisteminin varlığından bahsedilmektedir.

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Türk Bankacılık Sistemi

Türkiye'de bankacılık deneyimleri Osmanlı dönemine dayanmakla beraber asıl önemli gelişmeler Cumhuriyetin kurulması ile başlamıştır.

1923-1932 yılları milli bankacılığın geliştiği dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde; 1924'te Türkiye İş Bankası, 1925'te Türkiye Sınai ve Maadin Bankası (1932'de Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası oldu), 1927'de Emlak ve Eytam Bankası (1946'da Türkiye Emlak Kredi Bankası oldu) kurulmuştur (Akgüç, 1987: 20-27).

Türk bankacılığındaki önemli bir gelişme, 1930 yılında 1715 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. T.C. Merkez Bankası, Türkiye'de banknot ihracı görevini ifa etmek, Hazine işlemlerini

gerçekleştirmek, para piyasasını düzenlemek, hükümetle birlikte Türk parasının istikrarına ilişkin bütün önlemleri almak amacıyla anonim bir şirket halinde kurulmuştur (Yazgan, 1969: 16).

1940-1945 döneminde, Türkiye ekonomisinde 1930'lu yıllarda izlenen kapalı, korumacı ekonomi politikalarının yerini, daha liberal ve özel sektörü destekleyen, dışa açık politikaların almış olması bankacılık sektörünü de olumlu yönde etkilemiştir (Hatiboğlu, 1978:7).

1950'lerde ekonomide yaşanan serbestleşme ve özel sektörün gelişmesine bağlı olarak, 1958 yılında 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. Bu çerçevede, serbest rekabet şartlarının yerleşmesi ve yaşanan ekonomik bunalımın etkisiyle birçok yerel ve küçük banka tasfiye olmuştur (Parasız, 1998:111).

Türk bankacılık sektörü de 1960-1980 döneminde, Türkiye ekonomisinin 1960'lı yıllarda planlı döneme girmesinin de etkisiyle, söz konusu Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ve yıllık programlarda belirtilen ilkelere uygun yapıda gelişmiştir. Bu dönemde uzman bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmiş, ticari bankaların kurulmasına ise sınırlama getirilmiştir (Aytekin, 2000: 18).

3.2.3. 1980 Sonrasında Türk Bankacılık Sektörü

Türk Bankacılık sektörü, temellerinin atıldığı I. İzmir İktisat Kongresinden 1980'li yıllara kadar geçen süre içinde rekabete kapalı, dış işlemleri sınırlı, faiz oranlarının devlet kontrolü altında olduğu ve ithal ikameci sanayinin finansmanını üstlenmiş durağan bir yapı içinde faaliyet göstermiştir. Söz konusu yapı 1980'li yıllara kadar devam etmekle birlikte, 1980'li yıllarda dışa açık serbest piyasa ekonomisine yönelik mali serbestleşme adımları, finansal sisteme büyük ölçüde hâkim olan bankacılık sektörü üzerindeki etkisi daha fazla olmuştur ve bankacılık sektöründe de dışa açılma yönünde eğilimler başlamıştır (Duvan, 2001: 83-84).

Finansal liberalleşmeye yönelik ilk uygulama, 'Temmuz Bankacılığı' olarak adlandırılan ve 1 Temmuz 1980 yılında faiz oranlarının serbest bırakılarak, pozitif reel faiz uygulamasına geçilmesi ve bankaların mevduat sertifikası çıkarmalarına izin verilmesiyle birlikte mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmeye

başlamıştır. Aynı dönemde, banker kuruluşlarının hızla çoğalmasıyla, bankalar önce bankerlerle, daha sonra kendi aralarında fon toplamak için rekabete girmişlerdir. Bu rekabet, faizlerin arttırılması yoluyla sürdürülmüş, rekabetin artması ürün sayısının ve hizmet kalitesinin yükselmesine katkıda bulunmuş, ileri teknoloji kullanımı hızlanmıştır (Şahin, 2000:380).

Türk bankacılık sektöründe 1980’li yıllarda önemli değişimler yaşanmıştır. Söz konusu dönemde, mevduat ve kredi faizlerine uygulanan tavanlar kaldırılmış, Bankalararası para piyasası oluşturulmuş, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuş, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir. Dolayısıyla finansal sistemin zenginleşmesi ve kurumsallaşması yolunda ciddi adımlar atılmıştır (www.haber1.com/makale.asp?id/949).

1980 yılından itibaren faizlerin yükselmiş olması, yatırımcıları mali bir darboğazın içine sokmuştur. Ancak bu dönemde faizler yüksek olduğu halde, enflasyonun da oldukça yüksek seviyelere ulaşmış olması nedeniyle faizler enflasyon oranının altında kalmıştır.

Yüksek olduğu halde faizlerin enflasyon karşısında getirisinin fazla olmaması, tasarruf sahiplerinin tasarruflarını gayrimenkule yatırmalarına neden olmuştur. Halkın bu şekilde birikimlerini bankaya yatırmak yerine gayrimenkule yatırması ise, bankaların kaynaklarında bir daralmaya yol açmıştır. Bu dönemde karşılaşılan bir diğer sıkıntı ise, holding bankacılığının Türkiye’de yerleşmesi ile birlikte bankaların kaynaklarını daha çok kendi bağlı kuruluşlarına aktarması olmuştur. Bankaların böyle bir tutum izlemesi, diğer firmaların daha yüksek faizler uygulamalarına rağmen piyasadaki bankerleri tercih etmesi sonucunu doğurmuştur (Uyar, 2003:101).

Bankerlik kuruluşları arasında ortaya çıkan faiz yükseltmeleri, bir süre sonra bankerleri borç alınan paraların faizinin ödenmesi için sonradan daha yüksek faiz ile borçlanılmak zorunda bırakmıştır. Böyle bir sistemin kısa bir süre içerisinde çökmesi ise kaçınılmaz olmuştur. Nitekim 1982 yılında ‘Bankerler Krizi’ olarak adlandırılan olay gerçekleşmiştir. Bu dönemde serbest faiz politikasının ve banker iflaslarının, bireysel bankaların uygulamaları ile yönetim tarzlarının birleşmesinin bir sonucu olarak, çok sayıda bankanın mali bünyesinde sorunlar yaşanmıştır (Erdoğan, 2002:125).

1989'da başlayan finansal serbestlik ile Merkez Bankası faiz ve döviz kurunu politika araçları olarak kullanma olanağı sona ermiştir. Ayrıca 17. Stand-by düzenlemesi uyarınca net iç varlıkların dar bir bant içine sıkıştırılması ile TCMB pasif konuma itilmiştir ve bu olgu Kasım 2001 krizinin patlak vermesinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Kasım 2000 tarihinde bankaların likit olmaması krizi tetikleyen unsur olmuştur. Özel bankalar, DİBS ticaretine odaklanmaları, yetersiz sermaye tabanına sahip olmaları, kredi riskini ölçme ve değerlendirmede gerçekçi davranmamaları, aşırı açık döviz pozisyonuna sahip olmaları nedeniyle kırılgan bir yapıya sahip olmuşlardır. Sorunlu bankalar portföylerinde bulunan DİBS'i likidite sağlamak için TCMB'ye repo yapmışlardır. Ancak stand-by gereği TCMB bankalara açtığı kredi ve API(Açık Piyasa İşlemleri) hacmini genişletememiştir (Sönmez, 2009: 58).

Türkiye'nin 1990'lı yıllardan sonra, ekonomiye yüksek maliyetleri olan kriz deneyimleri olmuştur. Çalışmanın devamında 1994 krizi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ve krizlerden sonra izlenen politikalar detaylı olarak ele alınacaktır.

4. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Türk Bankacılık Sistemi, merkezinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bulunan, karma ekonomi düzeni içinde ve bu düzene uygun yapıda faaliyet gösteren bir sistemdir. Ülkemizde banka dışı finansal araçların yeteri düzeyde gelişmemesinden dolayı bankalar, Türk mali sisteminin temelini oluşturmaktadır (Çevik, 1992: 56).

Türk Bankacılık Sistemi, oligopolistik piyasa yapısında, mevduat bankacılığı ağırlıklı faaliyet gösteren, kar artışı ve aktif kalitesinin yükseltilmesine yönelik politikalar izleyen, çok şubeli bir yapıya sahip bir sistemdir (Altunbaş-Sarısu, 1996: 78). Çalışmada Türk Bankacılık sektörünün genel yapısı ile ilgili çeşitli tablolara ve açıklamalara yer verilmiştir.

Tablo 1: 1980-2009 Dönemi Bankacılık Sektörü Göstergeleri

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1980	43	5.954	125.312
1990	66	6.560	154.089
2000	79	7.837	170.401
2001	61	6.908	137.495
2002	54	6.106	123.271
2003	50	5.966	123.249
2004	48	6.106	127.163
2005	47	6.568	138.724
2006	46	7.302	150.966
2007	50	8.122	167.760
2008	49	9.304	182.665
2009	49	9.581	184.216

Kaynak: BDDK Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları

Tablo 1 incelendiğinde, 2000-2001 yıllarında yaşanan kriz, Türk Bankacılık sektörünü derinden etkilemiştir. Bu kriz sonrasında sektördeki banka sayısı 79'dan 59'a inmiştir. 2009 yılında sektördeki banka sayısı 49 olmuştur.

Türkiye'de 2000-2001 krizine kadar olan dönemde yüksek kâr elde etme imkânları ve sisteme girişte engellerin bulunmaması nedeniyle bankacılık sektöründeki banka sayısı artmış ve şubeleşme hızlanmıştır (Kaya-Doğan, 2005:1).

Bankacılık sektöründe 2001 krizinden sonra şube ve personel sayısında önemli düşüşler meydana gelmiştir. Kamu bankalarının yeniden yapılanma faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirdiği işlemler ve fondaki bankaların tasfiyesi ve birleşmesi sonucu bu değişim yaşanmıştır. 2009 yılında şube sayısında ve personel sayısında artış yaşanmıştır. Yaşanan küresel krizin etkisiyle iç talepte yaşanan daralma şubeleşmede büyümeyi sınırlandırmıştır.

Tablo 2: Bankacılık Sektörünün Derinlik ve Aracılık Fonksiyonu Göstergeleri

Yıllar	Mevduat/GSYİH	Kredi/GSYİH	Kredi/Mevduat
2003	35,1	17,2	49,1
2004	35,2	19,8	56,3
2005	38,8	25,3	65,3
2006	40,6	30,0	74,0
2007	41,7	34,6	82,9
2008	47	40	84,1

2009	50	41	80,6
-------------	----	----	------

Kaynak: BDDK Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları ve TCMB Mali Piyasalar Yıllık Raporları

Kredi/GSYİH oranı, Türk bankacılık sektörünün finans sistemi içindeki büyüklüğünü göstermektedir ve bu oran sürekli artış göstermektedir. Kredi/Mevduat oranı, ekonomideki tasarrufların yatırıma dönüşme performansının bir göstergesidir. Tablo 2'ye göre 2009 yılında bu oran, %80,6 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılının son çeyreğinden itibaren hem kredi talebinin azalma göstermesi hem de bankaların risk algılarının yükselmesi nedeniyle mevduatın krediye dönüşüm oranında azalma meydana gelmiş ve %84,1 den %80,6 düzeyine inmiştir (www.bddk.org.tr).

Tablo 3: Bankacılık Sektörünün Finansal Göstergelerindeki Gelişmeler (Milyon TL)

	2005	2006	2007	2008	2009	Fark(%) 08-09
Aktif Toplamı	406.909	499.731	581.606	732.536	833.959	13,8
Krediler	156.410	218.987	285.616	367.445	392.622	6,9
Takipteki Alacaklar(Brüt)	7.808	8.550	10.345	14.053	21.853	55,5
Mevduat	251.490	307.647	356.865	454.599	514.618	13,2
Öz kaynaklar	54.687	59.537	75.850	86.425	110.856	28

Kaynak: BDDK Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporları

Tablo 3'te görüleceği gibi bankacılık sektörünün aktif toplamı 2009'da 2008'in sonuna göre %13,8 oranında artış meydana gelmiştir. Aynı dönemde krediler %6,9 oranında artış göstermiştir. Buna bağlı olarak kredilerin toplam aktif içindeki payı gerilemiştir. Takipteki alacaklar ise 2008-2009 döneminde %55,5 oranında artmıştır. Mevduat 2009 yılında da bankacılık sektörünün en önemli fon kaynağı olma özelliğini sürdürmüş, 2008 yılına göre %13,2 oranında artmıştır. Özkaynaklar faiz oranlarındaki düşüşün Devlet İç borçlanma Senetlerinin değerlerini arttırmasının etkisiyle 2008 yılına göre %28 oranında artmıştır. (BDDK, 2009:a).

5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SORUNLARI

1994 kriziyle birlikte ortaya çıkan sorunlar Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle daha da derinleşmiş ve bankacılık sektörü bu krizlerden ciddi yara almıştır. Bunun dışında sorunlu kredilerin artması da sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Zamanında tahsil edilemeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azaltmakta aynı zamanda kaynak maliyetinin artmasına da neden olmaktadır. Bu durumda bankalarında takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gerekmektedir. Bankacılık sektörünün başlıca temel sorunları; Özkaynak Yetersizliği, Kredi ve Mevduatın Yetersizliği–Mevduata %100 Güvence Verilmesi, Kamu Bankalarının Sektördeki Ağırlığı, Yüksek Kamu Açıkları, Denetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması, Finansal Krizler ve Sorunlu Krediler olarak sıralanabilir.

5.1. ÖZKAYNAK YETERSİZLİĞİ

Bir bilançonun aktif toplamından yükümlülükler düşüldükten sonraki kısmı öz kaynağı verir. Ödenmiş Sermaye, Yedek Akçe, Dağıtılmayan Kar ve Varlıkların değer artışından oluşan öz kaynak ne kadar fazla olursa bankanın piyasa risklerine karşı direncide o kadar güçlü olmaktadır (Toprak, 2001:3).

Türk bankacılık sektörünün önemli bir yapısal sorunu öz kaynakların yetersizliğidir. Öz kaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de öz sermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece İnterbank ya da uluslararası finansal piyasalardır. Dolayısıyla küçük ölçekli bankaların hem iç piyasada hem de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecekleri güçleri yoktur. Küçük ölçekli bankaların birleşmeleri sağlanarak aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesi ile öz kaynaklarının arttırılması mümkün olabilir (Parasız, 2005:135).

5.2. MEVDUATA TAM GÜVENCE VERİLMESİ

Mevduat sigortası, tasarruf sahiplerinin bankalara veya tasarruf kuruluşlarına yatırdıkları mevduatın, kısmen veya tamamen güvence altına alınmasını sağlayan sistemdir (Küçüközmen, 1996:1). Böylece, bankanın ödeme güçlüğü içine girmesi durumunda tasarruf sahibinin kaybetme riski devlet veya özel sektör tarafından kurulan mevduat sigorta kurumuna aktarılmakta ve bankacılık sektörüne olan güven azalmasına engel olunmaktadır.

1994 yaşanan kriz sonrasında bankalardaki mevduat kaçışını engellemek için mevduatların tamamına devlet garantisi verilmiştir. Mevduata %100 güvence verilmesi, kötüye kullanma (moral hazard) riskinin artmasına neden olmuştur (Günel,2007:210). Bazı bankalar mevduat garantisi sayesinde yüksek mevduat faiz oranları ile mevduat toplamış ve riskli bir finansal yapının ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

5.3. KAMU BANKALARININ SEKTÖRDEKİ AĞIRLIĞI

1990'lı yıllarda bankacılık sektöründeki en önemli sorunlardan birisi de kamu bankalarının sektördeki ağırlığıdır. Mali sistemde önemli bir paya sahip olan kamu bankaları, kendilerine verilen bir takım yasal ayrıcalıklarından dolayı sektörde haksız rekabete yol açmaktadır (Balak-Seymen, 1996: 81).

Tablo 4: Bankaların Gruplar İtibariyle Sektör Payları (%)

Yıllar	Toplam Aktif				Toplam Mevduat				Toplam Kredi			
	90	00	05	08	90	00	05	08	90	00	05	08
Mevduat Bankaları	91	96	97	97	100	100	100	100	88	91	96	96
-Özel	44	47	60	52	49	44	57	51	40	54	68	55
-Kamu ve Fon	45	43	32	29	49	53	39	36	45	34	21	24
-Yabancı	3	5	5	15	2	3	3	13	3	3	7	18
Kalk. ve Yat. Bank.	9	4	3	3	-	-	-	-	12	9	4	4
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı İstatistik Yıllığı Aylık Ekonomik Göstergeler

Tablo 4'ten de anlaşılacağı gibi, özellikle 90'lı yıllarda kamu bankalarının toplam aktiflerinin %45'ini, toplam mevduatın %49'unu, toplam kredilerin ise %45'ini kamu sermayeli bankalar ellerinde tutmaktadır. Günümüzde ise, özel sermayeli bankaların sektörde hâkimiyeti söz konusudur. Kamu bankalarının,

sektörün toplam aktif ve toplam mevduatlarından büyük pay alması, özel bankaların mevduat toplama ve kredi verme faaliyetlerini kısıtlamıştır.

Kamu bankalarının toplam aktif, mevduat ve kredilerde önemli bir paya sahip olmasının ekonomik ve politik nedenleri vardır. Bu nedenler arasında, kamu bankalarının çoğunlukla kuruluş amaçları dışında kamu açıklarının finansmanı için de kullanılması, hükümetlerin kamu bankaları aracılığıyla düşük faizli kredi kullandırması, diğer taraftan Hazine'nin kaynak ihtiyacını karşılamak amacıyla kamu bankaları aracılığıyla yüksek faizle mevduat toplattırması gibi unsurlar etkili olmuştur (Takan, 2002:110).

5.4. YÜKSEK KAMU AÇIKLARI

Türkiye'de özellikle 90'lı yıllarda kamu kesimi açıkları giderek artmıştır. Kamu açıklarının finansmanı, 'dışlama etkisine' (crowding-out) neden olmuştur. Özel kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları kamu kesimi kullanmış ve dolayısıyla bankalar da özel kesime kredi açmak yerine kamu kâğıtlarına yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Temel fonksiyonu, ekonomideki tasarruf sahiplerinin tasarruflarını değerlendirerek, fon ihtiyacı olan yatırımcılara arz edilmesini sağlamak olan bankacılık sektörü, bu fonksiyonunu yerine getiremez hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, kamu kesiminin aşırı kaynak talebidir. Dolayısıyla, bankalar uygulanan sıcak para politikasının, yani düşük kur yüksek faiz politikasının bir sonucu olarak, yurtdışından döviz ile borçlanarak karşılığı TL ile de Türkiye'de yüksek getirili kamu kâğıtlarına yatırım yapmışlardır. Bu durum, bankaların rolünü değiştirmenin yanı sıra, finans sisteminin yapısını da bozmuş ve özel kesimin kaynak imkânlarını sınırlamıştır (Günel, 2001: 50).

5.5. DENETİMİN YETERSİZLİĞİ VE ETKİN OLMAMASI

Bankaların gözetimi ve denetimi bankacılık sektörünün sağlıklı işlemesi için çok önemlidir. 2001 yılından itibaren de Hazine kontrolünde olan banka denetimi özerk bir kurum olan BDDK'ya devredilmiştir. BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere büyük ölçüde yaklaştırılmıştır. Bu düzenlemelerin etkin olması için; denetim

elemanlarının bilgi, teknik donanım ve sayıca yeterli olması, denetim için gerekli olan veri tabanının oluşturulması, denetimin etkinliğini bozan yasal ve siyasal engellerin kaldırılması ve yolsuzluklara yönelik cezaların caydırıcı olması gerekmektedir (Toprak-Demir, 2001: 11).

5.6. TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI YAŞANAN KRİZLER

Finansal krizler, döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen batık kredilerin, bir başka deyişle sorunlu kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilmektedir (Kibritçioğlu, 2000:3).

Bankaların fonlarının kısa dönemli, plasmanlarının uzun dönemli olması bankaların zaman zaman nakit sıkıntısına düşmesine neden olmaktadır. Bu durum bankacılık sektörü için büyük bir tehdittir. Çünkü kendisine yönelik ödeme taleplerini yerine getiremeyen bir banka domino etkisiyle hızla yayılabilecek bir finansal krizin başlamasına neden olabilir (Aker, 2009: 24).

Bu konunun alt başlıklarını, 1980 sonrasında Türkiye ekonomisini ve Türk bankacılık sistemini etkileyen 1994, Kasım 2000, Şubat 2001 ve Küresel Finans Krizi oluşturmaktadır.

5.6.1. 1994 Finansal Krizi

Türkiye’de küresel özellikler taşıyan ilk finansal kriz 1994 yılında patlak vermiştir. Bu kriz sadece finansal yapıdan kaynaklanmamış, krize öncülük eden gelişmelerde reel sektördeki aksaklıkların da önemli rolleri olmuştur.

1993 yılında hükümetin faiz oranlarını düşürmesiyle, fonlar döviz ve borsaya yönelmiş, döviz kurları yükselmiştir. Merkez Bankası’nın müdahalede başarısız olması, belirsizlik ve dalgalanmaları beraberinde getirmiştir. 1993 yılında borçlanmanın sınırına ulaşılmış, Cumhuriyet tarihinde ilk defa, toplam vergi gelirleri iç borç taksit ve faiz ödemelerini karşılayamamıştır. 1993 yılının sonlarından itibaren yerel seçimlerin de etkisiyle Merkez Bankası’nın iç varlıkları

hızla artarken dış varlıkları azalmıştır. Bu kriz sinyallerine rağmen, 1994 Ocak ayında TL'nin değerinin yeterince düşürülmemesi ya da faiz oranlarının yeteri kadar yükseltilmemesi, ekonomiyi 5 Nisan 1994'de krize sürüklemiştir (Ural, 2003: 17).

1994 krizinden sonra hükümet tarafından 5 Nisan İstikrar Kararları alınmıştır. Bu kararların genel amaçları enflasyonu düşürmek, ihracatı artırıp ithalatı azaltmak, dış borçlara sınır getirmek, kamu gelirlerini artırıp kamu harcamalarını kısmak, tarım, sosyal güvenlik ve özelleştirme alanlarında reformlar yapmak şeklinde özetlenebilir. 5 Nisan kararları kısa vadeli hedeflerine ulaşmış, orta ve uzun vadeli hedefler ise gerçekleştirilememiştir. Bunun temel nedeni, düşürülen reel ücretler nedeniyle sosyal çalkantıların giderek artması ve koalisyon hükümetinin bozularak genel seçimlere gidilmek zorunda kalınmasıdır (Güloğlu-Altunoğlu, 2002: 16-17).

5.6.2. Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

Türkiye, 22 Kasım 2000 ve 21 Şubat 2001 tarihlerinde finansal karakterli yeni krizlerle karşılaşmıştır. Likidite ve döviz talebi krizi olarak adlandırılabilen bu krizlerin daha önceki krizlerden farkı, kapsamlı bir istikrar programının uygulandığı dönemlere rastlamış olmasıdır.

Elbette her iki kriz de ekonomi politika ve uygulamalarındaki hatalardan kaynaklanmışlardır. Ancak gerek 22 Kasım ve gerekse 21 Şubat krizlerinde uluslararası kısa süreli sermayenin ani çıkışlar gerçekleştirerek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında oluşan panik havasını yaygınlaştırdığı ve piyasa şoklarının büyümesine neden olduğu söylenebilecektir (Akdiş, 2002:5).

2000’li yıllarda bankacılık sektörünün döviz cinsinden borçları döviz cinsinden alacaklarına göre oldukça fazlaydı ve bankalarının varlıklarının vadesi ile borçlarının vadesi arasındaki fark giderek açılmıştır (Özatay, 2009: 86). Bankaların çoğu, yurt dışından döviz kredisi alıp sonra bunları TL’ye çevirip devlete borç verme özentiisi ile önemli derecede açık pozisyona girmiştir (Arslan, 2001: 18).

Tablo 5: Bankacılık Sektörü Açık Pozisyonu (1991-2000)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Yabancı Para Aktifler	855.699	1782.681	3.995.052	8.795.231	13.755.739	27.459.529	36.764.586
Yabancı Para Pasifler	899.351	1.967.864	4.274.182	9.809.852	16.094.542	34.598.942	48.386.470
Net Pozisyon (Milyar TL)	-44.142	-185.183	-279.130	-1.014.621	-2.338.803	-7.139.413	-11.621.884
Net Pozisyon (Milyon \$)	-1.215	-4.946	-4.920	-9.690	-11.722	-13.219	-17.301

Kaynak: TBB -TCMB

Tablo 5 dikkate alındığında, 1994 krizinin etkisiyle 1,2 milyar dolar olan açık pozisyon 1995’de 4,9 milyar dolara çıkmış, 2000 yılı sonunda da 17,3 milyar dolara yükselmiştir. Bankacılık sektörünün açık pozisyon sorunu 2000 ve 2001 krizlerinde önemli rol oynamıştır. Başka bir ifade ile, bankalar sıcak para hareketleriyle daha fazla kar elde edebilmek için dışarıdan borçlanma miktarını artırmış ve bu durumda ülkeyi spekülatif hareketlere ve bunların sonucunda ortaya çıkan krizlere daha duyarlı hale getirmiştir (Yiğitoğlu, 2005:118).

Özetle, 1990 sonrası dönemde, bankalar açık pozisyonlarını arttırarak, risksiz yüksek faiz geliri sağlayan kamu kâğıtlarına yatırım yaparak, temel işlevi olan yatırımcılar ve tasarruf sahipleri arasındaki aracılık fonksiyonunu gerçekleştirmemiştir.

5.6.2.1 Enflasyonla Mücadele ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programları

Türkiye Ekonomisi 1988-1989, 1991,1994 ve 1998-1999’da ciddi bunalımlar yaşamıştır. 1990’lı yıllar ile 2000’li yılların başında TL geniş ölçüde ikame edilmiştir. 2000’li yılların başında ekonominin istikrara kavuşabilmesi için; enflasyonun düşürülmesi, ulusal paraya itibar kazandırılması, paranın bütün fonksiyonlarını yerine getirilmesine olanak sağlanması gerekmektedir (Şahin, 2007:244-246). Bu nedenle Aralık 1999’da Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan 6.Stand-by antlaşması ile desteklenen ve 1999 yılında %63 olan enflasyon oranını 2002 yılı sonu itibariyle tek haneli düzeye indirmeyi hedefleyen Enflasyon ile Mücadele Programı (EMP)uygulanmaya başlanmıştır (Boratav-Akyüz, 2001: 11).

Her istikrar programında temel amaç enflasyonu düşürmek olduğu için, para ve maliye politikaları toplam talebi azaltıcı şekilde uygulanır. Merkez Bankası ise, tasarrufu teşvik edici politika yerine tüketime ağırlık veren politika uygulamıştır. 2000 yılının Nisan-Ağustos döneminde yıllık enflasyon %50 seviyesindeyken faiz oranları %40'ın altına düşmüştür (Turgut, 2006:8). Faizlerdeki hızlı düşüş enflasyonla mücadelede önemli sorunlar yaratmıştır. Bankaların düşük faizlerle verdiği tüketici kredilerinin de etkisiyle bireylerin ertelenmiş tüketim ve yatırım taleplerini öne çekilmiş ve tasarruflar tüketime kaymıştır (Eğilmez-Kumcu, 2004:385).

Hedeflenen kur ilk yıl için gerçekleşmeyerek, 2000 yılında döviz kuru %20 artarken, TÜFE %39, TEFE %32 oranında artmıştır. Yılın ikinci yarısından sonra faizlerdeki düşüşe rağmen, enflasyonun beklendiği kadar düşmemesi ve hükümetin programa koyduğu yapısal reformları zamanında gerçekleştirmemesi, programa duyulan güvenin azalmasına neden olmuştur (Sönmez, 2001: 15).

IMF ile ortaklaşa yürürlüğe konulan programa güven kırılmıştır ve faiz hadleri gerek iç gerekse dış borçlanma açısından yükselmiş, borçlanmada da vadeler kısılmıştır. Faiz hadlerinde ki bu yükselmenin etkisi reel kesime de yansımıştır. 2001 yılı için büyüme tahminleri olan %4-4,5 iken %1,5-2 olarak revize edilmiştir (Eroğlu-Albeni, 2002:212-213). TCMB artan döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak piyasadaki dalgalanmaların önü alınmadığı için 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur rejimine geçilmiştir (Doğruel-Suut, 2005:210).

Döviz kuru çapasına dayalı olan 2000 programı 2001 yılında yenilenerek 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) adıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu programda sürdürülmekte olan döviz kuru çapasına dayalı kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmesine karar verilmiştir. Gerekli görüldüğünde piyasaya likidite verilmesi de öngörülmüştür. Bu program ekonomideki mevcut yapısal sorunların önemine dikkat çekerek, bu konuda reformlar yapılmasını amaçlamıştır (Güloğlu, 2001:7). Bu programın ana unsurlarından birisi bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olarak belirlenmiştir.

Program üç aşamalı bir temel strateji çerçevesinde odaklanmıştır. Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin önlemlere hız verilerek, mali piyasalarda belirsizlik azaltılacak ve böylece kriz ortamından çıkılacaktır. İkinci aşamada, özellikle faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanması sağlanacak, böylece ekonomik birimlere orta vadeli bir perspektif kazandırılacaktır. Üçüncü aşamada, makro ekonomik dengeler tesis edilerek ekonomide yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme sağlanmaya çalışılacaktır (Alpago, 2002:112).

5.6.2.2. Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı

Türk Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 2000 yılında düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nun oluşturulmasıyla başlamıştır (Aktaş vd., 2005:24).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının amacı; kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmasıdır. Bunlara ilave olarak, yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir (BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 15 Mayıs 2001,s.13).

Yeniden yapılandırma programı;

1-Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması,

2-TMSF bünyesindeki bankaların en kısa zamanda çözüme kavuşturulması,

3-Yaşanan krizlerden olumsuz etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve

4-Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, yasal ve kurumsal düzenlenmelerin gerçekleştirilmesi olarak dört temel unsura dayandırılmıştır (www.bddk.org.tr).

-Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Görev zararlarının ödenmemesi, siyasi müdahaleler nedeniyle kaynaklarının etkin kullanılmaması, yönetim yapısındaki aksaklıklardan dolayı mali yapıları büyük ölçüde bozulan kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve mali açıdan yeniden yapılandırılmaları için kamudan önemli bir kaynak aktarımı yapılmıştır (Aktaş vd., 2005:25).

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalarda öncelik, bu bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiştir. Bu çerçevede, görev zararlarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kısa vadeli sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi alanlarında yoğunluk yaşanmıştır. Şubat 2001 krizinin ardından Kamu bankalarının kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının doğrudan Merkez Bankası'nca karşılanması operasyonu sona ermiştir.

Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında kamu bankalarının organizasyonu şube dışı kâr merkezleri, pazarlama, operasyonlar, krediler ve risk yönetimi ve kontrol olmak üzere yönetim kuruluna bağlı 5 temel birimden oluşan bir yapıya dönüştürülmüştür (BDDK, 2009: 13-15).

- TMSF Kapsamındaki Bankaların Çözüme Kavuşturulması

Yeniden yapılandırma öncelikli olarak sorunlu TMSF bankaları devir, fesih ve tasfiye yolu ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bankaların pozisyonunu kuvvetlendirmek amacı ile Hazine'den belirli dönemlerde özel tertipli tahvil ihraç edilmiştir. Fon bankaları aldıkları bu tahvilleri kısa vadeli borçları karşılığında Merkez Bankasına vermiş ve borçlarını sıfırlamıştır. Bankaların açık pozisyonlarında iyileştirilmeler yapılarak bankaların yapısı daha güçlü bir hale gelmiştir. Operasyonel açıdan ise bu bankaların şube ve personel sayısı azaltılmış, şubelerin satışına başlanmıştır (BDDK, 2002: 16-20).

- Özel Bankaların Sağlıklı Yapıya Kavuşturulması

Bakanlar Kurulu Bankalar 12 Mayıs 2001 tarih 4672 sayılı karar ile Bankalar Kanununda çok önemli değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler sistemi daha güçlü hale getirerek, sisteme duyulan güvenin artırılmasına yöneliktir. Kanunda yapılan değişiklikler ana başlıkları ile şunlardır (TBB, 2001:7-12)

- Banka kurulması için aranılan koşullar ağırlaştırılmıştır,
- Kredi ve iştirak sınırları değiştirilmiştir,
- Pay sahipliği ve devir payları oranları değiştirilmiştir,
- Banka ortakları ve yöneticilerinin şahsi sorumlulukları artırılmıştır,
- İdari ve adli suç ve cezalar yeniden düzenlenmiştir,
- Özel Finans Kurumlarının kurulmasına ilişkin yetki BDDK'ya bırakılmıştır,
- Yabancı para pozisyonunun sınırları çizilmiştir.

-Bankacılık Sektöründe Yasal ve Kurumsal Düzenlemelerin Gerçekleştirilmesi

Bankaların herhangi bir siyasi etkiye maruz kalmadan gözetim ve denetiminin yapılabilmesi için kamu tüzel kişiliğine sahip özerk idari ve mali yapılanması olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu kurulmuştur. BDDK, Bankalar Kanunu ilgili mevzuatın ve Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle bunların uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere görevlendirilmiştir (BDDK, 2002: 16-20)

Tablo 6: Türk Bankacılık Sektöründe 2000 Sonrası Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001)

Hedef Banka	Açıklama	Tarih
Egebank, Yaşarbank, Yurt bank Bank Kapital	Sümerbank ile birleştirilmiştir	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sümerbank ile birleştirilmiştir	Nisan 2001
Esbank ve İnterbank	Etibank ile birleştirilmiştir	Haziran 2001
Bank Ekspres	Tefken Grubu'na satılmıştır	Haziran 2001

Demirbank	HSCB Bank Plc. Tarafından satın alınmıştır	Eylül 2001
Emlak Bankası	T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir	Temmuz 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası tarafından devralınmıştır	Ağustos 2001
Sümerbank	Oyak-Bank tarafından satın alınmıştır	Ekim 2001
Garanti Bankası ve Osmanlı Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	JP. Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir	Kasım 2001

Kaynak: TBB

Bankacılık sektörünün mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektörün güvenini kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin oluşturulmasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir (BDDK, 2001:a).

5.6.3. Küresel Finans Krizi

2007 yılında ABD'de konut piyasasında meydana gelen kriz, servet etkisiyle toplam talepte yarattığı daralma süreci, finansal sistemde kredi daralma sürecine eşlik etmiştir (Orhan, 2008: 16). Bu krizin diğer öteki krizlerden farkı, tam anlamıyla küresel kriz olması ve dünyadaki bütün ülkeleri etkilemiş olmasıdır (Eğilmez, 2009: 69).

ABD motgage kredi piyasasında başlayan, ardından mali piyasaları ve en son reel sektörü etkileyen küresel krizin başlangıç noktası 2001-2002 yıllarında ABD ve gelişmiş ülkelerde uygulanan düşük faiz politikalarıdır. FED, 2001 yılında her ay faiz indirimi yaparak yıl içinde kısa vadeli borç verme oranlarını % 6.5' den % 1.75'e kadar çekmiştir. Faiz oranlarının düşmesiyle birlikte kredi piyasalarına olan talep artmıştır. Kredi kullanımı gerektiren konut ve otomotiv sektörleri bu zincirin ilk halkalarını oluşturmuşlardır (Sönmez, 2009: 83-84).

Küresel kriz kendisini ABD'de konut sektöründe gösterse de, aslında krizin başlangıcı çok daha öncelerine dayanmaktadır. Amerikan halkı yatırım bankalarıyla el ele vererek düşük faizle ev almaya başlayınca talebin artmasıyla

konut fiyatları artmaya başlamıştır. Konut fiyatları arttıkça, konutun değeri konut kredisine gerekli olan teminatın üzerine çıktığından dolayı bankalar aşırı kar elde etme beklentisine girmişlerdir. Çünkü aldıkları teminatın değeri artmaktaydı ve teminatın değeri attıkça daha çok kredi verme ihtimalleri artmaktaydı. Bu durum bu alanda faaliyet gösteren finansal kurumları zor durumda kalmalarına neden olmuştur. Kredi değerliliği olmayan kişilere kredi (eşik altı krediler) verilmiştir. Konut fiyatları düşmeye başlayınca, özellikle kredi ödeme kabiliyeti daha az olan düşük gelire sahip olan gruplar borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmişlerdir. Borçlar ödenmeyince evlere el konulmuştur. Evlere el koyanlar konutları nakde çevirmek için konut piyasasına satıcı olarak girmesiyle konut fiyatları daha da düşmüştür. Bu durum kendi kendini besleyen bir süreç yaratmıştır. Düşen konut fiyatları-ödeme gücü-el konulan konutlar-konutların daha düşük fiyatlarla satılmaya çalışılması-konut fiyatlarının daha da düşmesi... kısır döngü halini almıştır (Özatay, 2009:106).

2007 Temmuz'undan itibaren dünya ekonomisi, Amerika konut piyasasından kaynaklı şiddetli bir finansal kriz yaşamaktadır. Kriz Avrupa finansal sektörüne ve Asya ekonomilerine de yayılmış ve dünya çapında ciddi bir resesyona neden olmuştur (Ostrup vb., 2009:3). Eylül 2008'de Amerika'nın en büyük yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers'ın iflası iki hafta boyunca menkul kıymetler borsasında deprem etkisi yaratmıştır. Interbank piyasası durmuş ve hükümetler istikrar kazandırmak için bankacılık sektörüne müdahale etmek zorunda kalmışlardır (Candelon ve Palm, 2010: 13).

Özellikle, Amerika ve Avrupa'da Interbank piyasasının işleyişi bozulmuştur. Bankalar arası piyasanın likiditenin yeniden dağılımındaki başarısızlığı Küresel mali krizin temel özelliklerden biri olmuştur (Heider-Hoerova-Holthausen, 2009)

Tüm dünyada Merkez Bankaları likidite arzlarını ayarlayabilmek için müdahale etmek zorunda kalmışlardır. 2007-2008 finansal krizi, Amerika'nın cari işlemler açığı ile global bir hal almıştır. Amerika'ya dışarıdan gelen dolarlar, Amerika'nın sermaye piyasasında yatırıma dönüşmüş ve bu durum varlık piyasasında şişmeye yol açmış ve subprime mortgage sektörünün (eşik altı kredi,

düşük gelir grubuna yüksek faizle verilen mortgage kredisi) batmasına neden olmuştur (Perelstein, 2009:2).

5.6.3.1. Küresel Finans Krizinin Gelişimi ve Türk Bankacılık Sektörü

Kriz gelişmiş ülkelerde öncelikle finansal piyasalarda kendini hissettirmiş, ardından reel sektöre yansımıştır. Türkiye’de ise sanayi üretimi ve ihracatta ciddi boyutlarda daralmalar meydana gelmiş ve daralmaların sonucu olarak da istihdamda azalma söz konusu olmuştur.

Artan risk algısı ve küresel krizin bankaların finansman imkânları üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de iktisadi faaliyetlerde belirgin bir yavaşlama yaşanmaktadır (www.tcmb.gov.tr).

Dünyada Küresel Kriz ile birlikte finans sektörü çökünce bankalar ve sonra da sanayi sektörü iflas etmeye başlamıştır. Ancak bu durum Türkiye’de farklı şekilde yaşanmaktadır. Çünkü Türkiye’de hiçbir banka iflas etmemiş, hatta bankacılık sektörü bu dönemde kar elde etmiştir. Bir başka deyişle dünyadaki krizin aksine, Türkiye’de finans sektöründe kriz yaşanmamasına rağmen, sanayi sektörü ve reel sektörde kriz yaşanmaktadır. Reel sektörde yaşanan kriz, finans kesiminin ve özellikle yabancı kökenli bankaların reel sektöre verdikleri kredileri daraltmalarından kaynaklanmaktadır (Yavuz, 2009:554).

Kısaca, Türkiye’de bu küresel krizden etkilenen ülkelere birisi olmuştur. Küresel Finans Krizinin Türkiye’ye yansımaları mali sektör üzerine değil, reel sektör üzerindedir. Ülkemizde mali kriz oluşmamasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, bankaların dış piyasalardan yüklü miktarda tahvil almaması, ikincisi ise, 2001 krizinden sonra bankaların kredi/sermaye rasyosunun makul seviyede olmasıdır (Dursunoğlu, 2009:101).

5.6.3.2. Küresel Finans Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Finans sektöründe bankacılık sektöre önemli bir paya sahiptir. Nitekim, Küresel finansal kriz nedeniyle küresel mali sistemde yaşanan daralma, finansman

temini açısından bankacılık sektörünün önemini daha da artırmıştır (Sönmezler-Gündüz, 2009:140).

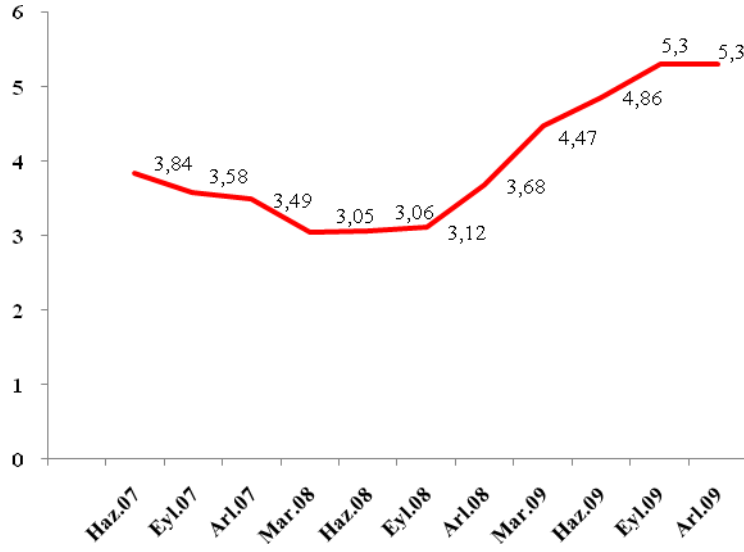
2007 yılında Amerika’da patlak veren finansal krizin etkileri ülkemizde 2008 yılında önemli ölçüde hissedilmiştir. Başta Amerika olmak üzere birçok ülkenin bankacılık sektörü krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Türk bankacılık sektörü krizden sınırlı bir şekilde etkilenmiştir.

Türk bankacılık sektörü, küresel krizden ABD ve Avrupa’daki bankalara göre daha az etkilenmesinin nedenlerini, 2001 krizinden sonra bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler ve denetleme faaliyetleri ve Türk bankalarının mevzuat gereği dışarıdan kıymetli kağıt satın alıp portföylerinde bulunduramamaları olarak sıralayabiliriz (Hiç, 2009: 63).

Türkiye’de bankacılık sistemi, krize göreceli olarak güçlü bir pozisyonla girmiştir. Küresel kriz karşısında ekonominin dayanıklılığını artıran temel unsur, finansal sistemin sağlam ve istikrarlı yapıda olmasıdır. Sermaye yeterlilik rasyolarının ve kısa vadeli likidite yeterlilik oranlarının yüksek seviyesini koruması ve yabancı para pozisyonlarının düşük düzeyi, finansal sistemimizin dayanıklılığını artıran unsurlardır (Yılmaz, 2009:a).

2008 yılının son çeyreğinde küresel ekonomide artan belirsizlikler, yurt içindeki ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasıyla birleşerek, yurt içi kredi piyasalarını da olumsuz etkilemiştir. Bunun dışında, azalan iç talep ve harcanabilir gelire ilişkin belirsizlikler de kredi talebini yavaşlatmıştır. Yurt dışı kredi piyasalarındaki sorunların artarak devam etmesi, reel kesimin dış finansmana erişim olanağını azaltmaktadır. Bankaların kredi arzına ihtiyatlı yaklaşmalarından dolayı iç finansman olanakları da sınırlı kalmaktadır (Selçuk-Yılmaz, 2009:579). Bankaların kredi verme eğilimini sınırlayan etkenler arasında, kredi kullanıcıların geri ödeme riskindeki artış, mevduat ile krediler arasındaki vade uyumsuzluğu ve bankaların fon kaynaklarına ilişkin kısıtlar yer almaktadır (Yılmaz, 2009: 13).

Şekil 1: Kredilerin Takibe Dönüşüm Oranı (%)

Kaynak: BDDK-TBB

Kullandırılan kredilerin takibe dönüşüm oranının hızla artması hanehalkı ve firmaların küresel krizin ve ekonomik durgunluğun etkisiyle ciddi bir ödeme sorunu yaşadıklarının bir göstergesidir. Kredilerin takibe dönüşümünde 2008 yılı Mart ayında başlayan yükseliş trendi 2009 yılı sonuna kadar devam etmiştir. 2008 yılı Mart ayında % 3,06 olan dönüşüm oranı % 73,2 oranında artarak 2009 yılı sonunda % 5,3'e yükselmiştir (CHP, 2009: 82).

5.7.SORUNLU KREDİLER

Türk Bankacılık Sektöründe özellikle 1980 sonrası yaşanan krizler, tahsili gecikmiş alacakların yani sorunlu kredilerin artmasına neden olmuştur. Kredilerin problemlili hale gelmesi bankaların verimliliklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorun da, sorunlu kredilerin artmasıdır (Parasız, 2000: 126). Çalışmanın ikinci bölümünde sorunlu kredilerin kapsamı, nedenleri ve etkileri detaylı olarak ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE

SORUNLU KREDİLER VE GELİŞİMİ

1. KREDİ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Banka kredileri ve sorunlu krediler konusuna girmeden önce, genel olarak kredi kavramını açıklamada yarar olacaktır. Bu başlık altında kredinin tanımı, unsurları, çeşitleri ve fonksiyonları anlatılacaktır.

1.1. KREDİ KAVRAMININ TANIMI

Kredi kelimesi mevduat kelimesi ile birlikte bankacılık sektöründe en çok kullanılan iki kelimedenden biridir. Farklı yerlerde farklı tanımları yapılmıştır. En basit anlamıyla; bir mevcudun belirli bir süreyle ve geri almak koşulu ile verilmesi veya verilmiş bir varlığın ödenmesine kefil olunması olayıdır (Ekşioğlu, 1999:3).

Kredinin ansiklopedik anlamda tanımı ise şu şekildedir: Alacaklı ya da ödünç verenin borçlu ya da ödünç alana, geleceğe yönelik ödeme vaadi karşılığında para, mal, hizmet ya da menkul değer vermesi işlemidir.

4389 sayılı bankalar kanununda ise: “Bir bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayri nakdi krediler, satın alacağı tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler ve gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılır şeklinde tanımlanmaktadır” (TBB, 1999: 53-54).

1.2. KREDİNİN UNSURLARI

Bankacılıkta kullanılan kredi ürününün 4 temel unsuru söz konusudur. Bu unsurlar; Zaman unsuru, Güven unsuru, Risk unsuru ve Gelir unsurundan oluşmaktadır.

1.2.1. Kredinin Zaman Unsuru

Kredinin zaman unsuru; kullandırıldığı tarihte geri ödeneceği tarihin belirlenmiş olmasıdır. Bir başka deyişle kredinin süresinin belirlenmesidir. Kredinin süresinin belirlenmesi krediyi veren kurum açısından daha fazla önemlidir. Çünkü geleceğin belirsizliğinden dolayı vade uzadıkça bankanın karşılaşacağı risk unsuru da artacaktır.

1.2.2. Kredinin Güven Unsuru

Para, mal, itibar gibi değerler belli bir süre sonra geri alınmak suretiyle verilirken, arada güven unsurunun bulunması gerekir. Kredi alan kişi ve kurumun banka nezdinde bir saygınlığı olmalıdır. Çünkü güven kredinin temel unsurudur. Borç verirken; Borçlu borcunu vadesinde ödemek ister mi? Borçlunun vadesinde borcunu ödeme gücü olacak mı? Borçlu borcunu vadesinde ödemediği takdirde, borçluyu ödemeye zorlamak mümkün mü? sorularına cevap aranır (Caymaz, 1989:20). Kredi kullandırılmadan önce piyasadan yapılacak araştırmalarda ulaşılabilecek sonuçlara bağlı olarak güvenin oluşturulmasına çalışılır. Böyle bir güven oluşmazsa kredide verilemez.

1.2.3. Kredinin Risk Unsuru

Kredi bünyesinde borcun, işin ve hizmetlerin yerine getirilmemesi tehlikesini de taşır. Bu da risk unsurunu oluşturur. Bankacılıkta risk, verilen bir kredinin ya da girilen bir taahhüdün tahsil edilmesine ve yerine getirilmesine kadar meydana gelmesi olası tehlikelerdir. Diğer bir anlamda risk, gerçek ya da

tüzel bir kişiye nakit, mal, kefalet ve teminat şeklinde açılan kredilerden herhangi bir tarihte kullandırılmış olan miktarların toplamıdır (Gökçek, 1994: 12).

Her kredide mutlaka bir risk vardır. Krediyi kullanan kurumun mali yapısının iyi olması, teminat yapının kuvvetli olması risk unsurunun tamamen sıfırlamaz. Bu nedenle risk unsuru kredinin en temel unsurlarından biridir. Krediyi veren kurumlar olarak bankalar krediyi kullandırmadan önce bu riskin ne olduğunu tam olarak belirlemek zorundadırlar.

1.2.4. Kredinin Gelir Unsuru

Kredinin bir başka unsuru da gelir unsurudur. Krediler, bankanın en önemli gelir sağlayan varlık kalemidir. Kredinin geliri faiz ve komisyondan oluşmaktadır. Bazı durumlarda maliyetin altında faiz oranıyla kredi kullandırıldığı durumlarda olabilir. Ama bu durumların mutlaka farklı bir nedeni vardır. Bankalar bir firmaya verdikleri bir krediden gelir elde edememiş olabilirler ama buna karşılık başka bir bankacılık ürününden kazandıkları gelire bunu telafi edeceklerdir (Yüksel, 1992: 98).

1.3. BANKA KREDİLERİNİN FONKSİYONLARI

Kredi, bir ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi ve ekonomik büyümenin sürekliliği açısından kullanımı zorunlu olan bir finansal kaynaktır. Ekonomide iktisadi ve ticari faaliyetlerin sürekli artması ve gelişmesi, işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmesi ya da hızlı değişimlere uyum sağlayabilmesi için fon ihtiyacı yaratmaktadır. Bu fon ihtiyacı ise büyük ölçüde bankalardan sağlanan kredilerle karşılanmaktadır (Aras,1996:5).

Kredinin ülke ekonomisindeki fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir.

- Kredi tasarruflarının atıl kalmasını önleyerek, üretilen malların bireyler tarafından kullanılmasını sağlar,
- Devletin müdahale etmediği ve tam rekabet şartlarının hâkim olduğu piyasalarda faiz haddi-tasarruf, yatırım eşitliği sağlamaya yardımcı olur,

- Alınan kredi ile gelecekte ki sahip olacağımız gelirleri, harcama olanağı verir. Böylece ekonomideki satın alım gücünü arttırabilir.

- Kredi girişimcilerin uğraşlarına hız vererek tasarruflarını biriktirmeden veya belli bir seviyeye gelmesini beklemeden işlemlerini gerçekleştirme imkanı verir (Oruç, 2001: 48).

- Kredi milli serveti oluşturan tüketim ve sermaye malları stokunun en yararlı ve verimli şekilde kullanılmasını sağlar.

- Çeşitli sektörlerde büyük firmaların kurulması ve yaşamasını sağlar.

- Kredi tasarrufu ödüllendirmek suretiyle teşvik eder. Bununla birlikte tasarrufların faiz oranlarından çok gelir düzeyine de bağlı olduğunu unutmamak gerekir. İnsanlar genelde faiz elde etmek için değil, gelecek endişesi, ekonomik durumlarını düzeltmek, servet sahibi olmak gibi farklı amaçlarla tasarrufa gider (Zarakolu, 1989: 24-25).

2. BANKA KREDİLERİ VE ÇEŞİTLERİ

Bankacılıkta krediler farklı açılardan sınıflandırmaya tabi tutulurlar. En temel anlamda kullanılan ayırım vadelerine veya teminat şartlarına göre yapılan ayırımdır. Bunun yanında en geniş anlamıyla şu şekilde sınıflandırma yapılmaktadır:

- 1- Niteliklerine göre sınıflandırılması
- 2- Vadelerine göre sınıflandırılması
- 3- Teminatlarına göre sınıflandırılması
- 4- Kaynaklarına göre sınıflandırılması

2.1.NİTELİK YÖNÜNDEN KREDİLER

Nitelik açısından krediler, faiz ve komisyon veya sadece faiz karşılığında ödünç para verilmesi şeklinde kullanılan kredilerdir. Niteliklerine göre krediler; Nakdi Krediler ve Gayri Nakdi Krediler olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır (Caymaz, 1989: 20).

2.1.1. Nakdi Krediler

Belirli bir gelir getirecek şekilde faiz ve/veya komisyon karşılığında nakit para şeklinde kullanılan kredilerdir. Bankacılıkta en yaygın kullanılan kredi türüdür. Bankacılık sektörünün ortaya çıkması ve tarih içerisinde gelişmesi bu tür kredilere olan ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Bu tür krediler borçlu cari, iskonto, İştira veya avans gibi farklı şekillerde kullanılabilir. (Takan, 2001:246). En çok kullanılan nakit kredi türleri aşağıda açıklanmaktadır.

2.1.1.1. Cari Hesap Kredisi

En yaygın şekilde kullanılan kredi türüdür. Bankaların sürekli müşterileri ile güvenilir gerçek ve tüzel kişilere belli bir limit dahilinde açtıkları kredilerdir. Bu kredi türünde karşı karşıya olan banka ve işletmedir. Banka ve işletme borç ve alacaklarını, belli bir dönem için borç ve alacak olarak kaydeder. Dönem sonunda banka faiz ve anaparayı ödemesi için işletmeden talepte bulunur (Ceylan-Korkmaz,2009: 125).

Borçlu cari hesap kredileri müşterilere istedikleri anda ihtiyaçları doğrultusunda para çekme imkânı sağlamaktadır. Bu hesaptan para çeken müşteri yine istediği zaman para yatırmak suretiyle hesaptaki borcunu kapatabilir. Borçlu cari hesap kredisine, kredi olma özelliğini kazandıran temel unsur ise, müşterinin bazı durumlarda hesap limitinin dışına çıkacak şekilde harcama yapmasına izin verilmesidir (Yüksel vd, 2002: 29).

2.1.1.2. İskonto–İştira Kredisi

Bu tür krediler daha önce farklı iki kişi arasında borç alacak ilişkisi nedeniyle oluşturulmuş olan bir borç senedinin alacaklı tarafından vadesinden önce bankaya verilerek senedin bedelinin belirli bir kısmını tahsil etmesi şeklinde kullanılırlar. Bu tür kredilerde banka açısından risk iskonto edilen senedin vadesinde ödenmemesi durumunda oluşacağı için kredibilite değerlendirilmesinde krediyi kullanan firma kadar senedin borçlusu olan kişi/firmanın da itibarı önemlidir. (Kocaimamoğlu, 1985:156).

2.1.1.3. İhracat Kredisi

İhracat yapan firmaların işletme sermayesi ihtiyacı veya ihracat bedellerinin yurda gelene kadar duyacakları ihtiyaçlar için kullandıkları kredilerdir. En önemli özelliği; bu krediyi kullanan firmaların 1 yıl içerisinde kullandıkları en yüksek kredi ve faiz tutarı kadar ihracat bedelini 18 ay içerisinde yurda getirerek döviz alışını yaptırmak zorunda olmalarıdır. Kredi döviz veya TL şeklinde kullanılabilir (Ataçoğlu, 2006: 43).

2.1.1.4. Döviz-Prefinansman Kredileri

Bankaların kendi kaynaklarından ya da yurtdışından farklı kaynaklardan temin ederek kullandıkları ve vadesi 1 yılı aşmayan nakit kredilerdir. Döviz kredisi işletmeler tarafından kısa süreli gereksinimlerinin karşılanması amacıyla kullanılır (Berk, 1990:155).

2.1.2. Gayri Nakdi Krediler

Bu tür kredilerde bankalar firmalara direkt olarak nakit para vermezler. Onun yerine firmaların üçüncü şahıslara olan borçlarına çeşitli yollardan ödeme garantisi verirler. Bankalar gayri nakdi kredilerde müşterilerinden faiz almaz, onun yerine kredinin niteliği ve vadesine göre belirlenen oranlarda komisyon alır. Bu durumda bankalar firmalara kefil olurlar. Bu tür kredilerin en yaygın olarak kullanılanları Akreditifler, Teminat Mektupları kredileridir (TBB,2010:a).

2.1.2.1. Akreditifler

Bankacılıkta çok yaygın kullanılan bu kredi türünde esas firmanın yurtdışından satın alacağı hammadde, yatırım malı, yarı mamul veya ticari mallar için ihracatçı firmaya ödeme garantisi verilmesidir.

Şartlı bir teminat türü olan akreditifte, ihracatçı (amir) bankasından (amir banka) ihracatçı lehine bir akreditif açmasını ve ihracatçının ülkesindeki muhabir

banka aracılığı ile haberdar edilmesini talep eder. İhracatçının gerekli olan belge ve bilgileri doğru bir şekilde ve kredi sözleşmesinin geçerlilik süresi içinde bankasına sunması sonucunda ise ödeme yapılır.

Bir akreditifin açılması için 4 taraf bulunması gerekir (Babuşcu, 1991: 109).

1- Amir: İthalatçı firma olup, akreditifi açtıracak olan taraftır.

2- Amir Bankası: İthalatçı firmanın talimatıyla akreditifi açan bankadır.

3- İhbar Bankası: Gelen akreditifi ihracatçıya bildiren bankadır.

4- Lehtar: Adına akreditif açılan, ihracatçı firmadır.

Akreditifli ödeme, alıcının ve satıcının risklerini giderdiği için uluslararası ticarete en çok kullanılan ve tercih edilen bir ödeme şeklidir. Satıcı, malları akreditifte belirlenen koşullara uygun olarak sevk ettikten sonra bedelinin tahsil edememe riskini, alıcı ise, parasını ödediği halde malların gönderilmeme riskini akreditif sayesinde ortadan kaldırmaktadır. Bu kredi türü bankalar tarafından riskin az komisyonun tatminkâr olması nedeniyle cazip bir kredi türü olarak kabul edilmektedir(Seval, 1990: 75).

2.1.2.2. Teminat Mektupları

Teminat mektupları bankaların verdiği bir tür güvencedir. Bankaların, yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi gibi durumlarda, işi yüklenenin yükümlülüğünü önceden kararlaştırılan şartlara uygun olarak yerine getirmesini sağlamak için verdikleri garanti belgelerine (mektuplarına) Teminat Mektupları denir. Bu mektuplarla bankalar, söz konusu yüklenimin yerine getirilmemesi durumunda belli bir meblağı nakit olarak kayıtsız, şartsız ödeyeceklerini garanti etmektedirler. Teminat mektubu vermekle banka kendi saygınlığını ve güvenilirliğini kendi müşterisinin kullanmasına izin vermektedir (Seval, 1990: 90-91).

Teminat mektubunda lehtar, muhatap ve banka olmak üzere 3 taraf bulunmaktadır.

1-Lehtar: İşi veya malı alan taraf.

2-Muhatap: İŖi veya malı veren taraf.

3-Banka: İŖin veya malın bedelinin ödeneceğinin garantisini lehtar adına muhataba veren banka.

2.2. VADE YÖNÜNDEN KREDİLER

Banka kredileri vadeleri yönünden de bir ayırma tabi tutulmaktadır. Kısa ve uzun Ŗeklinde bir ayırım yanında, genellikle kısa, orta ve uzun vadeli olarak 3'e ayrılmaktadır.

2.2.1. Kısa Vadeli Krediler

Kredinin kullanıldığı tarihle geri ödendiği tarih arasındaki süre 365 günden kısa ise bu tür kredilere kısa vadeli krediler denilmektedir. Vade 1 günde olabilir. (bu kredilere overnight kredi denir). Kısa vadeli krediler genellikle geçici para ihtiyacı için talep edilir (Zarakolu, 2003: 58).

2.2.2.Orta Vadeli Krediler

Vadesi 1 yıl ile 5 yıl arasında olan krediler bu gruba girerler. Orta vadeli krediler genellikle planlı ve önceden belirlenmiş hedeflere yönelik finansman ihtiyaçları için kullanılır.

2.2.3.Uzun Vadeli Krediler

Vadesi 5 yıldan uzun olan krediler uzun vadeli kredi Ŗeklinde adlandırılırlar. Bu tür krediler genellikle belli bir yatırımın finansmanı için kullanılan kredilerdir. Nakit kredi Ŗeklinde olduğu gibi harici garanti Ŗeklinde de kullanılırlar. En yaygın kullanılanı süresiz teminat mektuplarıdır. Geri dönüşü 1 yıldan kısa da sürse verilirken vadesi net olarak belli olmadığı için bu teminat mektupları bu gruba girer (Zarakolu, 2003: 59).

2.3. TEMİNAT YÖNÜNDEN KREDİLER

Teminat yönünden krediler, teminatsız ve teminatlı olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1. Teminatsız Krediler

Herhangi bir teminata bağlı olmadan kullanılan kredilerdir. Bankacılık literatüründe bu tür krediler ‘açık’ kredi şeklinde adlandırılırlar. Belli bir teminat karşılığında verilmediği için en yüksek riske sahip kredilerdir. Herhangi bir şekilde kredinin geri ödenmemesi durumunda banka elindeki genel kredi sözleşmesine dayanarak firmadan borcunu kanuni yollarla tahsil etme yoluna gidecektir. Bankalar bu tür kredileri, yüksek riske sahip olduğu için kredibilite yönünden son derece sağlam ve mali yapısı oldukça kuvvetli olan firmalara kullanılmayı tercih etmektedirler (Berk, 1990:145).

2.3.2. Teminatlı Krediler

Müşterinin imzasının yanında ek olarak herhangi bir maddi teminat olarak kullanılan kredilere teminatlı krediler denir. Firmanın mali analiz çalışması tamamlandıktan sonra alınması gereken teminat şekli belirlenir. Bankaların kullandıkları krediler için alabilecekleri çok farklı teminat çeşitleri bulunmaktadır. Teminatın kuvvet derecesine göre teminatlı kredileri şu şekilde sıralanabilir: Kefalet Karşılığı Kredi, Senet Karşılığı Kredi, Emtia Karşılığı Kredi, İpotek Karşılığı Kredi, Temlik Karşılığı Kredi, Menkul Kıymet Karşılığı Kredi, Nakit Karşılıklı Kredi (Berk, 1990:145).

2.4. KAYNAKLAR YÖNÜNDEN KREDİLER

Kaynak yönünden incelendiğinde banka kredileri banka kaynaklı ile banka dışı kaynaklı ikiye ayrılır.

2.4.1. Banka Kaynaklı Krediler

Bankalar farklı kaynaklardan elde ettikleri fonları müşterilerine kredi olarak kullanırlar. Bu kaynaklar; sermaye, mevduat ve sendikasyon kredileridir. Bunlara banka kaynaklı krediler denir. Çünkü bu kaynaklar bankaların bilançolarında yer alır. Bunun yanında banka dışı kaynaklarda söz konusudur. Bu kaynaklar yurtdışındaki bazı bankalar olduğu gibi Eximbank gibi yurtiçi bankalarda olabilir (TBB,2010: b).

2.4.2. Banka Dışı Kaynaklı Krediler

Türk Eximbank Türkiye’de ihracatın arttırılmasına yardımcı olmak amacıyla ihracat yapan kuruluşlara piyasa koşullarından daha ucuz kredi temin etmek amacıyla kurulmuş bir kamu bankasıdır. Kendisi firmalarla direkt muhatap olarak kredi kullanılabildiği gibi, kredinin riskini kendisi taşımamak gayesiyle tüm riskin aracı bankalarda olduğu bir sistemle ticari bankalar vasıtasıyla kredilerini kullanılmaktadır (Selimler-Eken, 2004: 63).

3. BANKACILIKTA RİSK VE RİSK ÇEŞİTLERİ

Günümüzde finansal kuruluşların stratejik planlarında risk yönetimi çok öncelikli bir yer almaktadır. Özellikle mali sistem içinde önemli bir yeri olan bankalar kuvvetli ve etkin bir risk yönetimi ile piyasaların yaşadığı olağanüstü durumlarda karşı karşıya kalabileceği zararları azaltabilir. Örneğin; Türkiye’ de 2003 yılında hazırlanan bankaların yeniden yapılandırma sürecinde mevduat faizleri piyasa koşullarına uygun hale getirilmiş ve vade ve likidite riskleri daha iyi yönetilebilir olmuştur (BDDK,2003:a). Bankaların hemen hemen bütün faaliyet alanlarında alınan kararlarda riskin varlığından söz edilmektedir.

3.1. RİSK KAVRAMI

İtalyancası “risco” Almancası “Risiko”, İngilizcesi “risk” olan bu kavram, Türkçede önceleri riziko olarak kullanılmış ve daha sonra risk olarak

yerleşmiştir. Risk, zarar veya kayıp durumuna yol açabilecek bir olayın ortaya çıkma ihtimali anlamına gelir. Risk, belirsizliği ifade eden gelecek ile ilgili bir kavramdır. Risk için, bir belirsizlik halidir derken, her belirsiz durumun risk olarak nitelendirilemeyeceğini de belirtmek gerekir. Buradaki temel ayırım, belirsizliklerin hedefe giden yolda tehlike ile etkileşim düzeyidir. (http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/0217/17812).

Genel anlamda risk; bir işleme ilişkin parasal kaybın söz konusu olması veya bir giderin ya da zararın ortaya çıkmasıyla birlikte sonuçlanabilecek ekonomik faydanın azalması olasılığıdır (Yüzbaşıoğlu,2003:2). Diğer bir ifadeyle risk, ekonomik değer belirsizliği şeklinde de tanımlanabilir. Risk yönetimi, risk ve getiri arasında şirket yönetimine uygun bir geçiş veya değişim yapabilmelerini sağlayan bir süreçtir. Risk yönetimi temel bir kurumsal işlemdir. Bankacılıkta risk, karlılığı sağlamak ve korumak için uygulanan politikalar bütünüdür (Ünsal ve Duman, 2005:4).

3.2. BANKACILIKTA RİSK KAVRAMI

Bankalar açısından risk, planlanan ve arzu edilen başarının gerçekleşmemesini ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Bankaların kar maksimizasyonu amaçlarında meydana gelebilecek sapmalar risk unsurunu ortaya çıkarmakta ve riskin bankacılıkta önlenemeyen ve giderilemeyen bir faktör olarak ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir (Demirtaş, 2000: 46).

3.3. BANKACILIKTA RİSK ÇEŞİTLERİ

Bankacılık sektöründe faaliyet alanlarına göre çeşitlilik gösteren risk grupları söz konusudur. Söz konusu riskler; Kredi Riski, Operasyonel Risk, Piyasa Riskleri olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır. Piyasa riski kategorisinin içinde Faiz Oranı Riski, Kur Riski ve Likidite Riski yer almaktadır.

3.3.1. Kredi Riski

Kredi riski, en temel ifade şekliyle kredi anapara ve faiz ödemelerinin vadesinde veya faiz ödeme döneminde ödenmemesi olasılığıdır. Bu risk türü çalışmanın devamında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

3.3.2. Operasyonel Risk

Operasyonel risk genel olarak kredi ve piyasa riski dışında kalan tüm riskler olarak ifade edilmektedir. Operasyonel risk, Basel yönlendirici dokümanında “yetersiz ve başarısız içsel süreçlerden, personel ve sistemlerden ya da dışsal olaylardan kaynaklanan, doğrudan veya dolaylı zarar riskidir” (www.bis.org, Basel Komitesi, 2001:2) diye tanımlanmaktadır.

Finansal sektörde yaşanan teknolojik gelişmeler, bankaların sundukları ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesi bankaların operasyonlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısı ile bankaların operasyonel faaliyetleri sürekli bir değişim sürecinde bulunmakta ve bu değişim süreçleri banka iş süreçlerini de etkilemektedir. Günümüz banka yöneticilerinin en önemli sorunu bankacılık sektöründe yaşanan bu gelişmelerin iş süreçlerine olan olumsuz etkilerini en aza indirmektir (Tekler-Ülengin, 2005: 14).

Operasyonel risk, risk kontrollerinin yetersizliği, banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin görülmemesi, banka ve personelinin zaman ve koşullara uygun davranmaması, banka yönetimindeki hatalar, bilgi sistemlerindeki hata ve aksamalar gibi iç etkenler ile banka dışında, üçüncü kişilerle ilgili sahtekârlık ve soygun olayları, teknolojik sorunlar, doğal afetler, terör olayları gibi dış faktörlerden kaynaklanabilmektedir (Süer, 2002: 22).

Basel II’de operasyonel risk, yetersiz veya aksayan iç süreçler, insanlar, sistemler ya da dış olaylar sonucunda meydana gelen zarar riski olarak tanımlanmakta (örneğin zimmet, deprem, bilgi işlem arızasından kaynaklanan zararlar) ve bankalardan bu riskleri için de sermaye bulundurmaları istenmektedir (Bahar-Coşkun,2006: 245).

3.3.3. Piyasa Riski

Piyasa riski en genel anlamıyla, bir finansal kuruluşun, piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski gibi riskler nedeni ile zarar etme ihtimalini ifade etmektedir (Candan-Özün, 2006: 45).

Piyasa riski döviz kuru riski, faiz oranı riski ve likidite riski olmak üzere üç alt risk grubundan oluşmaktadır. Aşağıda bu alt risk grupları ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

3.3.3.1. Kur Riski

Kur riski; ulusal parayla veya kaynaklarla döviz alma ya da döviz satarak karşılığında ulusal para veya kaynağa sahip olma işlemleri nedeniyle zarar edilmesi ihtimali olarak tanımlanabilir (Delikanlı, 1997:1).

Bankalar, bilançolarında yabancı kalemler bulunduğu için, döviz kurlarındaki iniş çıkışlara karşı duyarlı olmak zorundadırlar. Özellikle esnek kur rejimlerinde, döviz kurundaki dalgalanmalar bankaların kar ya da zararlarını etkilemektedir. Bir bankanın yabancı para aktifleri ile yabancı para pasifleri arasındaki fark pozitif ise banka fazla pozisyonda, eğer fark negatif ise açık pozisyondadır. Genellikle bankalar bu pozisyonu sıfırlamak yerine, pozisyonla ilgili tahminde bulunarak karlarını arttırmayı tercih etmektedirler (İşcan, 2003:10).

Bankaların kur riskine maruz kalmalarının temel nedeni, ulusal para ile yabancı paraların arasındaki değişim ölçüsünün ve portföydeki yabancı para mevcutlarının ve alacaklarının birbirlerine karşı değerinin ne yönde ve ne miktarda değişeceğinin belli olmaması olarak ifade edilmektedir (Kaval,2000:251).

3.3.3.2. Likidite Riski

Likidite riski genel olarak, ihtiyaç duyulan miktarda fonun ihtiyaç duyulduğu anda uygun bir maliyetle bulunamaması, mevcut finansal varlığın istenilen zamanda ve fiyatta elden çıkarılamamasından dolayı zarara uğrama ihtimali olarak tanımlanmaktadır (Bolak, 2004: 11).

Bir başka ifade ile likidite riski, bankaların aktif ve pasif kalemleri arasındaki vade uyumsuzluğu, geri dönmeyen kredilerde artış, faiz tahsilatlarının ve karlılığın düşmesi, hızlı ve ani mevduat çıkışları, ulusal ya da global krizler nedeniyle nakit talebinin hızla artması gibi nedenlerle aktiflerini fonlama ihtiyacı ve buna bağlı olarak taahhütlerini yerine getirememe tehlikesidir. Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkmaktadır. (Babuşcu, 2005: 46).

Türk bankacılık sektörünün kısa vadeli mevduat ağırlıklı kaynak yapısı nedeniyle faize duyarlı pasiflerinin ortalama vadesinin, faize duyarlı aktiflerinin ortalama vadesinden kısa olması, faiz oranlarında meydana gelecek düşüşlerin sektörü olumlu, yükselmelerin ise olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Bankanın temin ettiği kaynaklar kısa süreli, kullandıkları krediler ise kaynaklara oranla daha uzun sürelidir. Türk bankacılık sektöründe kaynakların ortalama vadesi 2,8 aydır, yani oldukça kısa sürelidir. Ayrıca kaynakların bir bölümü yabancı para türünde olup, kur riskine açıktır (BDDK Raporu, 2004: 57).

Bankalar, beklenen fon girişlerinin gerçekleşmemesi durumunda bu fonların karşılanması için, yeni yatırımlar yapması gerektiği için, diğer bankalar veya uluslararası kuruluşlara olan yükümlülüklerini zamanında karşılayabilmek için geri ödeme dönemlerinde likiditeye ihtiyaç duyarlar (Aydın, 1993: 65-66).

3.3.3.3. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, faiz oranlarında meydana gelebilecek değişikliğin banka bilançolarında oluşturacağı risk olarak ifade edilmektedir. Burada yine bankaların varlıkları ile yükümlülükleri arasındaki vade önemlidir. Örneğin banka kaynaklarının çoğunu orta ve uzun vadeli kredilere aktarmış fakat kaynaklarını

kısa vadeli kaynaklardan sağlamışsa faiz oranı riski ile karşı karşıya kalmaktadır (Ataçoğlu, 2006: 116). 1980'lerden itibaren finansal liberalizasyon nedeniyle faiz oranlarının volatilitesi giderek artmıştır ve bu da bankaların faiz riskinin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur (Karabulut, 2002: 40).

Faiz riskinin yönetiminde, bankanın faiz değışikliklerine duyarlı toplam yükümlülükleri, toplam aktiflerinden fazla ise; faiz oranlarındaki yükselme bankanın karını düşürecek, faiz oranlarındaki düşüş ise, tam tersine bankanın karını artıracaktır. Faiz riski yönetiminin bankanın faize duyarlı yükümlülük ve aktiflerinin durumuna, piyasaların faiz oranları beklentilerine göre yürütülmesi gerekmektedir (İşcan, 2003: 10).

3.4. BANKACILIKTA KREDİ RİSKİ

Kredi riski borçlunun borcunu zamanında ödeyememe riski olarak tanımlanmaktadır. Yani ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumudur (Özyurt, 2003:a). Diğer bir ifade ile bir bankanın kredi müşterisinin ya da kendisiyle bir anlaşmaya taraf olanın anlaşma koşullarına uygun biçimde yükümlülüklerini karşılayamama olasılığıdır (Cebeci, 2004:a).

Başka bir ifadeye göre, müşterinin kredinin koşullarını yerine getirememesi ve ikincil geri ödeme kaynaklarının zararı karşılamaya yetmemesi riski olarak tanımlanmaktadır (Demirtaş, 2000: 46). Kredilerin aktif toplamındaki payını ifade eden, Toplam Krediler/Toplam Aktifler oranı yüksek olduğunda kredi riski söz konusu olmaktadır.

3.4.1. Kredi Riskinin Nedenleri

Kredi riski, genel ekonomik koşullardan kaynaklanabileceği gibi kredi borçlusuna özgü nedenlerden de ortaya çıkabilmektedir.

Piyasa faiz oranı artışı, firmanın kredi kalitesi değışmese bile sabit faizli bir kredide faiz farkı (spread) artışına yol açarak kredinin bugünkü değerinin ve bankanın kârlılığının azalmasına neden olur. Bunlara ek olarak, piyasa da oluşan ani fiyat (döviz ve değışken faiz) yükselmeleri nedeniyle müşterilerin borçlarını ödeyememesi de kredi riskini arttırmaktadır.

Bankaların varlıkları ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluklarından dolayı bankaların bilançolarında hassas bir denge söz konusudur. Artan istikrarsızlık banka varlık ve yükümlülüklerinin arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Büyüme ve enflasyon oranı dalgalanmaları, kredi riskini değerlendirmeyi güçleştirmektedir (Karabulut, 2002: 53).

Bankacılık sektöründeki kredi riskinin nedenleri arasında;

- Yetersiz kredi standartları,
- Zayıf portföy risk yönetimi,
- Müşteri kredibilitesinin bozulması,
- Ekonomik konjunktürde dalgalanmalar yaşanması,
- Kredi faiz ve fiyatlarındaki artış

-Bankaların aldığı teminatların değerlerinde düşüş veya nakte çevrilmesinde zorluklar yaşanması yer almaktadır (Cebeci, 2004: 11).

3.4.2. Kredi Riskinin Etkileri

Banka tarafından kullanılan krediler borçlunun geri ödemelerini hiç yapmaması ya da zamanında yapmaması riskini taşır. Aktif-pasif yönetimi ile kredi riski arasında etkileşim karşılıklıdır. Kredi riskinin aktif pasif yönetiminde yarattığı en büyük etki, oluşan sorunlu kredilerin aktifleri dondurmasıdır. Bir diğer etki kısa vadeli alacakların uzun vadeliye dönüşmesidir. Böyle bir durumda ise beklenen nakit akımları gerçekleşmeyecek ve bankanın likiditesi etkilenecektir.

Sorunlu kredilerin beklenmedik ölçüde artması bankanın dışarıdan algılanmasını da olumsuz etkileyecek ve kredibilitesini düşürecektir. Aktif kalitesinin bozulması ilave likidite ihtiyacını gerektirecektir. Donmuş kredilerin tahsilâtının da olmaması dolayısıyla bunları finanse edecek ilave fon maliyeti doğacak, bu durum bankanın zararına neden olacaktır. Öz kaynakların erimesi, ilave risklerin azaltılması veya ilave öz kaynak ihtiyacını ortaya çıkaracaktır (İşcan, 2003:7).

Banka açısından kredi portföyü çeşitlendirmesi, müşterilere özgü risklerin ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Kredi portföyünün kalitesi kredi izleme yeteneğine bağlıdır. Kredi portföyü çeşitlendirmesi ancak etkin bir kredi izleme fonksiyonu ile desteklendiğinde risklilik üzerinde azaltıcı etki yaratabilir. Etkin bir kredi izleme sistemi bankanın portföyündeki kredilerin kredi şartlarına uygun olarak kullanılmasını ve geri ödenmesini sağlamaktadır. Sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payının artması kredi portföy kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (Gönen-Kılıçhan, 2004:56).

Kredi riski ayrıca nakit akımında sorunlara neden olabilmekte ve banka açısından belirsizlik yaratabilmektedir. Kredi riski sorunlu kredilerin varlığı ile yakından ilişkilidir. Bu şekilde kısa vadeli alacaklar uzun vadeli şekle dönüşebilmektedir. Nakit akımında beklenmeyen böyle bir gelişmenin, bankanın likiditesini de olumsuz etkileyeceği açıktır. Sorunlu krediler bankanın itibarı ve imajı açısından da problem yaratmaktadır. Böyle bir durumun varlığı ise bankanın fon sağlama serbestisinde ve maliyetlerinde olumsuz bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Demirtaş, 2000: 47-48).

Kısaca özetlemek gerekirse;

Verilen kredinin geri dönmemesi durumunda;

- Krediler nedeniyle uğranılan zararlar, bankaların hisse değerlerini, sermaye yapılarını ve kârlılıklarını olumsuz etkilemekte,
- Nakit akım sorunu ortaya çıkmakta ve belirsizlik yaratmakta,
- Kısa vadeli alacaklar, uzun vadeli alacak haline dönüşerek likidite olumsuz etkilenmekte,
- Bankanın itibarı ve imajı zedelenmekte,
- Bu da bankanın fon sağlama serbestisine ve fon maliyetlerine olumsuz etki etmektedir.

3.4.3. Bankalarda Kredi Riski Yönetimi

Risk yönetimi, bankanın kârlılığını sağlamak ve korumak için uygulanan politikaların bir bütünü şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle risk yönetimi, para, menkul kıymet ve değerli madenlerle ilgili olarak piyasalarda

karşılaşılabilecek her türlü belirsizlikten kaynaklanan zararların oluşmasını engelleyecek önlemlerin alınması, ortaya çıkabilecek zararların önceden belirlenmesi ve ölçülmesi, hızlı karar alma mecburiyetinin olduğu durumlarda doğru ve hızlı karar almayı sağlayan sistemleri oluşturmak şeklinde tanımlanabilir (Atan, 2002: 5).

Ülkemizde risk yönetiminin gerekliliğini ortaya koyan en önemli faktörlerden biri, 1980’li yıllarda para ve sermaye piyasalarının ortaya çıkmasıyla bankacılık sektöründe başlayan rekabettir. Kredi müşterilerinin para ve sermaye piyasalarından doğrudan kaynak sağlamaya yönelmeleri, diğer taraftan tasarruf sahiplerinin mevduatın dışında bu piyasalardaki yatırım alternatiflerini değerlendirmeleri, mali sektördeki dengeleri önemli ölçüde bozmuştur. Yatırım bankalarının artması, yabancı bankaların Türkiye’de şube açma girişimlerinin artmasıyla birlikte bankacılık sektöründe rekabetin şiddeti giderek artmıştır. Rekabetin yönü değişince para ve sermaye piyasalarında yeni finansal araçlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bankalar sadece mevduat ya da kredi miktarlarıyla değil, verdikleri hizmetlerle de rekabet etmeye başlamışlardır (Kılınç, 1991: 50-52). Bankacılık sistemindeki artan rekabet ve yaşanan finansal krizler bankacılıkta risk yönetiminin önemini artırmıştır. Kredi riski yönetiminin ana amacı, bankanın temel strateji ve hedefleri doğrultusunda, faiz, kur ve vade riskini de dikkate alarak kredi portföyünün maruz kalabileceği tüm riskleri yönetmek ve riske endekli olan getiriyi maksimize etmektir. Bu doğrultuda kredi riski yönetimi, kredilendirme faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkabilecek risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi, izlenmesi ve ölçülmesi için gerekli süreçlerin geliştirilmesini ve uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Epikman, 2001:3).

Basel komitesinin 1999 yılında yayınladığı ‘Principles for the Management of Credit Risk’ adlı dokümanda kredi risk yönetimi sürecinin aşamaları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (BCBS,1999:a).

- Kredi riskiyle ilgili çevresel ortamın oluşturulması,
- Kredi verme sürecinin etkin biçimde işlenmesi,
- Kredi riskinin tanımlanması, yönetimi, ölçümü ve izleme işlevlerinin sürdürülmesi,

- Kredi riski ile ilgili içsel ve dışsal olarak yeterli kontrolünün sağlanmasıdır.

Basel komitesinin yayınladığı dokümanını esas olarak bu çalışmada kredi risk yönetimi sürecinin temel unsurlarını şu şekilde tanımlayabiliriz:

- Üst yönetim tarafından onaylanmış kredi risk stratejileri ve politikaları,
- Kredi risk yönetiminin organizasyonel yapısı,
- Kredi risklerinin tanımlanması, ölçülmesi, izlenmesi, kontrolü,
- Kredi riskine ilişkin uygun kontrollerin uygulanması, şeklinde sıralanabilir.

Kredi riski, firmanın finansal verileri yanında firma faaliyetleri ve yönetimini de içeren bütün göstergelerin bir arada değerlendirilmesi sonucu tespit edilen “firma derecelendirme notu” ile belirlenmektedir. Basel II, kredi işleminin kendisinden kaynaklanan riski ve kredi kullanan firmanın riskini bir arada değerlendirmektedir. Öte yandan, bankanın kredi verdiği firmanın riskinin yüksek olması kendisinin maruz kaldığı riski arttırmaktadır. Böyle bir durumda banka maruz kaldığı kredi riski arttıkça riske göre daha fazla sermaye bulundurmaya zorunluluğundadır. Bu kaybını da kredi fiyatına yansıtarak kendisini korumaktadır (Aras, www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/MakalelerDenetim.pdf).

Basel II düzenlemeleri, Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements-BIS) bünyesinde kurulan “Bankacılık Denetim Komitesi” tarafından 1988 yılında yapılandırılan Basel I düzenlemelerinin yetersiz kalması sonrasında, 1999’da yine “Basel Komitesi” tarafından hazırlanan ve bankacılık sisteminin finansal risklere ve krizlere karşı korunmasını amaçlayan düzenlemelerdir. Basel II ile birlikte kredilendirmede risk odaklı yaklaşımın yerleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede kredi riskinin belirlenmesi ve buna göre fiyatlanması gündeme gelmektedir. (Temizel, http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_21sayi6-1/cilt20_21_sayi6-1_bolum3.pdf).

4. SORUNLU KREDİLERİN TANIMI VE KAPSAMI

Bu başlık altında sorunlu kredi tanımı, sorunlu kredilerin kapsamı, sorunlu kredilerin çeşitleri ve sorunlu kredilerin nedenleri ele alınacaktır.

4.1.SORUNLU KREDİ TANIMI

Sorunlu kredi, “*Banka ile borçlu arasındaki geri ödeme anlaşmasının önemli şekilde bozularak tahsilâtın gecikmesi ve zarar olasılığının ortaya çıkması*” olarak tanımlanabilir (Aktaş, 2000: 15).

4.2. SORUNLU KREDİLERİN KAPSAMI

Bankaların bir müşteriye kredi vermesinden sonra üç olay gerçekleşebilir. Birincisi, kredi banka tarafından sözleşme şartlarına uygun olarak tahsil edilir. İkincisi, kredi şartları ve kredi ödeme planı banka ve müşteri yönünden tatminkâr olacak şekilde yeniden belirlenir. Üçüncüsü ise bazı krediler yapılan sözleşme şartlarına göre tahsil edilemez ve kredi sorunlu hale gelir (Bekçioğlu, 1986: 45-46).

Kredinin vadesinde ödenmemesi bu ödemenin birkaç gün gecikmesi krediyi sorunlu hale getirmemektedir. Bu ödememenin veya anlaşmanın “önemli şekilde” bozularak tahsilâtın gecikmesi gerekmektedir. Ancak bu önem kredi türüne, gecikme süresine, firmanın birden fazla onaylı kredisinde aynı anda veya birinde gecikme olmasına göre değişebilir. Örneğin; bireysel kredilerde 1 taksitin gecikmesi, ticari kredilerde anaparanın vadesinden itibaren 30 gün gecikmesi bu kredileri sorunlu krediler sınıfına dâhil etmemektedir. Ancak, ticari kredilerde anaparanın vadesinden itibaren 90 gün geçmesi bu krediyi sorunlu kredi haline getirmektedir (Selimler, 2004: 11).

4.3. SORUNLU KREDİLERİN ÇEŞİTLERİ

Sorunlu krediler Donuk Alacaklar, Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA), Takipteki Krediler, İdari-Kanuni Takipteki Krediler, Takipteki Alacaklar, Tasfiye Olunacak Alacaklar (TOA) gibi tanımlarla ifade edilmektedir. Bankalar Kanununda yer alan sorunlu krediler tanımları bu bölümde açıklanmıştır.

4.3.1. İdari – Kanuni Takipteki Krediler

Takipteki krediler, idari veya kanuni takipte yer alan ve Tekdüzen Hesap Planı (THP) uyarınca bu hesaplarda (idari takipteki krediler ve kanuni takipteki krediler) izlenen kredilere verilen addır.

1988/12937 sayılı karar uyarınca takipteki krediler THP’nda yer alan aşağıdaki hesaplarda izlenmekteydi;

İdari Takipteki Krediler: 150-166 YTL ve 151-167 YP arası hesaplar,

Özel Takipteki Krediler: 168-169 YTL/YP hesaplar,

Kanuni Takipteki Krediler: 170-178 YTL arası hesaplarda yer almaktadır.

1988/12937 Sayılı Karşılıklar Kararnamesinde “*Sorunlu kredinin oluşumu iki şekilde ortaya çıkmaktadır;*

1-Firma kredi değerliliğinin yitirilmesi,

2-Kredilerin temerrüde düşmesi. Kararname uyarınca, bir firmanın kredi değerliliğini yitirmesi sonucunda kredileri Özel Takip hesaplarına aktarılır. Kredinin temerrüde düşmesi ise yine karşılıklar kararnamesinde belirtilen temerrüt hallerinin oluşması ile ortaya çıkar ve krediler idari ve kanuni takip hesaplarına aktarılır”

4.3.2. Tasfiye Olunacak Alacaklar (TOA)

Tasfiye Olunacak Alacaklar 1997/10497 sayılı Karşılıklar Kararı’nda ilk kez kullanılan bir terimdir. “*Temerrüde uğrayan nakdi krediler ile tazmin olunan gayri nakdi kredilerin tazmin bedelleri anılan Kararda belirtilen teminat türlerine göre sınıflandırılarak aşağıda belirtilen hesaplarda izlenir.*

1997/10497 sayılı karar uyarınca Tasfiye Olunacak Hesaplar;

170 - Tasfiye Olunacak Alacaklar /Kısa Vadeli Krediler

172 - Tasfiye Olunacak Alacaklar / Orta ve uzun vadeli Krediler

174 - Tasfiye Olunacak Alacaklar / Tazmin Edilen Gayri-nakdi Kredi ve Yükümlülükler

176 - Tasfiye Olunacak Alacaklar / Hesapta 90 Günlük Süreyi Dolduranlar şeklinde THP'nda sınıflandırılmıştır”.

1997/10497 sayılı Karşılıklar Kararı ile yukarıdaki hesap grupları kredinin kısa, orta, uzun vadeli olması ile nakdi ve gayri-nakdi olmasına göre aşağıdaki sınıflandırmaya uygun bir şekilde aktarılması gerekmiştir. Örneğin, **150-İdari Takipteki Kısa Vadeli Teminatsız Kredi Hesabı**, kredi alacağının kısa vadelidir. Teminatsız ve bu hesaba aktarılması 90 günlük süreyi doldurmamış ise **170-Tasfiye Olunacak Alacaklar /Kısa Vadeli Krediler** hesabına aktarılacaktır. 90 günlük süreyi doldurmuş ise **176-Tasfiye Olunacak Alacaklar/Hesapta 90 Günlük Süreyi Dolduranlar** hesabına aktarılacaktır. 30.06.2001 tarihli ve 24448 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Karşılıklar Yönetmeliğinde, Tasfiye Olunacak Alacaklar Hesabı III. ve IV. Grup kredileri kapsamaktadır.

THP’de yer alan hesaplar aşağıda belirtilmiştir.

170–Tasfiye Olunacak Alacaklar/Tahsil imkânı Sınırlı Kredi ve Diğer Alacaklar (III. Grup)

172–Tasfiye Olunacak Alacaklar / Tahsili Şüpheli Krediler (IV. Grup)

174–Tahsili Şüpheli Ücret Komisyon ve Diğer Alacaklar

176–Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar (V. Grup)

170 ve 172 hesap isimlerinde T.O.A. adı yer almasına karşın, uygulamada T.O.A. hesapları ifadesi 170, 172, 174 ve 176 hesaplarında yer alan tüm sorunlu hale gelmiş krediler için kullanılmaktadır (BDDK).

4.3.3. Donuk Alacak

Donuk Alacak kavramı ilk kez BDDK tarafından 30.06.2001 tarih ve 24448 sayılı Remi Gazete’de yayımlanan ve 31.12.2001 tarih ve 24657 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelikle değiştirilen “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve

Ayrılacak Karşılıklara ilişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik”in *Donuk Alacaklar* başlıklı 5 inci maddesindeki tanımı şöyledir;

Donuk Alacaklar; “Yönetmeliğe göre, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Gruplarda sınıflandırılan ve anaparanın veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren tahsilinin 90 günden fazla gecikmiş olduğu tüm alacaklar, tahakkuk ettirilen faizlerin ve borçlu üzerindeki faiz benzeri yüklerin anaparaya ilave edilip edilmediğine veya yeniden finanse edilip edilmediğine bakılmaksızın, bu Yönetmeliğin uygulanmasında donuk alacak olarak kabul edilir” denilerek, bir kredinin ne zaman donuk alacak haline geleceğinin kriterlerini açıklamıştır. Donuk alacak kavramı III, IV ve V. Grup kredilerde sınıflandırılan banka alacaklarını ifade etmektedir.

4.4. SORUNLU KREDİLERİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Bir kredinin sorunlu hale dönüşmesine neden olan birçok etken söz konusudur. Çoğu zamanda tek bir nedenden değil birkaç nedenin birlikte gerçekleşmesi yüzünden sorunlu hale gelmiş olabilir. Önemli olan sorunların kaynağının zamanında tespit edilmesi ve gerekli önlemleri almasıdır (Seval, 2002:276). Kredilerin sorunlu hale gelmesinde birçok etken söz konusudur. Sorunlu kredilerin nedenlerini, işletmeye ilişkin nedenler, dışsal faktörler ve kredilendirme sürecindeki bankacılık hataları olmak üzere üç başlık altında toplayabiliriz.

4.4.1. İşletmeye İlişkin Nedenler

Sorunlu kredilerin işletmeye ilişkin nedenlerini yönetimdeki hatalar, üretilen malın niteliği, pazarlama koşulları ve kontrol sistemlerinin oluşturulamaması olmak üzere üç başlık altında toplayabiliriz.

4.4.1.1. İşletme Yönetiminin Hataları

Bir işletmenin başarısız olmasına neden olan konuların başında yönetim ile ilgili problemler gelir. Kötü yönetim bilgi, uzmanlık ve tecrübe eksikliğinden

ortaya çıkabileceği gibi sorumsuzluktan ve kötü niyetten de kaynaklanabilir (Seval, 1990:276).

Yönetimle ilgili şu sorunlardan ötürü firmalar zor duruma düşerek kredinin problemlili olmasına neden olurlar (Bekçioğlu, 1986: 38-39):

- 1-Stratejik pozisyonda bulunan yöneticilerin ölmesi veya işten ayrılması,
- 2-Yöneticiler tarafından uygulanan yanlış fiyatlandırma yöntemleri,
- 3-Ortaklar arasında oluşan görüş ayrılıkları,
- 4-Ortaklık yapısının değişmesi,
- 5-Firmalarda iyi bir iç kontrol sistemi olmaması,
- 6-Bilgili ve deneyimli personel eksikliği,
- 7-Mali konularda bilgi ve hâkimiyet eksikliği,
- 8-İşçi problemlerinin oluşması.

Bazen firmalar birden fazla bankadan kredi almaktadırlar. Firmalar aldıkları kredileri verimli yatırımlarda kullanmadıkları zaman geri ödeme gücünü ile karşılaşmaktadırlar ve bu durum bankaları dolayısıyla bankacılık sektörünü olumsuz etkilemektedir (Aloğlu, 2005: 72).

4.4.1.2. Üretilen Mal ile İlgili Konular

Bir firmanın faaliyetlerini karlı hale getirmesi, ancak ürettiği malın piyasada iyi tanınması ve itibar sağlamasıyla olur. Hammadde ve enerji teminindeki zorluklar, nitelikli işgücünün bulunmaması gibi faktörler üretim maliyetlerinin artmasına neden olabilir. Ayrıca üretilen malın kalitesinin düşmesi firmanın da karlılığını düşürür. Tüm bu faktörler firmanın karlılığını ve borç ödeme gücünü olumsuz yönde etkilemektedir (Seval, 1990:277).

4.4.1.3. Pazarlama Koşulları ve Kontrol Sistemlerinin Eksikliği

Sorunlu kredilerin nedenlerinden biri de firmaların sahip oldukları ve uyguladıkları pazarlama faaliyetleridir. Dağıtım kanallarının doğru seçimi, fiyat politikalarının doğru saptanması, reklam kampanyaları gibi konular pazarlama politikalarını belirler. Firma etkin bir pazarlama planı oluşturamaz ve piyasadaki konumunu ve rolünü iyi belirleyemezse, bu tutum satışların ve karlılığın düşerek

sorunlu kredilere dönüşmesine neden olabilir (Seval, 1990:277). Bir şirket doğru ürünü doğru pazarda, etkin bir pazarlama stratejisi ile pazarlayabilir. Ancak çalışmaları gerektiği gibi kontrol edilemiyorsa başarısızlık kaçınılmaz olabilir (İyigün, 1996: 24).

4.4.2. Dışsal Faktörler

Kredi ilişkisinde bulunan taraflardan bağımsız olarak gerçekleşen faktörler söz konusu olmaktadır. Bu faktörler, teknolojik gelişmeler, makro ekonomik faktörler, doğal kaynaklar, politik yapı olmak üzere dört başlıkta toplanabilir.

4.4.2.1. Teknolojik Gelişmeler

Günümüzde teknolojik yenilikler çok hızlı gerçekleşmekte ve firmalar bu değişimlere ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar. Daha gelişmiş yeni ürünlerin piyasaya sunulması veya üretim teknolojisindeki iyileşmeler bir firmanın malına olan talebi ve piyasadaki rekabet gücünü önemli ölçüde etkileyen gelişmelerdir (Seval,1990: 278). Bu da firmaların önemli yatırımlar yapmasını ve bu yatırımlara finansman sağlamasını gerektirmektedir. Yatırımların kısa vadeli kredilerle finansmanının sağlanması durumunda, işletmenin kısa süreli ödeme gücünde yetersiz kalması, likidite riskine maruz kalması ve özsermaye karlılığının azalması gibi sakıncaları söz konusu olmaktadır likidite riski ile karşı karşıya bırakmaktadır (Büker vd, 2009: 564).

4.4.2.2. Makro Ekonomik Faktörler

Bankaların sorunlu kredilerinin nedenleri arasında makro ekonomik faktörler de yer almaktadır. Bu faktörler arasında enflasyon, faiz oranı, kamu açıkları, döviz kuru belirsizliği, dış işlemler açığı gibi makro ekonomik parametreler yer almaktadır.

Makro ekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu açıkları, kamu bankalarının risk algılaması ve yönetimindeki eksiklikleri bankacılık sektörünün mali aracılık işlevinin gerilemesine neden olmaktadır (DPT, 30). Ekonomide meydana gelen durgunluklar firmaları yakından ilgilendirir. Birçok firma sadece ekonomik

durgunluk nedeniyle satışlarında ciddi düşüşler yaşarlar ve bunun sonunda da mali yapılarında bozulmalar meydana gelir (Bekçioğlu, 1986: 40). Mali yapıları bozulan firmaların aldıkları kredilerin geri dönüşünde sorunlar yaşanmaktadır.

Enflasyonist dönemlerde faizlerin yüksekliğinden dolayı kredi arz ve talebi daralmaktadır. Bankalar kaynak maliyeti yüksek olduğu için kredi kullanılmak yerine daha az riskli ve getirisi yüksek olan menkul değerlere yönelmektedirler. Ayrıca, faizlerin yüksekliği kredilerin geri dönmeme riskini artırdığından dolayı bankalar daha temkinli davranmaktadırlar (Aloğlu, 2005: 76).

4.4.2.3. Doğal Kaynaklar

Birçok şirket hammadde sağlama ve enerji gereksinimi nedeniyle doğal kaynaklara bağımlıdır. Bu kaynakların temini ve maliyeti arz-talep koşullarına, politik ve çevresel nedenlere bağlı olarak değişebilir. Örneğin petrol fiyatlarındaki değişim büyük ölçüde iş hayatını etkisi altına alabilmektedir. Öte yandan yangın, sel, kuraklık, don ve diğer doğal felaketler de şirketin hammaddesini sağlamasını ve çalışmalarını sürdürmesini olumsuz yönde etkileyebilir (Kavcıoğlu,2003: 58-59).

4.4.2.4. Politik Yapı

Birçok firma açısından hükümetlerin aldığı kararlar ve yasal düzenlemeler firma yönetimini ve başarısını önemli ölçüde etkilemektedir. Asgari ücretteki değişiklikler, vergiler, ithalat ve ihracat koşullarına getirilen kısıtlamalar, yatırım teşviklerinin uygulanması, sermaye piyasasının işleyişine ve bu piyasadan fon temin etmeye yönelik kısıtlamalar veya imkânlar, fiyat kontrolleri gibi firmaların başarılarını etkileyen unsurlar söz konusu olmaktadır (Çelik-Ekinci, 2002: 17).

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle dış piyasalara iş yapan sektörlerin yanında tamamen iç piyasaya çalışan sektörler de dünyadaki ekonomik gelişmelerden etkilenmektedir. Bu alanda özellikle ucuz Çin malları tüm dünyada önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca ihracat yapılan ülkelerle ikili ilişkiler, anti-damping soruşturmaları, ihracatta uygulanan kota v.b. kısıtlamalar, hükümetçe izlenen kur politikaları bunlardan bazılarıdır (Bodur, 2003:4).

4.4.3. Kredilendirme Sürecinde Yapılan Bankacılık Hataları

Kredi pazarlaması, kredilendirilecek firma seçimi ve kredi şartlarının belirlenmesi süreci, kredinin kullandırımında ortaya çıkabilecek sorunların belirlenmesinde etkili bir süreçtir. Bu süreçte, bankanın ve firmanın kredi ilişkisinin başlaması öncesi yapılan hatalar, değerlendirmeler veya yapılması gereken bazı tespit ve çalışmaların yapılmaması sorunlu hale gelebilecek bir kredi ilişkisinin ilk aşamalarıdır. Bu süreçte yapılan hatalardan bazıları şunlardır;

- Borçlunun hakkında yapılan istihbaratın yeterli olmaması,
- Finansal tabloların yetersiz analizi,
- Kredinin amacının ve geri ödeme kaynağının yetersiz analizi,
- Firma seçiminde hata,
- Yanlış kredi yapılandırılması,
- Teminatların eksik ve hatalı alınması,
- Müşterinin çeşitli yollardan kredi tahsisini gerçekleştirmeye çalışması,
- Müşterinin kaybedilmesinden çekinilmesi,
- Banka yönetiminin kredi verilmesi konusunda aceleci ve zorlayıcı tutumu,
- Kredilendirme sürecinde, bankalar arası rekabetin kredi şartlarının belirlenmesi üzerine olumsuz etkileri,
- Kredilerin, firmaların talebi yerine daha çok bankalar tarafından önerilen bir hizmet haline getirilmesidir.

Bazı durumlarda kredilerin problemlili hale dönüşmesinde kredi tahsis edenlerin payı bulunabilir. Özellikle, kredilendirme sürecinde bankacılıkta yapılan diğer önemli bir hata, kredinin amacının ve geri ödeme kaynaklarının yetersiz analiz edilmesidir. Bu durum çoğu zaman kredinin sorunlu hale dönüşmesine neden olmaktadır (Aktaş, 2002: 20).

5. SORUNLU KREDİLERİN GELİŞİMİ

1980 sonrası izlenen politikalar, yaşanan kronik enflasyon, döviz ve faiz riskinin artması, kredi maliyetlerinin yükselmesi batık ve sorunlu krediler problemini beraberinde getirmiştir (Yıldırım, 1981: 14).

2001 krizinden sonra BDDK, toplam kredi portföyünün yaklaşık üçte birine ulaşan üç tip geri dönmeyen kredi sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlar; iflas eden ve TMSF tarafından el konan birkaç özel bankanın bağlantılı borç verme uygulamaları, kamu bankalarının geri dönmeyen kredileri ve özel bankaların geri dönmeyen kredileridir (TKB,2006: 25).

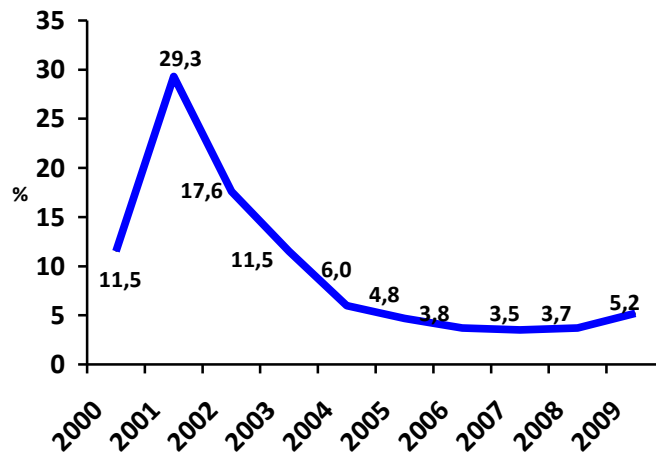
Tablo 7: Türk Bankacılık Sisteminde Kredi Hacmi ve Sorunlu Krediler

	2005	2006	2007	2008	2009
Krediler (Milyon TL)	156.410	218.989	285.616	367.445	392.622
Takipteki alacaklar (Net)	884	883	1.365	2.824	4.200
Takipteki alacaklar (Brüt)	7.808	8.548	10.322	14.053	21.853
Takipteki alacaklar özel karşılıklar öncesi	6.924	7.665	8.957	11.229	17.653

Kaynak: BDDK, TCMB

Bankacılık sektörünün kredi hacmi 2005 yılından itibaren sürekli artış göstermektedir. Takipteki alacaklarda (brüt) 2009 yılında bir önceki yıla göre %50 ‘den fazla artış gerçekleşmiştir. Sorunlu krediler, 2006 yılından 2007 yılına kadar özel karşılık öncesi %17, oranında büyümüştür. 2009 yılında bankacılık sektörünün toplam kredileri % 6,9 artarken, aynı dönemde brüt takipteki alacaklar %57,4 oranında artış göstermiştir.

Şekil 2: Türk Bankacılık Sektöründe TGA Dönüşüm Oranının Gelişimi

Kaynak: BDDK

2001 yılında reel faiz oranlarının önemli ölçüde artması, üretim hacminin azalması ve şirketlerin bilanço yapılarının bozulması bankaların kredi hacimlerinde daralmaya yol açmıştır. Kredilerin takibe dönüşüm oranı 2000 yılında %11,5 iken, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte %29,3 seviyesine yükselmiştir. Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) dönüşüm oranı, makroekonomik iyileşme, kredilerde hızlı artış ve reel sektörün bankacılık sektörüne olan borçlarının bir bölümünün yeniden yapılandırılmasını sağlayan İstanbul Yaklaşımı'nın da etkisiyle 2007 yılı sonu itibarıyla %3,5 seviyesine gerilemiştir. 2002 yılından bu yana yaşanan makroekonomik iyileşme şirket bilançolarına ve hane halkının ödeme kapasitesine olumlu yansiyarak TGA dönüşüm oranındaki düşüşü desteklemiştir. 2002-2007 döneminde kredilerde yaşanan %48,3'lük artış da kesrin paydası olan toplam kredileri artırarak TGA dönüşüm oranını azaltmıştır. İstanbul Yaklaşımı' olarak anılan program ise 6 milyar ABD dolarının üzerinde borcun yeniden yapılandırılmasını sağlayarak TGA dönüşüm oranının düşmesine katkıda bulunmuştur (TSKB, 2005). Aralık 2009 itibarıyla toplam kredilerin takibe dönüşüm oranı %5,2 olmuştur.

Kredi türleri itibarıyla en yüksek takibe dönüşüm oranı %7,6 ile KOBİ kredilerinde olup, KOBİ kredileri aynı zamanda 2009 yılında takibe dönüşüm oranı en hızlı artan kredi türü olmuştur. 2009 yılsonu itibarıyla bireysel kredilerin takibe dönüşüm oranı %6, kurumsal/ticari kredilerin takibe dönüşüm oranı ise %3,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, kurumsal/ticari kredilerin takibe dönüşüm oranının diğer kredi türleri kadar hızlı artmamıştır. Bireysel kredilerin takibe dönüşüm oranı 2008 yılsonunda %3,7 iken Aralık 2009 itibarıyla %6'ya yükselmiştir. Bu kapsamda, küresel krizin etkisiyle artan işsizlik oranlarının, kredi kartları başta olmak üzere tüm bireysel kredi türlerinde takibe dönüşüm oranının yükselmesi şeklinde bir yansımalarının olmuştur (BDDK,2009:b).

6. SORUNLU KREDİLERİN ETKİLERİ

Sorunlu kredilerdeki artış yalnızca bankacılık sektörünü olumsuz etkilemez, aynı zamanda ülke ekonomisi üzerinde de olumsuz etkileri söz konusu

olmaktadır. Bu bölümde sorunlu kredilerin hem bankacılık sektörüne hem de ekonomiye olan etkileri ele alınacaktır.

6.1.SORUNLU KREDİLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Bir banka, kredi tahsis ederken daima çok yüksek ve çok düşük risk arasında bir orta yol bulması gerekmektedir. Eğer banka çok düşük düzeyde risk üstlenmeyi tercih ediyorsa doğal olarak pazardaki önemli pek çok fırsatı elinden kaçıracaktır. Öte yandan pazarda kaçırılan fırsatların maliyeti batan bir krediden çok daha az soruna neden olacaktır. Yüksek riskli ve sorunlu kredilerin bankaya olan maliyetleri şöyle sıralanabilir:

- Sorunlu kredilere tahsis edilen fonlar, daha yüksek getirili alternatif alanlara yöneltilemez,
- Sorunlu krediler daha yakın takibi gerektirmekte, sonuçta daha yüksek idari giderlere yol açar,
- Yöneticilerin zamanlarını daha verimli alanlarda kullanmalarını engeller,
- Bankanın imajı ve piyasadaki ismi zedelenecek bu da bankanın büyümesini ve gelişmesini olumsuz olarak etkileyecektir,
- Sorunlu krediler hukuki konularda önemli ölçüde uzmanlığı gerektirmekte ve yüksek düzeyde hukuki giderlere neden olmaktadır,
- Sorunlu kredi miktarı yüksek olan bankalarda, düşük getiri ve sınırlı büyüme çalışanların moralini olumsuz olarak etkilemektedir (Aktaş, 2004).
- Banka bilançosunun aktif kalitesi ve kompozisyonu bozulur,
- Bankanın likiditesi bozulur,
- Sorunlu krediler nedeniyle banka özel karşılık ayırır,
- Karlılık ve sermayede olumsuz etki yaratır,
- Şube karlılığını olumsuz etkiler,
- Bankanın aktif-pasif yönetimi olumsuz etkilenir (Ağaoğlu, 1989:286).

Yukarıdaki olumsuz etkilerin dışında, kredilerin vadesinde tahsil edilememesi üstelik takip hesaplarına aktarılması bankayı likidite, güvenilirlik, yeniden kaynak yaratma gibi alanlarda olumsuz etkilemektedir (Seval, 1993:275-276).

6.1.1.Bilançooya Etkileri

Bankacılık krizleri, genellikle bankaların bilançosunun aktif tarafından kaynaklanmaktadır. Bankaların aktif kalitesinin bozulmasına yol açan sorunlu kredilerin oranının tehlikeli bir şekilde artması krizlerin habercilerinde biri sayılır (Turhan,1999:2). Bilançonun aktifinde kasa, banka, menkul kıymetler yanında krediler, özel karşılıklar ve TOA hesapları da yer almaktadır. Banka bilançosunun yapılacak incelemesinde, nakdi kredilerin TOA hesaplarına aktarılması sonucu, bilançonun aktif tarafında krediler tutarı düşecek, TOA tutarları artacak, buna bağlı olarak TOA'daki tutarlar için karşılık ayrılması sonucu Özel karşılık tutarı artacaktır.

6.1.2.Aktif Kalitesine Etkileri

Aktif-pasif yönetimi ile kredi riski arasındaki etkileşim karşılıklıdır. Kredi riskinin aktif-pasif yönetiminde yarattığı en önemli etki, oluşan sorunlu kredilerin aktifleri dondurmasıdır. Sorunlu kredilerin beklenmedik ölçüde artması, bankanın dışarıdan algılanmasını da olumsuz yönde etkileyecek ve kredibilitesini düşürecektir (İşcan, 2003:7).

Tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranının artması kredi portföyünün kalitesinde bozulmaya yani aktif kalitesinde bozulmaya neden olmaktadır (Aloğlu, 2005: 45).

Bankanın aktifleri içerisinde krediler önemli yere sahip olduğu için, başarılı bir kredi portföyü bankaya sağlam bir aktif yapısı olarak geri dönecektir. Sorunlu Krediler/Toplam Krediler rasyosu, toplam krediler içinde sorunlu kredilerin payını vermektedir. Bankalar bu oranın mümkün olduğunca küçük olmasını istemektedirler (Milli, 2008: 57). Dolayısıyla bankaların sorunlu kredi miktarının artması, aktif kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır.

Bankacılık sektöründeki genel eğilime göre, takipteki kredilerin toplam kredilere oranının % 5'i aşmadığı durumlar olağan karşılanmakla beraber, bu oranın artması banka için de riskin artması olarak kabul edilmektedir (Takan,2002: 46).

Tablo 8: Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Kalitesindeki Yüzde Değişim

	Toplam Krediler/ Toplam Aktifler	Takipteki Krediler (brüt)/ Toplam Krediler	Özel Karşılıklar / Takipteki Krediler (brüt)
2001	21,9	37,4	46,9
2002	26,5	18,5	64,2
2005	38,4	4,9	89,8
2006	45,0	3,8	90,8
2007	49,1	3,5	88,4
2008	50,2	3,8	81,4
2009	47,1	5,5	80,8

Kaynak: TCMB-TBB

Takipteki Krediler/Toplam Krediler oranı, kredilerin ne kadarının takibe ayrıldığını göstermektedir.

Takipteki Alacak Karşılığı/Takipteki Alacaklar oranı, takibe düşen alacaklara ayrılan karşılığın ne kadarının mali tablolara yansıdığının bir göstergesidir.

2000 yılında yaşanan ekonomik büyümeye rağmen kredi hacmindeki artışla birlikte takipteki krediler de artmıştır. 2005 yılında kredi kullandırmada gelişme yaşanmış, kullanılan kredilerin aktifler içindeki payı 2000'e göre artarken, takipteki krediler ve bu krediler için ayrılan paylar azalmıştır.

2001 yılında takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı % 37,4 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılından itibaren takipteki kredilerde bir azalma görülmektedir. Bu azalmada gerek ekonomik canlanma, gerekse 'İstanbul Yaklaşımı' olarak bilinen finansal yeniden yapılandırma programı gereği bazı kredilerin yeniden tasnif edilmiş olmasının etkili olmuştur (İnan,2004: 50).

Küresel gelişmelerin reel kesimi etkilemesiyle birlikte 2008 yılında takipteki krediler artmaya başlamıştır. Takipteki kredilerde artış oranı, yılın son

çeyreği itibariyle % 20, yılın tamamı itibariyle % 34 olmuştur (TBB Bankalarımız, 2008:a).

Enflasyonun yüksek olduğu 2000 ve 2001 yıllarında kredi talep edenlerin ekonomi hakkında öngörülerinin olmayışı ve yüksek faiz oranlarından dolayı kredi talepleri azalmıştır, buna karşılık bankalar da DİBS'nin getirisinin yüksek oluşu nedeniyle plasmanlarını bu yöne kaydırmaları dolayısıyla kredilerin toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. 2002 yılından itibaren enflasyonun düşme eğilimine girmesiyle oluşan güven ortamının etkisiyle kredi talebinde artış meydana gelmiştir (Yiğit,2005: 32).

Kredi hacmi 2005 yılında özellikle tüketici kredilerindeki artış sonucunda büyümüştür. Kredi faiz oranlarındaki düşüş ve iç talepteki artışa paralel olarak, tüketici kredilerine ve özellikle de konut kredilerine yönelik ürün çeşitliliğinin artırılması ve bankacılık sektöründe rekabetin artması nedeniyle kredilerin artış hızında 2005 yılının başından itibaren önemli oranlarda artış olmuştur. Kredi artışı ağırlıklı olarak bireysel kredilerde meydana gelmiştir. 2004 yılında taşıt kredilerinde, 2005 yılında ise konut kredilerinin büyüme oranlarında artış olmuştur (TCMB Yıllık Rapor 2005: 109). Kredilerin toplam aktifler içindeki payı 2006 yılı sonuna göre 5 puan artarak % 50'ye ulaşmıştır. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı 2001 yılında %37,4 iken 2008 yılında %3,62'e kadar düşmüştür.

Sorunlu kredilerin % 3'den %5,3'e yükselmesi 2009 yılında bankaların kredi arzını kısmasına neden olurken, bu durum hem fonlamanın hem yeni yatırımda bulunmayan reel sektörün hem de büyümedeki yavaşlamanın temelini oluşturmuştur (www.turkborsa.net).

6.1.3.Karlılığa Etkileri

Bankalar geri ödenmeyen krediler için karşılık ayırarak bu karşılıkları net faiz gelirinden düşmektedirler. Bu durum, bankaların karını azaltıcı bir etki yaratmaktadır (Okay,2002:104).

Tablo 9: Bankacılık Sektörü Karlılık Oranları (%)

	2000	2001	2002	2005	2006	2007	2008	2009
Öz kaynak Karlılığı (%)	-72,8	-76,5	9,2	10,6	18,9	19,5	15,4	22,8
Net Kar/ Ortalama Öz kaynak								
Aktif Karlılığı(%)	-3,1	-6,6	1,1	1,4	2,3	2,6	1,8	2,6
Net Kar/Toplam Aktifler								
Vergi Öncesi Kar/Toplam Aktifler	-2,2	-3,7	1,7	2,3	2,9	3,1	2,3	3,0

Kaynak: TBB

Sektörün net aktif karlılığı 2008 yılında %2,6' dan % 1,8' e,öz kaynak karlılığı ise %19,5'den %15,4'e gerilemiştir.

2002-2007 döneminde ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun düşmesi, kredi talebinin artması, bankacılık işlemlerine olan talebin büyümesi ve özkaynakların güçlenmesinin de etkisiyle bankacılık sektörünün özkaynak karlılığının pozitif olduğu ve aynı trendi sürdürdüğü gözlenmektedir (TBB,2008:a).

2008 yılında küresel finans piyasalarında yaşanan dalgalanmaların ülkemizi de etkilemesi, bankacılık sektörünün karlılığında düşüşe yol açmıştır. Bankacılık sektörünün takipteki alacaklar oranının 2008 yılının son çeyreğinde artmasıyla birlikte sorunlu hale gelen krediler için ayrılan karşılıklar, sektörün karlılığının düşmesine neden olmuştur.

6.1.4.Sermaye Yeterliliğine Etkileri

Sermaye yeterliliğini ölçmek amacıyla sermaye yeterlik oranı kullanılır. Bu oran, risk ağırlıklı aktifler (likit aktifler, krediler vb.) ile, özsermayeye katkı sermayenin (ödenmiş sermaye, yedek akçeler, değerlendirme fonları) eklenip sermayeden yapılan indirimlerin (geçen yıl zararı, dönem zararı) çıkarılmasıyla elde edilen sermaye tabanı arasındaki ilişkiyi ölçmektedir. %8'lik ödeme gücü oranı asgari bir oran olarak belirlenmiştir. Bu oranın ölçülmesindeki amaç, bankanın sermaye tabanının risk ağırlıklı aktiflerini ne ölçüde karşıladığını ölçmektir. Sermaye yeterliliği fonksiyonel olarak bir bankanın riske açıklığının ifadesidir (Gardener, 1992: 65 aktaran Atan,2002: 16).Yukarıda da belirtildiği

üzere, bu %8'lik ödeme gücü oranı asgari bir oran olup yetkili makamların daha yüksek bir seviye tespit etmeleri mümkündür.

Bir bankanın sermaye yeterlik rasyosu kredi zarar karşılıkları kararlarına doğrudan bağlıdır ve sonuç olarak sermaye yeterlik düzenlemeleri kredi zarar karşılıkları üzerinde de direkt etkiye sahiptir.

Risk Tabanlı Sermaye Gerekliliğinin Varlığı: Bir bankanın kullandığı kredileri arttırabilmesi için kredinin taşıdığı riske bağlı olarak sermayesini de arttırması gerekmektedir. Bu kısıtlama, bankaların üstlenebilecekleri risk düzeyini, buna bağlı olarak da kullandırabilecekleri kredi miktarını sınırlandırmaktadır. Sonuç olarak, risk tabanlı sermaye yeterliliği rasyosu, bankaların üstlendiği risk düzeyini kontrol altında tutarak yüksek risk taşıyan kredilerin kullandırılması sonucu oluşacak zararların önüne geçmektedir. Dolayısıyla, sorunlu kredilerin ekonomide yarattığı dalgalanmaların önlenmesine katkı sağlamaktadır (İnan, 2001:3-8).

Tablo 10: 1998–2005 Yılları Arasında Bankaların Gruplar İtibariyle Sermaye Yeterliliği Rasyoları

	Kamu Bankaları	Özel Bankalar	Yabancı Bankalar
1998	8,47	13,9	21,7
1999	11,7	17,2	22,5
2000	8,0	15,3	21,9
2001	40,6	14,6	43,9
2002	50,2	19,7	32,8
2005	37,7	17,2	17,4
2006	29,1	17,5	16,0
2007	20,1	17,2	14,5
2008	16,4	16,4	16,7
2009	18,7	19,5	18,5

Kaynak: BDDK

Tablo 10 incelendiğinde bankacılık sektöründeki kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu 1998 yılında % 8,5 iken 1999 yılında % 11,7 olarak

% 8 olan yasal oranın üzerinde gerçekleşmiştir. Krizin de etkisiyle 2000 yılında kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu % 8 seviyesine kadar düşmüştür. 2001 yılında kamu bankalarına yasal sermaye yeterliliği rasyosunu tutturabilmeleri için ek sermaye kaynağı verilmesinin etkisiyle rasyo % 40,6 'ya kadar yükselmiştir (Aloğlu, 2005: 150).

Eylül 2008’de Amerikan yatırım bankası Lehman Brothers’ın iflası ile derinleşen küresel mali kriz ortamında, piyasa faiz oranlarındaki düşüşler Türk bankalarının karlılığına olumlu katkı yapmış, özkaynakları güçlenmiş ve dolayısıyla sektörün sermaye yeterliliği rasyosu yükselmiştir. 2009 yılındaki rasyolar bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında tüm banka gruplarının sermaye yeterliliği rasyosu artarken, özel bankalardaki artış sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiş ve sektör rasyosunun artışında belirleyici olmuştur (BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2009: 22).

6.2.SORUNLU KREDİLERİN REEL SEKTÖRE ETKİLERİ

Sorunlu kredilerdeki artış yalnızca bankacılık sektörünü olumsuz etkilemez, aynı zamanda ülke ekonomisi üzerinde de olumsuz etkileri söz konusu olmaktadır. Sorunlu kredilerin bu etkilerinin en düşük zararlar atlatılmadığı durumlarda bir krizin bir başka krizi tetiklediği kısır döngünün ülkeyi bir kargaşa ortamına sürüklemektedir. Sorunlu krediler maliyet enflasyonunun yükselmesine neden olmaktadır. Sorunlu krediler bankaların karlılıklarını olumsuz etkilediği için bankalar kredi faiz oranlarını yükseltmekte ve bu durumda maliyet enflasyonunun artmasına neden olmaktadır. Ayrıca sorunlu kredilerin payının artmasıyla bankalar üretim ve istihdam için kredi talebinde bulunan firmalara olumlu cevap verememekte ve bu durumdan ülke ekonomisi zarar görmektedir (Sipahi,2003: 21-22).

Bankacılık krizleri, banka aktiflerinin kalitesi konusunda şeffaflık sorununu ortaya çıkarmasından dolayı, banka aktiflerinin kalitesinde bozulma veya sorunlu kredilerdeki artışlar krizin başlangıç noktasını oluşturabilir (Altıntaş, 2004: 55). Bankacılık krizleri ve artan sorunlu krediler sonucu ekonomik faaliyetler aniden daralabilmektedir. Bankalar mali bünyelerini düzeltebilmek için, kredi müşterilerinden alacaklarını en kısa zamanda tahsil etme yoluna gitmeleri ve bunlara yeni kredi imkânları sağlamaktan vazgeçmeleri, özellikle bankacılığın finansal sistemde büyük ağırlığa sahip olduğu ülkelerde ekonomik durgunluğa yol açmakta veya durgunluğu derinleştirmektedir. Kredinin geri ödenmesinin talep edilmesi, firmalarda da likidite sıkışıklığına yol açabilecektir.

Oysa bankacılık kesiminin bilançosunun sağlıklı olması reel kesim ve firmalarının bilançolarının sağlıklı olmasına da bağlıdır (Karacan, 2002: 39)

Sorunlu kredilerin işletmeler üzerinde de olumsuz etkileri söz konusudur. İşletmelerin kullandığı kredilerin sorunlu hale gelmesi işletmelerde doğrudan ve dolaylı giderlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu giderler işletmesi iflası durumunda tasfiye giderleri, kaybedilen satışların ve artan kredi maliyetinin neden olduğu karlılık oranının düşmesiyle oluşan giderlerdir. İşletmelerin iflaslarının sosyo-ekonomik sonuçları da söz konusudur. İflas sonucunda mevcut işsizlere yeni işsizler eklenmektedir, diğer bir olumsuz etkisi yatırımlar üzerinde olmaktadır. Hane halkı tasarrufları ile kurulan anonim ortaklıkların iflası tasarruf sahipleri üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Mirza,2006: 151-152).

Bankacılık sektörü açısından tahsili gecikmiş alacakların kontrol altında tutulması ne kadar önemliyse reel sektör açısından da sorunun çözüme kavuşturulması en az o kadar önemlidir. Çünkü reel sektörün mali yapısında banka kredileri yabancı kaynaklar içinde önemli paya sahiptir (Duvan, 2001: 98).

7.SORUNLU KREDİLERİN YÖNETİMİ

Kredi kullandırımından sonra kredinin yakından takip edilmemesi ve erken uyarı sinyallerinin dikkate alınmaması nedeniyle bazı krediler sorunlu hale gelebilir. Bir kredinin sorunlu hale gelmesinde en önemli nedenlerden birisi “ Sorun teşhis edildiği zaman hemen harekete geçmemektir. Bu yaklaşım çoğu zaman sorunu daha da büyütür ve zarar olasılığını arttırır” (Bodur ve Bodur, 1999: 36). Dolayısıyla kredinin sorunlu hale geldiği teşhis edildiği andan itibaren bankaların sorunlu kredileri izleme sürecine almaları gerekmektedir.

Tahsili gecikmiş alacakların takibi uzun ve detaylı hukuki prosedürlerin izlenmesini gerektiren zorlu bir süreçtir. Sorunlu kredilerin varlık yönetiminden sorumlu uzmanlaşmış kuruluşlara transferi bankaların temel faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmasına imkân sağlamaktadır (Mesutoğlu, 2001:3).

Bankalar sorunlu kredileri belirli bir izleme sürecine alması gerekmektedir. Sorunlu kredi ortaya çıktıktan sonra yapılması gerekenler şunlardır:

- Karşılık ayrılması,
- Borcun yeniden yapılandırılması,
- İlave teminatlar istemek,
- İlave sermaye temin etmek,
- Teminatları likiditeye çevirmek,
- Hukuki takibe geçerek, garanti ve teminatlara başvurmak (Ataçoğlu, 2006: 166).

7.1.KARŞILIK AYRILMASI

Bankaların sorunlu krediler karşısında izleyeceği politika yasal düzenlemeler ile belirlenmiştir. Bankaların belirli süre içerisinde tahsil edilemeyen krediler için kredinin vadesi ve teminatı dikkate alınarak karşılık ayırma zorunluluğu vardır.

Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik (30.06.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır). Değerleme, Muhasebeleştirme ve Raporlama Esas ve Usulleri başlıklı Madde 10-1(e) Bu Yönetmeliğin 5. maddesine göre; “*donuk alacak haline gelen tutarlar için döneme ilişkin faiz ve reeskontu yapılmaz. Donuk alacak haline dönüşen tutarlar için daha önce yapılmış bulunan ve tahsil edilmediği halde gelir yazılan faiz tahakkukları ve reeskontlar, ilgili faiz geliri hesabı aynı tutarda borçlandırılarak muhasebe kayıtları üzerinde ters kayıtla düzeltilir veya iptal edilmesi suretiyle kapatılır. Tahakkuk ettirilen faizler borçludan nakden tahsil edilmiş ise bu tutarlar iptal edilmez*” denilmektedir.

Kredi zararları için rezervler ve karşılık ayrılması AB standartlarıyla tamamıyla uyumlu olan kredi zararları uygulaması ve karşılık ayırma gereksinimi ile ilgili düzenlemeler Temmuz 2001’de yürürlüğe girmiştir. Yeni düzenlemeler, krediler ve borçlulardan diğer alacakların detaylı bir sınıflandırılmasını beş kategoride olmasını gerektirmektedir. Beş kategoriye ayrılan alacaklar şunlardır: Standart Alacaklar, İzlemedeki Alacaklar, Tahsilât İmkânı Sınırlı Olan Alacaklar, Tahsili Şüpheli Alacaklar ve Zarar Niteliğindeki Alacaklar. Kredide veya alınan

teminatın kalitesinde bir bozulma veya vade tarihinde anapara ve faizin ödenmemesi durumunda olan herhangi bir alacak “standart” kategorisinden çıkarılmalıdır. Eğer ödenmeme süresi 180 günü geçerse, borç tedricen karşılık ayrılmasını gerektiren “geri dönmeyen krediler” kategorisi olarak kabul edilen son üç kategoriye sokulmalıdır. Krediler için karşılık ayrılma oranı yüzde 20 ile başlar ve bir yıllık ödenmeme dönemi olan tüm borçlar için tamamıyla karşılık ayrılmalıdır. Bu özel hükümlerin yanında, mevcut her kredinin binde 5’i oranında ve tüm olası borçların binde 1’i oranında genel karşılıklar vardır. (TKB, 2006: 11).

7.2.TEMİNATLANDIRMA

Bankaların, kredilerin vadelerinde ödenmemesi durumunda, alacağın tahsil olasılığını arttırabileceği en önemli imkân teminatlardır. Kefalet, nakit, mevduat, hazine bonosu, ipotek ve diğer banka garantileri en sık başvuru alan teminat türleridir. Kredi onayı aşamasında teminatların niteliği piyasa değerlerinde meydana gelebilecek dalgalanmalar, nakde dönüşüm kolaylığı ve süresi gibi durumlar dikkate alınması gereken hususlardır.

Teminatlandırma oranlarında yaşanan düşüş kredi riskini artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Takibe intikal eden kredilerde teminatlandırmanın düşük olması daha sonra bu kredilerden elde edilecek olan tahsilatların azalmasına neden olmaktadır (BDDK, 2005: 12).

Basel II sisteminde kredilerin teminatları mevcut uygulamadaki mevduat türlerinden farklıdır. Basel II ye göre teminat sayılabilen gruplar şunlardır (www.atonet.org.tr).

- Nakit mevduat
- Hazine Mevduatı, Devlet Tahvili
- Bankaların Finansman Bonoları
- Altın
- Gayrimenkullerin 1. Derece İpoteği
- Tapulu Arsaların 1. Derece İpoteği

Basel II sisteminin etkisiyle bankalar risk yaratıcı işlemleri yaparken riski azaltacak teminatlara ilişkin politikalarını yeniden düzenleme yoluna gitme imkanları söz konusu olmaktadır.

Basel II uzlaşısında borçlu dışındaki kişilerin sahip olduğu ikamet amaçlı gayrimenkuller, tapulu arsa ve araziler ve ticari amaçlı kullanılan gayrimenkuller üzerine tesis edilmiş ipotekler teminat kabul edilmemektedir. Ülkemizde kredilendirme sürecinde bu durum ile sıklıkla karşılaşılmaktadır (www.cgscenter.org). Basel II uzlaşısından önce söz konusu teminatlar üzerine ipotek tesis edilmesi sorunlu kredilerin artmasına neden olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORUNLU KREDİLERİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

1. EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu çalışmada Türk bankacılık sektöründeki sorunlu krediler ile reel GSYİH büyüme hızı, toplam özel tüketim harcamaları büyüme hızı, toplam sabit sermaye harcamaları büyüme hızı, bankacılık sektörü yurt içi kredi hacmi büyüme hızı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analize dâhil edilen sorunlu kredilerin göstergesi olarak kullanılan tasfiye olunacak alacaklar artış hızı ile reel GSYİH büyüme hızı, toplam özel tüketim harcamaları büyüme hızı, toplam sabit sermaye harcamaları büyüme hızı, bankacılık sektörü yurt içi kredi hacmi büyüme hızı arasındaki ilişki Granger nedensellik testi ile test edilmiş ve daha sonra VAR Modeli kullanılarak etki-tepki fonksiyonunun sonuçları tahmin edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

1.1. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ

Granger nedensellik testi (Granger, 1969) iktisadi değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri araştırmak amacıyla kullanılan standart bir yöntemdir. Granger nedensellik testi, bir zaman serisinin diğer bir zaman serisinin değerlerinin tahmininde yararlı olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan bir tekniktir. Granger (1969), nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır: Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş değerleri kullanıldığında kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise, X, Y'nin Granger nedenidir. Bu tanımlamanın doğruluğu test edildikten sonra ilişki $X \rightarrow Y$ şeklinde gösterilir.

Böylece Standart Granger nedensellik testi, iki değişken arasındaki nedensel bir ilişkinin varlığı ve yönünü test etmek için kullanılır. Ampirik çalışmalarda Granger nedensellik testi uygulanabilirliğindeki kolaylık sebebiyle en çok tercih edilen bir yöntemi oluşturmaktadır.

Zaman serileri kullanılarak yapılan ekonometrik çalışmalarda karşılaşılan temel sorunlardan bir tanesi kullanılan serilerin durağan olmamasıdır. Durağanlık, bir serinin ortalaması, varyansı ve otokovaryansının ölçülen zaman uzunluğuna bağlı ama hangi zamanda ölçüldüğünden bağımsız olmasını ifade eder. Seriler arasında sahte ilişkilerin ortaya çıkmasını önlemek için serinin durağan olması önemlidir (BüyükAkın-Bozkurt-Cengiz,2009:108).

Eğer regresyon denklemlerinde durağan olmayan seriler kullanılacak olursa sahte regresyon sorunu ile karşılaşmaktadır. Sonuçların güvenilir olması açısından incelemede kullanılan serilerin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Bunun için Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testinden yararlanılmaktadır.

1.2. VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL (VAR)

Özgen ve Güloğlu (2004)'na göre VAR modelleri makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ve rassal şokların değişkenler sistemine olan dinamik etkisinin araştırılmasında kullanılmaktadır.

VAR analizi¹ basit bir şekilde aşağıdaki gibi gösterilebilir. VAR modeli, yapısal ve standart olmak üzere iki şekilde sunulabilir. Matris notasyonu ile yapısal VAR modeli şöyle yazılabilir.

$$BX_t = r_0 + r_1 X_{t-1} + r_2 X_{t-2} + \dots + r_p X_{t-p} + u_t \quad (2)$$

2 nolu denklemde X_t , modele dahil edilen n adet değişkeni her birini içeren $(n * 1)$ vektörüdür. r_0 , sabit terimler $(n * 1)$ vektörüdür. r_i , $i=1, \dots, p$ $(n * n)$ katsayılar matrisleridir. u_t , modeldeki değişkenlere olan şokları ifade etmektedir. B, X_t nin elemanları arasındaki eş-anlı geribildirim göstermektedir. 2 nolu denklem de X_t nin durağan olduğu farz edilmiştir. u_t ' ler beklenen değeri sıfır, varyansı sabit ve kovaryansı sıfır olan hata terimlerini göstermektedir.

Yukarıdaki model denkleminin her iki yanını B^{-1} ile çarpılarak indirgenmiş VAR biçimine dönüştürülebilir.

¹ VAR Modeli çözümlemesi için bkz. ÖZTÜRKLER (2002)

$$X_t = A_0 + A_1 X_{t-1} + A_2 X_{t-2} + \dots + A_p X_{t-p} + e_t \quad (3)$$

$$\text{Burada, } A_0 = \beta^{-1}r_0, A_1 = \beta^{-1}r_1, \dots, A_p = \beta^{-1}r_p$$

3 nolu denklemde A_0 sabit terimlerin $(n * 1)$ vektörüdür. A_1 katsayıların $(n * n)$ matrisleridir ve e_t hata terimlerinin $(n * 1)$ vektörüdür. 3 nolu denklem 2 nolu denklemin indirgenmiş biçimidir. e_t hata terimlerinin u_t deki hata terimlerinin bileşeni olduğuna dikkat edilmelidir. u_t 'nin elemanları beyaz gürültülü olduğundan, e_t 'nin elemanları sıfır ortalamaya ve sabit varyansa sahiptirler aynı zamanda aralarında korelasyon yoktur. Fakat e_t deki hata terimleri denklemleri arasında, varyans kovaryans matris Σ ile ifade edilen bir korelasyona sahiptir. Bunun nedeni değişkenlerin birbiri üzerine cari etkilerinin olmasındandır.

3 nolu denklemde A_0 matrisi, n sabit terimini göstermekte ve her bir A_i matrisi n^2 katsayılarını içermektedir. Bu yüzden $n + pn^2$ terimlerinin tahmin edilmesi gerekmektedir. 3 nolu denklemin sağ tarafı sadece önceden belirlenmiş değişkenleri içermektedir. Hata terimlerinin sabit varyansa sahip oldukları ve aralarında korelasyon olmadığı farz edilmektedir. Bu yüzden modeldeki her bir denklem EKK (En Küçük Kareler Yöntemi) kullanılarak tahmin edilebilmektedir. Ancak bu durumda belirlenme problemleriyle karşı karşıya kalılabilmektedir. Bunun nedenleri, standart VAR formunu kullanarak tahmin edilen parametrelerin sayıları, yapısal VAR'daki parametreleri elde etmek için her zaman yeterli olmamaktadır.

Ayrıca VAR, vektör hareketli ortalama (VMA) formunda da yazılabilir. VMA gösterimi, VAR sisteminde dahil edilen değişkenler üzerinde çeşitli şokların zaman içerisinde rotasını izlememize izin vermektedir. Örneğin, VMA bize etki-tepki fonksiyonlarını elde etmemizi sağlar. 3 nolu denklemin VMA gösterimi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$X_t = \mu + \sum_{j=0}^{\infty} \Phi_j e_{t-1} \quad (4)$$

$e_t = \beta^{-1} u_t$ olarak gösterilmektedir. Bu ilişkiyi 4 nolu denklemde değiştirirsek aşağıdaki form elde edilebilir.

$$X_t = \mu + \sum_{j=0}^{\infty} \Phi_j \beta^{-1} u_t \quad (5)$$

Denklem 5'i aşağıdaki şekilde yazabilmek için $\Psi_j = \Phi_j \beta^{-1}$ olarak ifade edilebilir.

$$X_t = \mu + \sum_{j=0}^{\infty} \Psi_j u_t \quad (6)$$

Ψ_j 'nin katsayıları etki-tepki fonksiyonu olarak adlandırılmaktadır. Ψ_j nin katsayıları X_t değişikliklerin tüm rotasının üzerindeki yapısal u_t şoklarının etkilerini ortaya koymakta kullanılabilir. Ψ_j 'nin katsayılarından, ayrıca diğer değişkenler üzerindeki her bir şokun toplam etkileri veya etki çarpanlarına ulaşılabilir. Fakat bu durumda tekrar belirleme problemiyle karşı karşıya kalınabilir. Bu yüzden etki-tepkilerini belirlemek için ek sınırlamalar koymak gerekmektedir. Kullanılabilecek bir çeşit sınırlama Choleski ayrıştırmasıdır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Jayarathne ve Strahan (1996), 1972-92 dönemi için 50 ABD eyaletini içeren panel veri analizi bankaların verdiği borçların kalitesinin artması ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Keeton (1999), Amerika'da 1982 ve 1996 yılları arasındaki verileri kullanarak vektör otoregresyon modeliyle kredi hacminin artması ve geri ödenmeyen borçların etkilerini analiz etmiştir. Bu çalışmada geri ödenmeyen borçlar ödeme süresi 90 günü geçmiş borçlar olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada değeri azalan varlıklar ile kredi genişlemesi arasında güçlü bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur.

Fofack (2005), panel veri modelini kullanarak çeşitli Aşağı Sahra ülkelerinde, ekonomik büyüme, reel döviz kuru artışı, reel faiz oranları, net faiz

karları gibi değişkenler ile geri ödenmeyen borçlar arasında bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır.

Domaç ve Peria (2000), döviz kuru rejimi ve finansal istikrar arasındaki bağlantıları araştırmışlar ve bankacılık krizlerinin olasılığını hesaplamak için logit analizi kullanmışlardır. Ticaret hadlerindeki bir kötüleşmenin, kredi alanların borçlarını geri ödemelerini olumsuz olarak etkileyebildiğinden bankacılık krizi olasılığını artıracığını belirtmişlerdir.

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), 36 ülkede kriz öncesi ve sonrasında makro ekonomik değişkenleri incelemişlerdir. Bankacılık krizlerinin üretim artışı üzerinde % 4 azalışa neden olduğunu ortaya koymuşlardır.

3. VERİ SETİ VE ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışmada sorunlu krediler ve makro ekonomik göstergeler arasındaki ilişki 1998-2009 dönemine ait üç aylık veriler kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada kullanılan zaman serisi verileri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) , Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) üç aylık istatistik bültenlerinden derlenmiştir.

3.1. VERİ SETİ

Sorunlu kredilerin göstergesi olarak tasfiye olunacak alacaklar üç aylık reel artış oranları (GSK), harcamalar yöntemiyle Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın reel artış hızı (GGSYİH), toplam özel tüketim harcamaları reel artış hızı (GTOTH), toplam özel sabit sermaye harcamaları reel artış hızı (GTOSSH) ve bankacılık sektörü yurt içi kredi hacmi reel artış hızı (GBSYKH) kullanılmış olup, ilgili değişkenlerin birinci logaritmik farkları alınarak oransal değişmeye dönüştürülmüştür. Granger nedensellik testinden ve VAR modelinden yararlanılarak değişkenler arasındaki ilişki ve etki-tepki fonksiyonunun sonuçları tahmin edilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmada yer alan serilerin ADF birim kök testi ile durağanlığı incelenmiştir. GSK, GGSYİH, GTOTH, GOSSH ve GBSYKH için yapılan ADF birim kök testi, değişkenlerin durağan olduğunu ortaya koymaktadır. Değişkenler tanımlandıkları biçimiyle % 90 güven düzeyinde anlamlıdır. Durağanlık testi sonuçları ekte verilmiştir. Değişkenler durağan olduğu için Standart Granger testi uygulanarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenebilir. Tablo 11’de Standart Granger Nedensellik testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 11: Standart Granger Nedensellik Testi Sonuçları

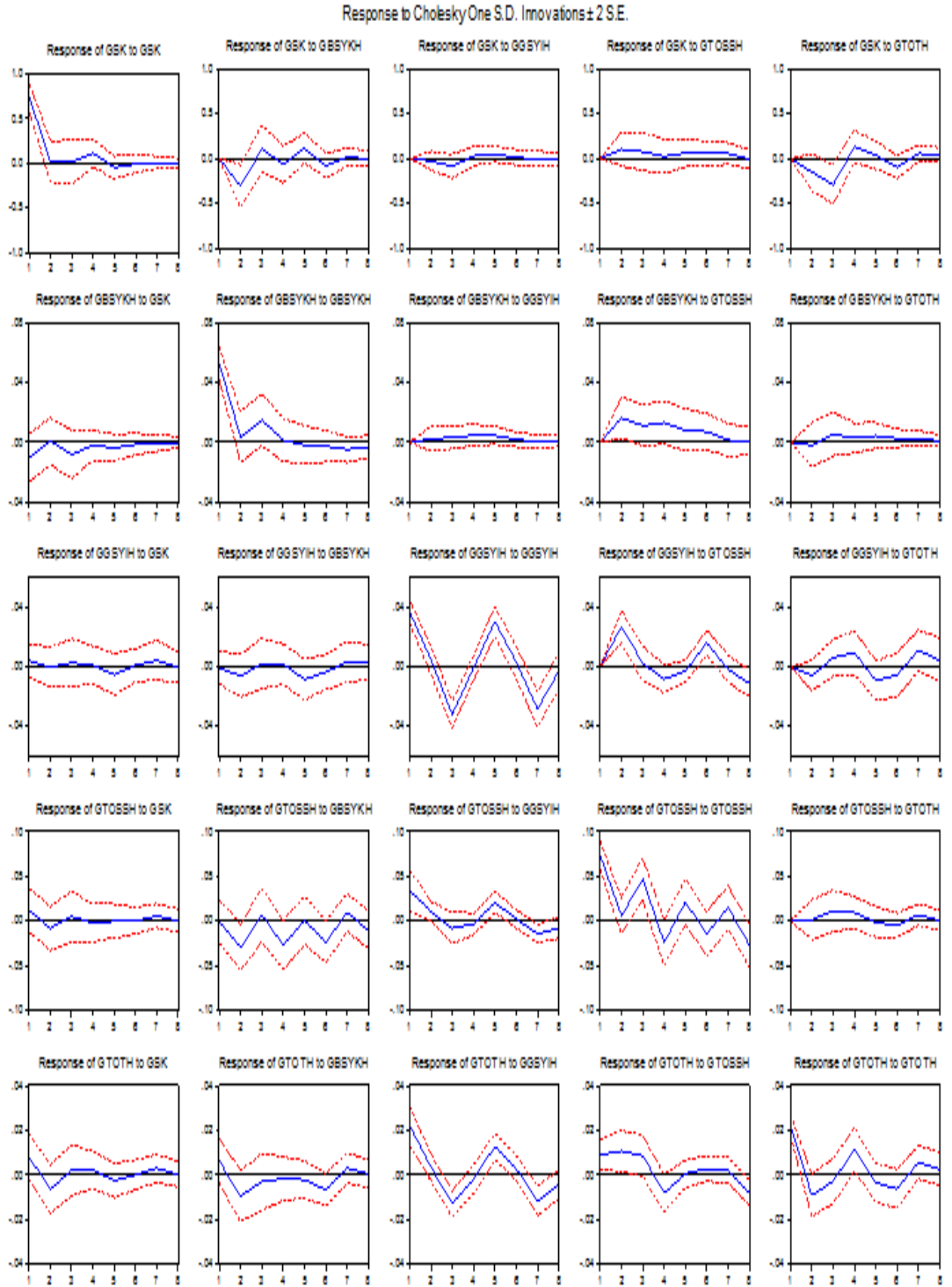
Boş Hipotez	Gözlem	F-İstatistiği	Olasılık.
GGSYIH, GSK için Granger nedensel değildir	45	1.74263	0.1881
GSK, GGSYIH için Granger nedensel değildir		0.22114	0.8026
GTOTH, GSK için Granger nedensel değildir	45	3.38456	0.0439
GSK, GTOTH için Granger nedensel değildir		1.79569	0.1791
GTOSSH, GSK için Granger nedensel değildir	45	0.00894	0.9911
GSK, GTOSSH için Granger nedensel değildir		0.64870	0.5281
GBSYKH, GSK için Granger nedensel değildir	45	2.33377	0.1100
GSK, GBSYKH için Granger nedensel değildir		0.23253	0.7936
GTOTH, GGSYIH için Granger nedensel değildir	45	0.41588	0.6626
GGSYIH, GTOTH için Granger nedensel değildir		10.4936	0.0002
GTOSSH, GGSYIH için Granger nedensel değildir	45	13.3296	4.E-05
GGSYIH, GTOSSH için Granger nedensel değildir		28.1350	2.E-08
GBSYKH, GGSYIH için Granger nedensel değildir	45	0.09589	0.9088
GGSYIH, GBSYKH için Granger nedensel değildir		0.09924	0.9057
GTOSSH, GTOTH için Granger nedensel değildir	45	5.56808	0.0074
GTOTH, GTOSSH için Granger nedensel değildir		11.8076	9.E-05
GBSYKH, GTOTH için Granger nedensel değildir	45	0.11716	0.8898
GTOTH, GBSYKH için Granger nedensel değildir		0.02138	0.9789
GBSYKH, GTOSSH için Granger nedensel değildir	45	0.23986	0.7879
GTOSSH, GBSYKH için Granger nedensel değildir		1.19367	0.3137

Tablo 11’de verilen Granger nedensellik testi sonuçlarına göre sorunlu krediler artış hızı ile toplam özel tüketim harcamaları arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi söz konusuyken, diğer değişkenler arasında ilişki söz konusu değildir. Toplam özel tüketim harcamalarının artışı söz konusu olduğunda özellikle tüketici kredilerinde artış söz konusu olmaktadır. Faiz oranlarının ve enflasyon oranlarının düşük olduğu dönemlerde tüketim harcamaları arttığı için tüketicilerin de kredi talepleri artmaktadır. Ancak bankalar kredi hacmindeki artıştan sağlanan yüksek karlılığın etkisiyle yüksek risk grubunda olan tüketicilere de kredi kullanırmaktadırlar. Bu durum ise zamanla bankaların sorunlu kredi miktarının artmasına neden olmaktadır. Olumsuz etkilerini ülkemizin de hissettiği küresel finans krizi bu duruma verilebilecek en iyi örnektir.

VAR modelleri, etki-tepki fonksiyonu sonuçlarından yola çıkılarak yorumlanabilmektedir. Etki-tepki fonksiyonunda bir değişkene bir birim şok verilerek (artış ya da azalış) VAR modeli içerisinde yer alan değişkenlerin şoklara karşı ne yönde ve ne ölçüde tepki gösterdikleri belirlenmektedir (Kibritçioğlu, 1999).

Türkiye’de sorunlu krediler artış hızının diğer değişkenlere olan etkilerini tahmin edebilmek için beş değişkenli bir VAR Modeli tahmin edilmiştir. VAR Modeli sonuçlarına ilişkin yorumlamalarda genellikle, değişkenlerin şoklara verdikleri tepkilerin grafiksel gösterimi olan etki-tepki fonksiyonu grafikleri kullanılmaktadır. VAR Modeli tahmini sonucu ulaşılan etki-tepki fonksiyonu (impulse response) grafikleri aşağıda verilmiştir.

Şekil 3: Etki- Tepki Fonksiyonu Sonuçları (8 Çeyrek Yıl)

Şekil 3'ün birinci satırındaki ilk panelde görüleceği gibi, sorunlu kredilere bir standart sapmalık şok verilmesi halinde ilk iki çeyrek yıl artış gerçekleşmekte ancak bu artış ilerleyen dönemlerde etkisini kaybetmektedir.

Birinci satırın ikinci panelinde görüleceği gibi, bankacılık sektörü yurt içi kredi hacmi artış hızına şok verilmesi sorunlu krediler artış hızında ilk iki çeyrek yıl azalışa neden olmakta ve altıncı çeyrek yıldan sonra etkisini yitirmektedir. Bankaların kredi hacmi arttığında, bankaların karlılıkları da artmaktadır. Bu dönemde bankaların geri ödeme gücü olmayan tüketicilere de kredi kullandırmaları bankaların sorunlu kredi miktarının artmasına neden olmaktadır.

Üçüncü panelde görüleceği gibi, ekonomik büyüme hızına şok verilmesi halinde sorunlu krediler artış hızında ilk üç çeyrek yıl azalışa neden olduğu, daha sonra ise etkisini kaybettiği görülmektedir. Ekonominin büyümenin gerçekleştiği dönemlerde hane halkının gelir düzeyleri ve yatırımcıların yatırım harcamaları da artmaktadır. Yani bir talep artışı söz konusu olmaktadır. Talep artışı özellikle bireylerin özellikle tüketici kredisi taleplerinin artışına neden olmaktadır.

Dördüncü panelde görüleceği gibi, toplam özel sabit sermaye harcamaları artış hızına şok verilmesi sorunlu krediler artış hızında ilk çeyrek dört yıl artışa neden olmakta ve yedinci çeyrek yıldan itibaren etkisini kaybetmektedir.

Beşinci panelde görüleceği gibi, toplam özel tüketim harcamaları artış hızına şok verilmesi halinde sorunlu krediler artış hızı ilk üç çeyrek yıl azalmaktadır. Üçüncü çeyrek yıldan sonra sorunlu krediler artış hızı artışa geçmekte ve altıncı çeyrek yıla kadar tekrar azalmaktadır. Özellikle faiz oranlarının ve enflasyon oranlarının düşük olduğu dönemlerde tüketim harcamaları arttığı için tüketicilerin de kredi talepleri artmaktadır. Yüksek risk grubundaki tüketicilere kredi verilirse kredilerin geri dönmeme oranı artacaktır.

Şekil 3'deki ikinci satırın ikinci panelinde görüleceği gibi, ekonomik büyüme hızına şok verilmesi bankacılık sektörü toplam kredi hacmi artış hızında ilk üç çeyrek yıl etkili olmazken üçüncü çeyrek yıldan sonra artışa neden olmaktadır. İkinci satırın dördüncü panelinde toplam özel sabit sermaye harcamaları artış hızına şok verilmesi bankacılık sektörü yurt içi kredi hacmi artış oranına ilk iki çeyrek yıl artışa neden olmakta, ikinci çeyrek yıldan itibaren azalışa geçmekte ve yedinci çeyrek yıldan itibaren etkisini kaybetmektedir.

İkinci satırın birinci panelinde görüleceği gibi, sorunlu krediler artış hızına şok verilmesi bankacılık sektörü kredi hacmi artış hızına ilk iki çeyrek yıl olumlu yönde bir etkisi söz konusudur. Ancak ikinci çeyrek yıldan sonra sorunlu krediler artış hızındaki büyüme bankacılık sektörü kredi hacmi artış oranında azalmaya neden olmaktadır. Çünkü bankaların sorunlu kredilerinin payı arttıkça bankalar risk almamak için kredi taleplerini geri çevirmeye başlamaktadır ve dolayısıyla kredi hacmi de daralmaktadır.

Şekil 3'deki dördüncü satırın ilk panelinde görüldüğü gibi, sorunlu krediler artış hızına şok verilmesi ilk iki çeyrek yıl toplam özel sabit sermaye harcamalarında azalışa neden olmakta ve üçüncü çeyrek yıldan sonra etkisini kaybetmektedir. Kredi faiz oranları yükseldiğinde firmalar daha az risk taşıdığı için getirisi daha düşük olan projelere yatırım yapmaktan vazgeçmektedirler. Yüksek riskli projelere yatırım yapacak olan firmalar yüksek faiz ödemeye razı olur ve kredi taleplerini devam ederler. Yüksek riskli projelere verilen kredilerin geri dönmeme olasılığının yüksek olmasından dolayı bankalar kredi arzını azaltmayı tercih etmektedirler (Walsh,1998). Firmaların aldığı kredileri geri ödeyememesi durumunda firmaların bilançoları bozulmakta, karlılıkları düşmekte ve bu durum firmaların yeni yatırımlar yapmasını engellemektedir.

Bunların dışında kalan etki-tepki fonksiyonlarının sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir.

SONUÇ

Sorunlu kredi, banka ile borçlu arasındaki geri ödeme anlaşmasının önemli ölçüde bozularak kredi tahsilâtının gecikmesi ve zarar olasılığının ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. Bankaların denetiminin yetersiz oluşu, kredi kullanılırken mevzuattaki maddelere tam olarak uyulmaması kredilerin sorunlu hale gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bununla birlikte kredilerin sorunlu hale gelmesinin birçok nedeni daha vardır. Makro ekonomik faktörler, teknolojik gelişmeler, politik yapı gibi dışsal faktörlerin yanında işletme yönetiminin hataları, kontrolsüz büyüme, üretilen mal ile ilgili konular, pazarlama koşulları ve kontrol sistemlerinin eksikliği gibi işletme ile ilgili çeşitli faktörler ve kredilendirme sürecinde yapılan bankacılık hataları kredinin sorunlu hale gelmesine neden olmaktadır.

Türk Bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin gelişimi dikkate alındığında, 1980 sonrası izlenen dışa açılma politikaları, ülkedeki makro ekonomik istikrarsızlıklar, özellikle 2001 kriziyle birlikte döviz ve faiz riskinin artması, kredi maliyetlerinin yükselmesi batık ve sorunlu krediler probleminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 2001 krizinden sonra Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, toplam kredi portföyünün yaklaşık üçte birine ulaşan geri dönmeyen kredi sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Krizin etkisiyle kredilerin takibe dönüşüm oranı 2000 yılında %11,5 iken, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte %29,3 seviyesine yükselmiştir. Küresel finans krizinin ülkemizde reel sektörü olumsuz yönde etkilemesiyle birlikte kredi türleri itibarıyla en yüksek takibe dönüşüm oranı Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ) kredilerinde olup, KOBİ kredileri aynı zamanda 2009 yılında takibe dönüşüm oranı en hızlı artan kredi türü olmuştur. Ayrıca küresel krizin etkisiyle artan işsizlik oranlarının, kredi kartları başta olmak üzere tüm bireysel kredi türlerinde takibe dönüşüm oranının yükselmesi şeklinde bir yansıması olmuştur.

Bankacılık sektöründeki sorunlu krediler toplam kredileri içindeki payının giderek artmasının bankacılık sektörü üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. Geri dönmeyen krediler için bankaların karşılık ayırması banka bilançolarını olumsuz etkilemekte, kredi portföyünün kalitesinde bozulmaya ve bankaların net aktif karlılığının gerilemesine neden olmaktadır. Bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin artmasının olumsuz etkisi banka iflaslarına kadar gitmektedir. Bankacılık sisteminde bankaların iflası ise bankacılık krizlerinin önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Bankacılık krizlerinin ortaya çıkması mali sisteme olan güvenin bozulmasına neden olmakta ve mali sistemin taşıdığı riskler artmaktadır. Bankacılık krizleri sadece finansal sistemi değil aynı zamanda ülke ekonomisini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Bankaların sorunlu kredilerle ilgili izleyeceği politikalar kanunlarla sınırlandırılmıştır. Eğer sorunlu krediler tahsil edilemezse, kredinin vadesi ve teminatı dikkate alınarak “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğe” göre karşılık ayırma zorunluluğu söz konusudur. Bankaların sorunlu kredilerin yönetiminden daha çok kredi sorunlu hale gelmesini önlemeleri daha büyük önem taşımaktadır. Bunun için bankaların etkin bir kredi risk yönetimine sahip olmaları gerekmektedir. Kredi riski yönetimi, kredilendirme faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkabilecek risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi, izlenmesi ve ölçülmesi için gerekli süreçlerin geliştirilmesini ve uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada Granger nedensellik testi ve VAR modeli yöntemleri kullanılarak, sorunlu krediler artış hızı ile ekonomik büyüme hızı, bankacılık sektörü yurt içi kredi hacmi, toplam özel sabit sermaye harcamaları, toplam özel tüketim harcamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre sorunlu krediler artış hızı ile toplam özel tüketim harcamaları arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi söz konusuysen, diğer değişkenler arasında ilişki söz konusu değildir. Toplam özel tüketim harcamalarının artışı söz konusu olduğunda özellikle tüketici kredilerinde artış söz konusu olmaktadır. Faiz oranlarının düşük olduğu dönemlerde nakit akışlarında artış söz konusudur ve bu da tüketim harcamaları arttırdığı için tüketicilerin de kredi talepleri artmaktadır. Ancak bankalar kredi hacmindeki artıştan sağlanan yüksek karlılığın etkisiyle yüksek risk grubunda olan tüketicilere de kredi kullanıdılmaktadırlar. Bu durum ise zamanla bankaların sorunlu kredi miktarının artmasına neden olmaktadır. Olumsuz etkilerini ülkemizin de hissettiği küresel finans krizi bu duruma verilebilecek en iyi örnektir.

VAR modeli yöntemi ile uygulanan etki-tepki fonksiyonu sonuçlarına göre, sorunlu krediler artış hızındaki değişikliklerin bankacılık sektörü kredi hacmi artış hızına ilk iki çeyrek yıl olumlu yönde bir etkisi söz konusudur. Ancak ikinci çeyrek yıldan sonra sorunlu krediler artış hızındaki büyüme bankacılık sektörü kredi hacmi artış oranında azalmaya neden olmaktadır. Bunun nedeni bankaların sorunlu kredilerinin payı arttıkça bankalar risk almamak için tüketicilerin kredi taleplerini geri çevirmeye başlaması ve dolayısıyla kredi hacminin

daralmasıdır. Özellikle kriz dönemlerinde bankalar hem likidite sıkışıklığı hem de geri dönmeyen kredilerin neden olduğu kredi riski ve diğer risklerden dolayı kredi hacmini daraltmaktadırlar.

Etki-tepki fonksiyonu sonuçlarına göre ekonomik büyüme hızında ortaya çıkan bir şok bankacılık sektörü toplam kredi hacmi artış hızında ilk üç çeyrek yıl etkili olmazken, üçüncü çeyrek yıldan sonra artışa neden olmaktadır. Kriz dönemlerinde ise büyüme ile kredi hacmi artışı arasındaki ilişki ile ilgili kesin sonuca varmak zordur. Bu dönemlerde büyüme hızının düşmesi, bankaların risk algısında artışa neden olduğu için bankalar kredi hacmini daraltmaktadırlar.

Etki-tepki fonksiyonu sonuçlarına göre, sorunlu krediler artış hızında ortaya çıkan bir şok ilk iki çeyrek yıl toplam özel sabit sermaye harcamalarında azalışa neden olmakta ve üçüncü çeyrek yıldan sonra etkisini kaybetmektedir. Firmaların aldığı kredileri geri ödeyememesi durumunda firmaların bilançoları bozulmakta, karlılıkları düşmekte ve bu durum firmaların yeni yatırımlar yapmasını engellemektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, A. E. (1989). *Türkiye’de Banka İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Gelişme Eğilimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Akdiş, M. (2002). Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler ve Beklentiler’ Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:7,Sayı:26, 1-45.
- Aker Akbaş, H. (2009). *Alternatif Para Politikası Stratejileri ve Enflasyon Hedefleme Stratejisi: Türkiye Örneği*, Ankara: Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi:18.
- Akgüç, Ö. (1987). *Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul: 1.Basım, Gerçek Yayınevi.
- Aktan, B. (1992). *Türk Ticaret Bankalarında Problemlili Kredilerin Yönetimi, Yapı Kredi Bankası A.Ş.’de Bir Uygulama*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Aktaş, M. (2002). *Kredilendirme Sürecinde Yapılan Bankacılık Hataları: TBB*.
- Aktaş, R. (2000). *Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri*, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul.
- Aktaş, R. Firmaların Mali Başarısızlığının Nedenleri ve Mali Başarısızlığın erken Uyarı Sinyalleri İle Tahmini
<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyay/eylul2004/dosyaeylul2004.html>.(30.08.2009).
- Aloğlu, T. Z. (2005). *Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri*, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Alpago, H. (2002). *IMF-Türkiye İlişkileri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004 39-61.
- Altunbaş, Y.ve Sarısu, A. (1996). Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması, *T.B.B Yayın No:200*, 1-83.
- Ankara Ticaret Odası, Basel II Nedir? Yol Haritası ve KOBİ’lere Etkisi
www.atonet.org.tr/yeni/files/_files/MEDYA_ILISKILERI/baseliki/ato_basel.pdf .
(20.02.2010).

- Aras, G. Basel II Bankacılık Düzenlemeleri ve İç Denetim
<http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/MakalelerDenetim.pdf>.
(25.04.2010).
- Arslan, M. (2001). IMF, Krizler ve Türkiye, *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı 14.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aslanoğlu, E. (1998). *Bankacılık Krizlerinin Nedenleri ve Ön Göstergeler*, AD Business, Notebook.
- Ataçoğlu, H. (2006). *Kredi Riski Takibi, Sorunlu Krediler ve Erken Uyarı Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi.
- Atan, M. (2002). *Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, E. M. (1993). Aktif-Pasif Yönetiminde Likidite ve Faiz Oranı Riski, *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, 65-68.
- Aydoğan, E., Aktaş,R. ve Pekkaya, S. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Makroekonomik Gelişmeler Işığında Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Bir Değerlendirme, *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt:20, Sayı:237, 17-48.
- Aytekin, H. (2000). 1960-1980 Dönemi Özel Sektör Bankacılığının Yükselişi, *Uzman Gözüyle Bankacılık*, Yıl:7, Sayı:30, 17-20.
- Babuşcu, Ş. (1991). *Toptancı Bankacılık ve Türkiye Uygulaması*, Ankara: Türkiye Halk Bankası Yayınları.
- Babuşcu, Ş. (2005). *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*, Ankara: Akademi Consulting & Training.
- Bakan, S. (2001). Osmanlı’dan Günümüze Türk Bankacılık Kesimi, *İktisat Dergisi*, 417, 31-39.
- Balak, D. ve Seymen, D. (1996). *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri*, Yayın No:201, İstanbul: TBB Yayınları.
- Bankalar Kanunu. (1999). *Madde:11/1*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul.
- Basel Committee On Banking Supervision International, (2005).*Convergence of Capital Measurement and Capital Standards”, A Revised Framework*, November, <http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf> .(10.12.2009).

- Başar, M. ve Coşkun, M. (2006). Bankacılık Uygulamaları, Aydın, N. (Ed.), Bankacılığın Yasal Çerçevesi, Denetimi ve Gözetimi içinde(245-263), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1711.
- Battal, A. (2004). Sorularla Banka Hukuku, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bddk. (2004). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, *BDDK Yayını*, İstanbul, s.57.
- BDDK. (2005). Bankacılık Sektörü Risk Değerlendirme Raporu www.bddk.org.tr. (15.01.2010).
- BDDK. (2009). www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/15279C8914Bd.pdf. (20.06.2009)
- BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Aralık 2009)
www.bddk.org.tr/Websitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/7575TBS_Genel_Gorunu_mu_Aralik2009.pdf. (22.08.2009).
- BDDK. (2002). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı:Gelişme Raporu http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1522BSYYP_GR_Tem2002.pdf, (12.12.2009).
- Bekçioğlu, S. (1986). *Banka İşletmelerinde Problemler ve Kredilerin Önlenmesi*, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*.
- Berk, N. (2001). *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*, 3.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Berk, N. (1990). *Finansal Yönetim*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Bodur, V. ve Bodur, Ç. (1999). *Kredi risk Yönetimi ve Kredilendirme Teknikleri*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul.
- Bodur, G. (2003). *Erken Uyarı Sinyalleri, Sorunlu Krediler ve Yeniden Yapılandırılması*, Ankara: Analiz Finans Eğitimleri ve Danışmanlık Hizmetleri Ltd.Şti.
- Bolak, M. (2004). *Risk ve Yönetimi*, İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Boratav, K. Ve Akyüz,Y. The Making of the Turkish Financial Crisis <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/boratav.pdf>, (12.12.2009).
- Büker, S., Aşkoğlu, R. ve Sevil, G. (2009). *Finansal Yönetim*, 5.Baskı, Ankara.
- Büyükkakın, F., Bozkurt, H. Ve Cengiz, V. (2009). Türkiye’de Parasal Aktarımın Faiz Kanalıyla Granger Nedensellik ve Toda-Yamamoto Yöntemleri İle Analizi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı:33, ss.101-118.
- Candan, H.ve Özün, A. (2006). *Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Candolon, B and Palm, F. C. (2009). Banking and Debt Crises in Europe: The Dangerous Liaisons, CESIFO Working Paper Series, No:3001.

- http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1582866.(15.03.2010).
- Caymaz, H.(1989), *Krediler*, İstanbul: Türk Ticaret Bankası, Eğitim Müdürlü Yayınları.
- Cebeci, E. (2004). *Bireysel Kredi ve Kredi Kartlarında Risk İzleme ve Değerlendirme*, İstanbul: TBB Yayınları.
- Ceylan, A.ve Korkmaz, T. (2009). *İşletmelerde Finansal Yönetim*, 5.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- CHP,(2009). *Türkiye Ekonomisinin Krizi*, Ankara.
- Çelik, F.ve Ekinci, M. B. (2002). Türkiye'de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği, Stratejik Bir Yaklaşım, *Bankacılık ve Finans Dergisi*, sayı:23,1-8.
- Çevik, S. (1992). 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü-Yapısal Değişiklikleri ve AT'na Uyum İmkânları, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1.
www.activefinans.com.(15.03.2010).
- Çinko, L. ve Ak, R. (2009). Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi, *Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı*, Sayı:83, 59-83.
<http://www.finanskulup.org.tr>. (12.04.2010).
- Çivi, H. (1985). *Türkiye'de Bankacılık; Teori, Uygulama ve Sonuçları*, Ankara: Fon Matbaası Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı Yayın No:1.
- Çolak, Ö. F. (2007). *Paranın Doğuşu, Fonksiyonları Ve Finansal Sistem İktisada Giriş*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Darman, G. Kurumsal Yönetim Türkiye'deki ve Dünyadaki Gelişmeler
<http://www.cgscenter.org/doc/ANSIADSEMINERI.pdf>. (12.01.2010).
- Delikanlı, İ.U. (1999). Döviz Kuru Riski ve Sermaye Yeterliliği, *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, No:6, 1-7.
www.makalem.com. (25.04.2010).
- Demirgüç-Kunt, A. and Detragiache, E. (1998), The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developed and Developing Countries, *IMF Staff Papers*, 45(1).81-109.
- Demirtaş, N. (2000). Bankacılıkla Kredi Değerliğinin Tespiti, *BDDK Yayınları*, İstanbul.
- Dickey D. A. and Fuller W. A. (1979); "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 74, s. 427-431.

- Domaç, İ. ve Soledad M.P. (2000). Banking Crises and Exchange Rate Regimes: Is There a Link?, *World Bank*.
- Doğruel F., Doğruel, A.S. (2005). *Türkiye’de Enflasyonun Tarihi*, Ankara: TCMB ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Dursunoğlu, A. (2009). *Teori ve İlişkileri İle Global Ekonomik Kriz*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Duvan, B. (2001). *Türk Bankacılık Sisteminde Tahsili Gecikmiş Alacakların Tasfiyesi ve Şirket Borçlarının Yapılandırılması*, Uzmanlık Tezi, Ankara: Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Mali Piyasalar Dairesi.
- Eğilmez, M. (2009). *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, 5.basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E.(2008). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eken, M. H. (1994). *Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi*, Yayın No.187, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını.
- Ekşioğlu, T. (1999). *Bankacılıkta Kredi Politikası, Risk Unsurları, Türkiye’deki Bankaların Karşılaştıkları Kredi Problemleri ve Uygulamaları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Epikman, A. Kredi Risk Yönetimi ve İçsel Derecelendirme Modeli”, Deloitte & Touche Risk Yönetimi Haber Bülteni, Mayıs/Haziran 2001, Sayı 3.
www.deloitte.com.tr. (01.05.2010).
- Erdoğan, N.(2002). *Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi)*, Yaklaşım Yayınları.
- Erdoğan A.(1992). *İktisat*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Eroğlu, Ö. ve Albeni, M. (2002). *Küreselleşme-Ekonomik Kriz ve Türkiye*, Isparta: Bilim Kitabevi Yayınları.
- Fofack, H. (2005). “Non-performing loans in sub-Saharan Africa: Causal Analysis and Macroeconomic Implications.” World Bank Policy Research Working Paper No. 3769, November.
- Gökçek, B.(1994). *Bankacılıkta Matematiksel İşlemler*, Yayın No.61. Garanti Bankası Eğitim Merkezi Yayınları.
- Gönenç, H. ve Kılıçhan, B. (2004). Kredi Portföyü Çeşitlendirmesinin Banka Performansı Üzerindeki Etkileri, *Bankacılar Dergisi*, sayı:49, 53-67.
www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/49.pdf. (20.04.2010).

- Granger, C.W.J. ve Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Economics, *Journal of Econometrics*, Vol. 2/ 2, 111-120.
- Güloğlu B. ve Altunoğlu E. A. (2002). Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:27, 1-29.
- www.econturk.org. (12.12.2009).
- Güloğlu, B. (2001). İstikrar Programından İstikrarsızlığa (Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri), *Yeni Türkiye Dergisi*.
- Günel, Mehmet, Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği, ATO Yayını, Ankara, Haziran 2001.
- Günel, M. (2007). *Para Banka ve Finansal Sistem*, 2.Baskı, Ankara: Yeni Dönem Yayınları.
- Hatiboğlu, Z. (1978). *Türkiye İktisadı ve Türkiye'de İktisatçılar*, İstanbul.
- Hiç, M. (2009). Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye, 1.Baskı, No:62, İstanbul, Beykent Üniversitesi Yayını.
- Heider, F., Hoerova, M. & Holthausen, C. (2009), Liquidity Hoarding And İnterbank Market Spreads: The Role Of Counterparty Risk, Working Paper, European Central Bank.
- İnan, E.A. (2004). Dezenflasyon Süreci ve Düşük Enflasyon Ortamı: Türkiye'de Makroekonomi ve Bankacılık Üzerine Etkileri, *Bankacılar Dergisi*, 34-57.
- İnan, E. A. (2001). Parasal Aktarım Mekanizmasının Kredi Kanalı ve Türkiye, *Bankacılar Dergisi*, 39, 3-20.
- İşcan, A. (2003). *Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi*, Ankara: TCMB Yayınları.
- İyigün, T. (1996). *Kredilendirme Teknikleri*, Ankara: TBB Eğitim ve Tanıtım Seminer Notları.
- Jayaratne, Jith, and Philip E. Strahan. 1996. "The Finance-Growth Nexus: Evidence from Bank Branch Deregulation." *Quarterly Journal Of Economics*, volume:111, 639-70.
- Karabulut, G. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, İstanbul: DER Yayınları.
- Karacan, A.İ. (1996). *Bankacılık ve Kriz*, Ankara: Tütünbank Finans Dünyası Yayınları.
- Karacan, A.İ. (2002). Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması, *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt:17, Sayı:192, 32-40.
- Kaval, H.(2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*, Ankara: Yaklaşım Yayınları.

- Kavcıoğlu, Ő. (2003). *Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Yönetimi Çözüm Yolları ve Takibi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kaya, T.Y ve Doğan, E. (2005). Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi, ARD Çalışma Raporları, *BDDK Araştırma Dergisi*, No:2005/10. www.ceterisparibus.net/banka/makaleler.htm, (20.10.2009).
- Kılınç, G. (1991). Aktif Pasif Yönetimi, *Bankacılar Dergisi*, No:6
- Kırdaloğlu, S.ve Saklar, F. (1992). Ekonomide Tasarruflar ve Fon Hareketi, *Bankacılar Dergisi*, TBB Yayını.
- Kibritçioğlu, A., 1999, Türkiye’de Akaryakıt Ürünü Fiyat Gelişmeleri ve Enflasyon: Yeni Bulgular, AÜSBF-GETA, Tartışma Metinleri, Ankara.
- Kibritçioğlu, B. (2000). *Parasal Krizler*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara Hazine Müsteşarlığı.
- Küçüközmen, C. C. (1996). *Japon Mali Sistemi İçinde Bankalar ve Mevduat Sigortası*, Yayınlanmamış Çalışma.
- Kocaimamoğlu, S. (1985). *Bankacılık Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mesutoğlu, B (2001). Sorunlu Aktiflerin Varlık Yönetimi Şirketlerince Tasfiyesi- Ülke Örnekleri-, *BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*: 2001/3.
- Milli, A. (2008). *Türkiye’de Ticari Bankacılık Sektöründe Aktif-Pasif Yönetiminin Ekonomik Analizi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Mishkin, F. S. (1998). *Financial Market and Institutions*, New York, Addison-Wesley.
- Mirza, A. (2006). Kredi Riski Yönetiminde Erken Uyarı Sistemleri ve Sorunlu Kredilerin İzlenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Oruç, R.(2001). *Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi*, Selçuk Üniversitesi, Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Okay, E. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, s.2, 95-122.
- Oksay, S. M. (2003). Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüzde Yaşanan Yapısal Sorunların Tespiti: 1908-1980 Dönemi, *Banka Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı:1, 47-74.
- Orhan, S. (2008). Küresel Ekonomide Parasal Şoklar (Faiz Şoku): Keynezyen İktisat Yazınında Parasal Şoklar ve Parasal Aktarım Mekanizmaları, *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar*, Cilt:45,sayı:518, 15-30.

- Ostrup F., Oxelheim, L. ve Wihlborg, C. (2009). Origins and Resolution of Financial Crises; Lessons from the Current and Northern European Crises, *IFN Working Paper*, No:796, Sweden.
- Öcal, T. (1992). *Türkiye Ekonomisi Sosyal Gelişmeler*, Ed: Çelik Aruoba-Cem Alpar, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Özatay, F. (2009). *Finansal Krizler ve Türkiye*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, 7. Basım. İstanbul: Ezgi Kitabevi Yayınları
- Özgen, B. F. ve Güloğlu, B., 2004, Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniğiyle Analizi, *METU Studies in Development*, vol. 31, s. 93-114.
- Öztürkler, H., 2002, Transmission Mechanisms: An Empirical Application to The Turkish Economy, The American University, College of Arts and Sciences, Department of Economics, Washington D.C. USA.
- Özyurt, G. (2003). Kredi Türevleri ve Uygulamaları, *Active Dergisi*.
- Pınar, A. (2003). Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 45.
- Parasız, İ. ve Yıldırım, K. (1994). *Uluslararası Finansman Teori ve Uygulama Dışa Açık Makro Ekonomiye Giriş*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Perelstein, S.J. (2009). Macroeconomic Imbalances in the United States and Their Impact on the International Financial System, The Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper, No:554.
<http://www.levy.org>. (22.01.2010).
- Sayılgan, Ş. (1999). Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Finans Dünyası*, Sayı: 117.
- Sönmez, M. (2001). 10 Soruda Krizi Anlamak, *Ekonomik Forum Dergisi*, Sayı:3
TOBB Yayınları, 15.
- Selçuk, B. ve Yılmaz, N. (2009). Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Banka Kredilerine Etkileri, *Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Yalova, ss. 565-580.
- Selimler, H. ve Eken, M.H. (2004). *Banka Muhasebesi*, No: 375, İstanbul, Der Yayınları.
- Seval, B. (1990). *Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi*, Yayın No:11, İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı.

- Sipahi, N. (2003). *Problemlili Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslar Arası Uygulamalar Ve Türkiye Örneği*, TCMB Yayınları.
- Sönmez, M. (2001). 10 Soruda Krizi Anlamak, *Ekonomik Forum Dergisi*, Sayı:3 TOBB Yayınları,15.
- Selçuk, B. ve Yılmaz, N. (2009). Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Banka Kredilerine Etkileri, , *Uluslararası 7.Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Yalova, ss. 565-580.
- Sönmez, C. (2009). *Küresel Krizin Çıkış Kaynağı: Mortgage Kredileri*, UZUNOğLU, S.(Ed.) Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz içinde (79-96), Birinci Basım, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Sönmez, S. (2009). *Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları ve Etkileri*, MÜTEVELLİOğLU, Nergis ve SÖNMEZ, Sinan (Derleyen), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm*, 25-77 içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmezler, G. ve Gündüz, O. (2009). *Küresel Krizin Sektörel Etkileri*, UZUNOğLU, Sadi,(Ed.) Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz içinde (129-144), Birinci Basım, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Süer, G.(2002). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, 6. Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Takan, M.(2001). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Takan, M. (2002). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim*, 2. Baskı.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı İstatistik Yıllığı Aylık Ekonomik Göstergeler www.hazine.gov.tr (13.12.2009).
- Teker, D.ve Ülengin B. (2005). Bankacılıkta Operasyonel Risk Ölçüm Modellerinin Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bir Bankaya Uygulanması, İTÜ İşletme Fakültesi, İşletme Mühendisliği Bölümü, *İTÜ Dergisi Sosyal Bilimler*, Cilt:2, Sayı:1. Türkiye Bankalar Birliği TBB, http://www.tbb.org.tr/turkce/temel_bankacilik/Ticari%20Krediler.doc, 20.04.2010).
- Türkiye Bankalar Birliği, TBB http://www.tbb.org.tr/turkce/temel_bankacilik/Ticari%20Krediler.doc, 20.04.2010).

TCMB, Mali Piyasalar Yıllık Rapor, 2005

http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/05turkce/bolum_IV2005.pdf, (25.12.2009).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, TCMB

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/pelinalpyigit.pdf>. (27.08.2009).

<http://www.turkborsa.net/docs/raporlar/sector/2010%20SEKT%C3%96REL%20BAKI%C5%9E.pdf>, (15.12.2009).

Temizel, F. Basel II Perspektifinden Kredi Riski Ölçüm Yaklaşımlarının Kredi Fiyatlamasına Potansiyel Etkisi, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi Cilt: 20 Sayı: 6 ,Cilt: 21 Sayı: 1 http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_21sayi6-1/cilt20_21_sayi6-1_bolum3.pdf, (30.09.2009).

Toprak, M. ve Demir, O. (2001). Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2.

Turgut, A. (2006). Finansal Krizlerde IMF'nin rolü ve Önemi:1997 Asya ve 2000-2001 Türkiye Krizleri, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi*, Haziran 2006,Sayı:10.

Turhan, M.İ. (1999). Bankacılık Krizleri, *Active Dergisi*, TBB Yayını, s:2 (2000/35), s.72.

Turmuş, İ. (2008). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü Ve Avrupa Birliğine Uyumlaşma Süreci*, Yüksek lisans tezi.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş (2006). Türk Bankacılık Sektörü Zorluklar ve AB Üyeliğine Geçiş Sürecine Bakış, Ekonomik ve Sosyal Araştırmaları Müdürlüğü, Ankara

Uçarkaya, S. (2006). *Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü*, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.

Ulutan, B.(1957), Bankacılığın Tekamülü, Ankara.

Uludağ, İ.ve Arıcan, E. (1999). *Finansal Hizmetler Ekonomisi* (Piyasalar, Kurumlar, Araçlar), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt:18 Sayı:1.

Uyar, S. (2003). *Bankacılık Krizleri*, Ziraat Matbaacılık A.Ş.,Ankara.

Uygur, E.Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Subat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2001/1, <http://www.tek.org.tr>, (23.07.2009).

Ünsal, A. ve Duman, S. Türkiye’deki Bankaların Performanslarının Temel Bileşenler Yaklaşımı İle Karşılaştırmalı Analizi <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o1s1.pdf>. (22.05.2010).

- Walsh, C. E. (1998). *Monetary Theory and Policy*. The Massachusetts Institute of Technology Press.
- Yalvaç, F. (1994). *Bankacılık Terimleri Sözlüğü*, İkinci Basım No.5, Ankara: Ekonomi Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yavuz, A. (2009). Küresel Ekonomik Kriz ve İstihdama Etkisi, Uluslararası 7.Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, Yalova, 2009.ss.547-564.
- Yazgan, T. (1969). *Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi*, Ankara: Baylan Basım.
- Yıldırım, O. Türkiye’de Bankacılık Sektörü”, (Tarihsel Gelişim, Temel Sorunlar, Mali Riskler ve YenidenYapılandırma), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Yılmaz, D. (2009). Bakanlar Kurulu/TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Sunumu www.tcmb.gov.tr. (21.05.2009).
- Yiğit, A. P. (2005). *Düşen Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Yiğitoğlu, A.İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 2005-1, Ocak-Haziran.
- Yüksel, S. A. (1992). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*, 7. Baskı, İstanbul: Met-er Matbaacılık.
- Yüksel, A. S, Yüksel, A.ve Yüksel, Ü. (2002). *Banka Yönetimi El Kitabı*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yüksel, A.S, Yüksel, A. ve Yüksel, Ü. (2004). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*, 10.Basım, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yüzbaşıoğlu, A.N.(2003). Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi, Risk Yönetimi Konferansı, Risk Yöneticileri Derneği-Finans Dünyası, 2003, İstanbul, Sayı:2. www.akademiogretim.com. (13.01.2010)
- [www.haber1.com /makale.asp?id/949](http://www.haber1.com/makale.asp?id/949). (05.12.2009).
- Zarakolu, A. (2003). *Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi*, Bankacılar Serisi No.5, Yayın No.232, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Zarakolu, A. (1989). *Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi*, Yayın No:232, Bankacılar Serisi No.5, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

EKLER DİZİNİ

DEĞİŞKENLERİN BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI

GSK: SORUNLU KREDİLER BÜYÜME HIZI

Null Hypothesis: GSK has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic based on SIC, MAXLAG=8)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-7.334603	0.0000
Test critical values:		
1% level	-3.581152	
5% level	-2.926622	
10% level	-2.601424	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(GSK)

Method: Least Squares

Date: 06/28/10 Time: 16:58

Sample (adjusted): 1998Q3 2009Q4

Included observations: 46 after adjustments

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GSK(-1)	-1.099365	0.149887	-7.334603	0.0000
C	-0.061472	0.131721	-0.466686	0.6430
R-squared	0.550086	Mean dependent var		-0.003585
Adjusted R-squared	0.539860	S.D. dependent var		1.314643
S.E. of regression	0.891770	Akaike info criterion		2.651287
Sum squared resid	34.99113	Schwarz criterion		2.730793
Log likelihood	-58.97960	Hannan-Quinn criter.		2.681070
F-statistic	53.79641	Durbin-Watson stat		2.006023
Prob(F-statistic)	0.000000			

GGSYIH: GAYRİ SAFİ YURTIÇİ BÜYÜME ORANI

Null Hypothesis: GGSYIH has a unit root
 Exogenous: Constant
 Lag Length: 5 (Automatic based on SIC, MAXLAG=8)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.859125	0.0050
Test critical values:		
1% level	-3.600987	
5% level	-2.935001	
10% level	-2.605836	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
 Dependent Variable: D(GGSYIH)
 Method: Least Squares
 Date: 06/28/10 Time: 16:59
 Sample (adjusted): 1999Q4 2009Q4
 Included observations: 41 after adjustments

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GGSYIH(-1)	-1.700810	0.440724	-3.859125	0.0005
D(GGSYIH(-1))	0.732854	0.401604	1.824816	0.0768
D(GGSYIH(-2))	0.523612	0.381469	1.372620	0.1789
D(GGSYIH(-3))	0.234867	0.300212	0.782337	0.4394
D(GGSYIH(-4))	0.645073	0.218566	2.951386	0.0057
D(GGSYIH(-5))	0.319318	0.161648	1.975390	0.0564
C	0.016328	0.006821	2.393646	0.0223
R-squared	0.962932	Mean dependent var		-0.005702
Adjusted R-squared	0.956391	S.D. dependent var		0.176988
S.E. of regression	0.036960	Akaike info criterion		-3.603703
Sum squared resid	0.046446	Schwarz criterion		-3.311141
Log likelihood	80.87590	Hannan-Quinn criter.		-3.497168
F-statistic	147.2056	Durbin-Watson stat		2.012072
Prob(F-statistic)	0.000000			

GTOTH: TOPLAM ÖZEL TÜKETİM HARCAMALARI BÜYÜME HIZI

Null Hypothesis: GTOTH has a unit root
 Exogenous: Constant
 Lag Length: 3 (Automatic based on SIC, MAXLAG=8)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.807098	0.0656
Test critical values:		
1% level	-3.592462	
5% level	-2.931404	
10% level	-2.603944	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
 Dependent Variable: D(GTOTH)
 Method: Least Squares
 Date: 06/28/10 Time: 17:00
 Sample (adjusted): 1999Q2 2009Q4
 Included observations: 43 after adjustments

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GTOTH(-1)	-1.095814	0.390373	-2.807098	0.0078
D(GTOTH(-1))	-0.079594	0.306043	-0.260076	0.7962
D(GTOTH(-2))	-0.362952	0.202241	-1.794649	0.0807
D(GTOTH(-3))	-0.471478	0.126482	-3.727631	0.0006
C	0.011850	0.006710	1.765997	0.0854
R-squared	0.855950	Mean dependent var		0.003989
Adjusted R-squared	0.840787	S.D. dependent var		0.094763
S.E. of regression	0.037812	Akaike info criterion		-3.603434
Sum squared resid	0.054331	Schwarz criterion		-3.398644
Log likelihood	82.47384	Hannan-Quinn criter.		-3.527914
F-statistic	56.44925	Durbin-Watson stat		1.686559
Prob(F-statistic)	0.000000			

GTOSSH: TOPLAM ÖZEL SABİT SERMAYE HARCAMALARI BÜYÜME HIZI

Null Hypothesis: GTOSSH has a unit root

Exogenous: None

Lag Length: 4 (Automatic based on SIC, MAXLAG=4)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.443221	0.0010
Test critical values:		
1% level	-2.621185	
5% level	-1.948886	
10% level	-1.611932	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(GTOSSH)

Method: Least Squares

Date: 06/28/10 Time: 17:02

Sample (adjusted): 1999Q3 2009Q4

Included observations: 42 after adjustments

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GTOSSH(-1)	-1.046345	0.303885	-3.443221	0.0014
D(GTOSSH(-1))	0.317565	0.282766	1.123069	0.2686
D(GTOSSH(-2))	0.255913	0.226087	1.131923	0.2649
D(GTOSSH(-3))	-0.046797	0.191338	-0.244580	0.8081
D(GTOSSH(-4))	0.395319	0.145172	2.723113	0.0098
R-squared	0.778651	Mean dependent var		-0.001194
Adjusted R-squared	0.754722	S.D. dependent var		0.189905
S.E. of regression	0.094051	Akaike info criterion		-1.778605
Sum squared resid	0.327290	Schwarz criterion		-1.571740
Log likelihood	42.35071	Hannan-Quinn criter.		-1.702781
Durbin-Watson stat	2.028154			

GBSYKH: BANKACILIK SEKTÖRÜ YURTIÇİ KREDİ HACMİ BÜYÜME HIZI

Null Hypothesis: GTOSSH has a unit root

Exogenous: None

Lag Length: 4 (Automatic based on SIC, MAXLAG=4)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.443221	0.0010
Test critical values:		
1% level	-2.621185	
5% level	-1.948886	
10% level	-1.611932	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(GTOSSH)

Method: Least Squares

Date: 06/28/10 Time: 17:02

Sample (adjusted): 1999Q3 2009Q4

Included observations: 42 after adjustments

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GTOSSH(-1)	-1.046345	0.303885	-3.443221	0.0014
D(GTOSSH(-1))	0.317565	0.282766	1.123069	0.2686
D(GTOSSH(-2))	0.255913	0.226087	1.131923	0.2649
D(GTOSSH(-3))	-0.046797	0.191338	-0.244580	0.8081
D(GTOSSH(-4))	0.395319	0.145172	2.723113	0.0098
R-squared	0.778651	Mean dependent var		-0.001194
Adjusted R-squared	0.754722	S.D. dependent var		0.189905
S.E. of regression	0.094051	Akaike info criterion		-1.778605
Sum squared resid	0.327290	Schwarz criterion		-1.571740
Log likelihood	42.35071	Hannan-Quinn criter.		-1.702781
Durbin-Watson stat	2.028154			

